

ΤΕΤΡΑΜΗΝΑ

ΒΓΑΙΝΟΥΝΕ ΤΡΕΙΣ ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΜΟΝΟ ΜΕ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΓΛΗ
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΡΟΣΟΣ ΚΡΑΒΑΡΤΟΓΙΑΝΝΟΣ - ΑΜΦΙΣΣΑ

ΡΕΝΟΣ ΗΡΑΚΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: <i>ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΟΙ.</i>	249-294
Ἄρχῃ προδημοσίευσης τοῦ ἔργου: Ἀνάλυση, μετάφραση, σχόλια στὰ οὐσιαστικά ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ, σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη Κλασσικὴ Παιδεία καὶ τὸν σύγχρονο θεωρητικὸ προβληματισμό.	
Τὰ <i>Τετράμηνα</i> ἀρχίζουν νὰ δημοσιεύουν τοὺς <i>Προσωκρατικούς.</i>	249
Renos H. Apostolidis, Die Fragmente der Vorsokratiker.	250-251
Renos H. Apostolidis, The Fragments of the Pre-Socratics.	251-252
Πρόλογος.	254-257
Εἰσαγωγή.	258-287
I: Ἀρχαῖο Θαύμα - Παιδεία - Δράμα.	258-259
II: Τραγωδία - Διάλογος - Πολιτεία - Παιδεία.	259-263
III: Τὸ πρόβλημα τῆς Ἀγωγῆς κ' ἡ Κλασσικὴ Παιδεία.	263-272
IV: Ἐνισμός στὴν Παιδεία.	272
V: Διαστροφή τῆς Κλασσικῆς Παιδείας.	272-275
VI: Ἡ Μεγάλῃ Ἀττικῇ Μυθιστορία.	276-278
VII: Γιατί Ἑβραϊκὴ κι ὄχι Ἑλληνικὴ «Βίβλος»; [Ἡ Χριστιανισμός: φορεὺς ξένης — κι ἀνθελληνικῆς — ἐθνικῆς παιδείας. Ἀκούστε πάλι τὴν ἐλλαδικὴ φωνὴ ἀπ' τὸ μεσαιωνικὸ Μυστρά: τοῦ Πλήθωνα (Γεμιστοῦ), ποὺ τὶς γραφές του ἀφάνισαν μὲ λύσσα οἱ σκοταδιστὲς τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθόδοξου.]	
VIII: Ὁ Ἄργος Ἑλληνας [ἡ: ὁ πῶς ἀνοιχτομάτης (καὶ λιγώτερο ὁρθῆστος, καὶ περισσότερο ἄπιστος) τῶν λαῶν].	278-281
IX: Γλωσσικὰ - Ἑρμηνευτικὰ / Συγκλίνοντα. [Ἡ παρασημαντικὴ τῶν Προσωκρατικῶν - Μυστικοὶ καὶ ἀπομυστικοποιοὶ κ.ἄ.]	281-282
X: Νομιναλισμὸς - Γνωσολογία/Γλωσσολογία - Νέα Ἑρμηνευτικὴ.	282-283
XI: Ὁ ἐτυμολογικὸς χρυσὸς κ' ἡ λεγόμενῃ Ἱστορικῇ Ὀρθογραφία.	283
XII: Προσδεμένοι στὸ πεντάχλωρο Θαλάσσιο Ἐύλο, ποὺ ἀπὸ τὴν Ἰθάκῃ ἐπλευσε στὴν Τροία - κι ἀκόμα πλέει κι ἀνθίζει...	283-285
XIII: Κατεξοχὴν Ἑλευθερίας Παιδεία.	285-286
Παίδειας ἕλλην Βάτος φλεγόμενος καὶ μὴ κατακαϊόμενος... [Ἡ ἀκόμα γόνιμῃ καὶ πολυδύναμῃ μήτρα τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ.]	286-287
Πρῶτα ἀντικρούσματα. (Ἄνοιγματα καὶ διερευνήσεις. Ἑρμηνευτικοὶ προβληματισμοί.)	288-294
Πρόγευση Ὀρφικῶν: «Ἐριφος ἐς γὰλ' ἔπετον...» ἀπ' τὸ χρυσὸ δισκίριο τῆς Πετρίλλας (κείμενο, μετάφραση, σχόλια) Μουσικὴν ποιεῖ (τῶν ἔσχατων σωκρατικῶν ἐμπνεύσεων) μὲ τὸν Ὀρφέα.	289-292
[Ἐνδεικτικὴ ἐφαρμογὴ Πολυσημαντικῆς Ἑρμηνευτικῆς.]	293-2942
	290, 29
P: Σ' ὄσους βρῶναι καὶ λένε ψέμματα γιὰ τοὺς λεβέντες... (Σὰν ἀπὸ παλιὸ κιτάνι.)	343
ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ἀπὸ τὴν «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» (II/75): Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν κατάθεσι τοῦ Ρένου στὴ Δεύτερη Δίκη τῆς Ἀμφισσας (28-1-75): Ἀναδημοσιεύματα γιὰ τὸ πῶς ἔφρουζαν τὰ <i>Τετράμηνα</i> τὸν «περὶ [φιμώσεως τοῦ] τύπου» νόμο 346/1969 τῆς Χούντας.	405-406

⇒

ΕΛΕΝΑ ΣΤΡΙΓΓΑΡΗ: Τὴ θυμᾶστε τὴν κλίκα; (Δηλαδή: τῶν Ζάννα, Σινό- 296-307 πουλου, Κοτζιά, Ἀργυρίου καὶ Cia.) *Ἡ ἀρχίσατε κιόλας νὰ τὴ λησιμονάτε; - Κριτική ἀντιπνευματικῶν φερσιμάτων. (Παίρνουν θέση κι ἄλλοι 80.)
Ψόνιο: *Ἡ Π ο ἰ ἷ σ η. (Πρωτοδημοσίευτο. Ἀνθολογεῖται ἀπ' τὸν Ρ.Η.Α.) 321-323
Διήγηση μιᾶς Σιτροέν. (Πρωτοδημοσίευτο. Ἀνθολογεῖται ἀπ' τὸν Ρ.Η.Α.) 323
Γράμμα γιὰ τὴ Δεύτερη Δίκη τῆς Ἀμφισσας (16-1-75), ποὺ ἀνοίξε στὸν 353, 354 Τύπο τὸ θέμα τοῦ «περὶ [φιμώσεως τοῦ] τύπου» νόμου 346/1969 τῆς [355, ἐλ- Χούντας, στὰ Ἀναδημοσιεύματα ἀπ' ὅλο τὸν ἐλληνικὸ Τύπο, γιὰ τὸ πῶς λιπῆς], ἔρριξαν τὰ Τετράμηνια τὸν ἐπαισχυνο χουντικὸ νόμο κ.λ. καὶ 356
ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΛΑΝΟΥ: Εἶμαι μὲ τοὺς πολλούς... (Κρίση.) 297
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ: Μικροαστοὶ ταμπουρωμένοι. (Κρίση.) 297
*ΑΔΕΞΗΣ ΔΑΓΛΑΣ: Δραστήριοι λαπᾶδες τῆς χορείας τῶν τριάντα. (Κρίση.) 297-298
ΠΑΝ. ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: Ἀντίσταση α ἴ μ α τ ο ἶ σ κι «ἀντίσταση» χάριτην. 298-300 (Κριτική.)
ΧΑΡΙΣ ΠΓΓΛΕΣΗ: Ὁ Κατεστημένος Μπόγιας - ἦ: Π ο ὄ τὸ ἀνευ μαλα- 300-301 κίας» ;.. (Κριτική.)
Καὶ τέσσερα ποιήματα: 307-308
Στὸ Γέρο τοῦ Μαυριᾶ. 307
Στὸν Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη. 307
Κληρονομιά. 308
Ζαβολιές. 308
ΑΛΕΚΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ἡ μασκαράτα τῶν «ἀντιστασιακῶν». (Κρίση.) 301-302
ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ: Ὁ Ρένος Ἀποστολίδης ἐπαγίδευσεν οὐσιαστικὰ τὴν 302 φασιστικὴ Χούντα. (Κρίση.)
ΜΑΡΙΑ ΛΑΪΝΑ: Χρειαζόμαστε παντοῦ καθαρὸ ἀέρα. (Κρίση.) 302
ΝΙΚΟΣ ΜΟΣΧΟΒΑΚΟΣ: Μασκοφόρα, πλαδαρὴ καὶ ξεχυλωμένη «ἀντίσταση». 302-303 (Κριτική.)
ΑΡΗΣ ΜΠΕΡΛΗΣ: Μ' ἐξαντλητικὴ ἐπισταμένη κριτικὴ, ἦ μὲ βρεμμένη πρα- 303 γματικὴ πατσαβούρα ;.. (Κρίση.)
ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ: Τὸ σχαμένο φαινόμενο τῆς ἐκμετάλλευσης δια- 303 φόρων «ἡρώων»... (Κρίση.)
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΙΑΣ: Μιὰ ἀπ' τὶς πρῶτες καὶ μεγαλύτερες προσφορὲς 304 ποὺ ἔγιναν ποτὲ στὰ Γράμματά μας. (Κρίση.)
ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΧΤΣΗΣ: Συμμερίζομαι... (Κρίση.) 304
ΚΩΣΤΑΣ ΤΖΑΜΑΛΗΣ: Τὸ κράτος μονοπωλεῖ τὰ δραστικώτερα μέσα ἐνη- 304-305 μέρωσης. (Κριτική.)
ΚΩΣΤΑΣ ΦΑΛΑΡΗΣ: Ἀσχέτως ἐποχῆς... (Ποίημα-κρίση.) 305
Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ: Ἡρακλῆς Ν. Ἀποστολίδης. 295
ΝΑΣΧΕ ΦΕΥ: Πρόλογος στὴν Ἀναρχία. (Μεταφράζει ὁ Νεοτέλης Διονυσίου 309-313 Σουρλής.) Θέσεις ἐγωτικῆς ἀναρχίας.
ΑΝΩΝΥΜΟΣ: Τρία κομμάτια δίχως τίτλο. 314-318
ΑΔΚΗΣ ΡΑΜΦΟΣ, Ἑπτὰ ποιήματα: 318-320
Καὶ τώρα... 318
Στὸν Γ.Κ. 318
Μικρὰ πουλιὰ στὰ τέλια. 319
Τῆς χλαίνης μου. 319
Γραφῆ. 319
Κορίτσι κίτρινο. 320
*Ἄν εἶναι σφαῖρα. 320
ΤΑ ΤΕΤΡΑΜΗΝΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΥΝ ποιοὶ ζ ἦ τ η σ α ν, μὲ αἵτησή τους, 324-330 ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο «Πολιτισμοῦ» καὶ «Ἐπιστημῶν» τῶν Κυβερνήσεων τῆς Δικτατορίας ('72-'73) νὰ τοὺς δοθοῦν χορηγίες! (Δυὸ ὑπηρεσιακὲς λίστες τοῦ Ὑπουργεῖου «Πολιτισμοῦ» μας, μὲ 461 ὄνόματα αἰτῶν μας γιὰ λεφτὰ ἀπ' τὸ Κράτος, μὲ κάποια ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα ὀνοματάκια μέσα...)
ΗΡΑΚΛΗΣ Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: Φόρτισε τῆς «ὀμαδικῆς μνήμης» καὶ 331-333 συνέπειαι αὐτῆς. [Πρόδρομος ἀνακοίνωσης εἰς τὴν «Ἀνθρωπολογικὴν Ἐται- ρίαν». (Θέσεις φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας καὶ εἰδικῆς ψυχολογίας συγχρόνων ἐθνικῶν συνόλων.)
Αὐτόγραφο τοῦ Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη ('43-'46). (Στοιχεῖα ὀμαδικῆς ψυχο- 333 λογίας.) (Συνεχεῖα περιεχομένων) στὴν τρίτη σελίδα τοῦ ἐξωφύλλου.)

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ: 'Η ιστορική μοναδικότητα του 'Ηρακλή 'Αποστολίδη. ('Ένας άξιος ποιητής, για τον άθολόγο του.)	334-335
ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΑΓΛΑΡΗΣ, Δυό ποιήματα:	336
Τις πολεμιστρες τί τις θές;	336
Εικόνα	336
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΡΤΕΜΗΣ: 'Η νομισματοκοπία τής Ναυπάκτου στο Μεσαί- ωνα (Νομισματική ανακοίνωση)	337-340
ΦΑΙΔΡΟΣ ΜΠΑΡΛΑΣ, 'Έξη ποιήματα:	341-343
Και πάλι	341
Άβριο.	341
Μιά γυναίκα.	341
Τά έπικείμενα	342
Οί νεκροί.	342
Αυτόχειρ.	343
ΖΑΝΝΗΣ ΜΑΡΓΕΤΗΣ, Δυό ποιήματα:	344
Αυτοί οί "Άγνωστοι. .	344
Κάστρα	344
ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΝΑΓΟΥ: 'Η Σιωπή τής σιωπής	344
ΔΡΟΣΟΣ ΚΡΑΒΑΡΤΟΓΙΑΝΝΟΣ: Χοροστάσια και νυφοπάζαξα στα Σιάλωνα.	345-346
Τά Τετράμηνια άρχίζουν να δημοσιεύουν τους Προσωκρατικούς του Ρένου.	249-252
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ: Πάρι Τακόπουλου «Κενή Διαθήκη».	347-351
(Κριτική του βιβλίου)	
ΝΕΡΙΝΑ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ: 'Ο «Δράκος» τής Κενής Διαθήκης» - ή	352, 406
(Σχέδιο θετικό κι άρνητικό «καλός» και «κακός» Δράκων!)	
ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ άπ'όλο τον 'Ελληνικό Τύπο: Πώς έφριξαν τά Τε- τράμηνια τον περι φιμώσεως του Τύπου νόμο 346/1969 τής Δικτατορίας	353-406
κ' έκαναν μιά τρύπα στο νερό, άφού ξανάφεραν τώρα σε ίσχυι τον περι φιμώ- σεως του Τύπου νόμο τής Τετάρτης Αύγουστου, έπτηξημένο και συμπληρω- μένο με άλλσιδες άπό τον Έμφύλιο	
54 σελίδες, με αναδημοσιεύσεις άπ'όλο τον ελληνικό Τύπο: δηλαδή όσα κατάφεραν οί φίλοι των Τετράμηνων να μπουν σ' έφημερίδες και περιοδι- κά, για να τεθι στην κοινή συνείδηση καπτό τό θέμα του «περι [φιμώ- σεως του] Τύπου» νόμου τής Χούντας, που ίσχυε ακόμα κ' εφαρμόστηκε κατά του διευθυντή του περιοδικού με τη Δεύτερη Δίκη τής "Άμφισσας (28/29-1-75), και να εξαναγκαστή ή κυβέρνηση τής «Νέας» μας «Δη- μοκρατία» να τον καταργήση	
ΧΡ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ: Λαμπρία δέν πάμε καθόλου λαμπρά! (Γελοιογραφία)	355
ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: 'Ερώτηση στη	355-356
Βουλή για τον «περι τύπου» νόμο τής Χούντας	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΤΖΑΛΗΣ: 'Ο Τύπος είναι ελεύθερος, (Χρονικό.)	365
'Απάντηση στον Ψαθά, για τον περι τύπου νόμο τής Χούντας.	378-380
Γράμμα στον Λαμπρία, για την άπάντηση στον Ψαθά και τη Δεύτερη Δίκη τής "Άμφισσας	380
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΥΡΚΟΣ και ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: 'Ερώτηση	366
στη Βουλή για τον «περι τύπου» νόμο τής Χούντας.	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΠΟΡΙΑΔΗΣ: 'Ελευθεροτυπία (Χρονογράφημα.)	373-374
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΑΘΑΣ. «'Εν ίσχυι. » (Χρονογράφημα)	377-378
ΕΠΙΣΗΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ: Συνεδρίασις με' Πέμπτη 27 Φεβρουαρίου 1975 [δπου ψηφι- στηκε ή τυπική κατάργηση του «περι τύπου» νόμου 346/1969 τής Χούντας	396-400
Κ' ΕΝΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑ, ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΚΕΤΗ, γραμμένο άπό τούς φίλους των Τετράμηνων την 3-3-75.	401-404
ΝΙΚΟΣ ΣΤΑΘΑΤΟΣ: 'Η Κυβέρνηση επαναφέρει για τον Τύπο τον νόμο τής 4ης Αύγουστου ['Απάντηση σε κυβερνητικό εκπρόσωπο. (Δηλαδή στον ύφυπουργό Προεδρίας τής Κυβερνήσεως Τάκη Λαμπρία)]	393-394
Ν ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: Για τον «περι τύπου» νόμο κ.λ. στη Βουλή.	396
ΑΠ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ: Για τον «περι τύπου» νόμο κ λ στη Βουλή	397
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΥΡΚΟΣ: Για τον «περι τύπου» νόμο κ.λ. στη Βουλή.	397-400
ΤΑΚΗΣ ΛΑΜΠΡΙΑΣ: Για τον «περι τύπου» νόμο κ.λ. στη Βουλή	398-400
Κ ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Για τον «περι τύπου» νόμο κ.λ. στη Βουλή	399-400

ΟΙ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΡΕΝΟΥ

Τὰ Τετράμηνια ἀρχίζουν νὰ δημοσιεύουν

σὲ συνέχειες τόσης ἔκτασης σὲ κάθε τεῦχος τους ὅση καὶ τῆς πρώτης αὐτῆς δόσης ἐδῶ, τῆ δουλειὰ ὅλη τοῦ Ρένου στοὺς Προσωκρατικούς, πιστεύοντας πῶς προσφέρουν σπουδαίως οὐσίας ἔργο καὶ σημασίας εὐρύτερα πνευματικῆς, πού θὰ μείνῃ *δρακὴ* καὶ ἀσφαλῶς ξεπερνάει τὰ ἑλληνικὰ πλαίσια καὶ ποιότητες τῆς σημερινῆς μας φιλολογικῆς ἐπιστήμης

Καὶ κρίσεις μὲν θὰ ὑπάρξουν — καὶ μακάρι νὰ ὑπάρξουν ὅσο γίνεται περισσότερες καὶ βαθύτερες — βέβαιο ὅμως εἶναι αὐτὸ πού κυριώτατα ἐκτιμῶντας τὰ *Τετράμηνια* ἀποφάσισαν τῆ δημοσίευση τόσο μεγάλου ἔργου ἢ πῶς δὲν ἔχει ὡς σήμερα ἐμφανιστῆ κάτι ἀνάλογο στὴν παγκόσμια βιβλιογραφία μετὰ τὸ Νίτσε, ἀπὸ ἐλεύθερο στοχαστὴ προσωπικώτατο, καὶ μαζί φιλόλογο κ' ἐρμηνευτικὸ γερό, καὶ μαζί λογοτέχνη — πεζογράφο, ποιητὴ καὶ κριτικὸ — ἀπ' τοὺς ἰσχυρότερους, τοὺς πρὸ νεώτροπους καὶ ποιητικούς στὸν τόπο του καὶ στὸν καιρὸ του, μὲ τέτοια δὲ εἰδικὴ κίολας ἐπίδραση στὸ καθατὸν ἠμιουργικὸ του ἔργο (ἀπ' τὴν ἀρχὴ καὶ σ' ὅλη του τὴν πορεία) τῶν θεμελιακῶν κειμένων πού τώρα μεταφράζει κι ἀναλύει κι ἀποπειρᾶται νὰ καρπωθῆ τίς πολυτίμες οὐσίες τους, μέσῳ ἀνασυνθέσεων κι ἀναγωγῶν στὴν ἐντελῶς σύγχρονη σκέψη καὶ ποίηση, πού ἀληθινὰ καταπλήσσουν μὲ τὸ πόσο κοινὰ μπορεῖ νὰ βρισκόμαστε στοὺς τόσο «παρωχημένους» Προσωκρατικούς, κι ὄχι μόνο μὲ τὴν ποίηση παρά καὶ μὲ τὴν πρὸ προωθημένη «θετικὴ» ἐπιστῆμη τῆς ἐποχῆς μας

Εἰν' ὄντως τύχη ἡ συνάρτηση τέτοιων ἰδιοτήτων σ' ἓνα πρόσωπο ἀναμφισβήτητα δημιουργοῦ, καὶ πάνω σὲ τέτοιο ὕλικό πνευματικῆς οὐσίας καὶ φιλοσοφικῆς-ποιητικῆς παράδοσης, ἐντελῶς πρώτης σημασίας στὴν ὀργανικὴ ἀνά τους αἰῶνες ἀνάπτυξη τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψης καὶ συνειδητῆς γενικώτερα.

Καὶ τὴν τὴν θεωροῦν τὰ *Τετράμηνια*, πού δωρίζουν τώρα τέτοιαις γόνιμης συνάρτησης τοὺς καρπούς καὶ σ' ὅσους δὲν ἀσχολοῦνται εἰδικώτερα ἢ καὶ δὲν ἔχουν λάβει οὔτε κἀν

μιὰ πρόγευση ὁσων (καὶ πολὺ ἐκτιμηθέντων ἄλλωστε εὐρύτερα) ἔχει κατὰ καιροὺς παρουσιάσει ἀπ' τῆ δουλειὰ του αὐτῆ, σὲ σκόρπια κειμένα του, ἐδῶ ἡ ἐκεῖ, ὁ Ρένος — κ' εἶν' αὐτὰ ἴσα-ἴσα πού ἀπὸ χρόνια τώρα ἔχουν κάνει πολλοὺς τόση σημασία ν' ἀποδίδουν στὸ ἐτοιμαζόμενο αὐτὸ ἔργο (καὶ πάλι : «χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀξίωση», ὅπως ἐπιμένει νὰ τὸ συνιστᾶ «καθαρὰ προσωπικῆ μελέτη του», τὸ λέει, «τῶν Προσωκρατικῶν», πού «δὲν ξέρει κι ἂν βοηθᾶ κανέναν ἄλλο στὴ δικιά του»¹.) Ἔστω τὰ *Τετράμηνια* ὅμως ἔχουν ἄλλη γνώμη καὶ γι' αὐτὸ, ἀρχίζοντας μὲ τέτοια γενναία πρώτη δόση, ἀπὸ κείνο πού π ο λ ὺ ἐκτιμοῦν γ ι ἄ ὄ λ ο υ ς — ὄχι μόνο σὰν «προσωπικὴ μελέτη» (καὶ ποιότητα) τοῦ Ρένου — ὑπόσχονται νὰ σταθοῦν ἱκανὰ γιὰ τὴ δημοσίευση ὄ λ ο υ τοῦ ἔργου, στὰ ἐπόμενα τεύχη τους, ὅσο κι ἂν ἐκταθῆ, χωρὶς διακοπὲς ἢ μειώσεις τῆς ἔκτασης κάθε συνέχειας, καὶ μὲ τὴν ἴδια πάντα φροντίδα. Γιατὶ, πέρα πού τὰ περιοδικὰ, τ' ἄξια, ὀφείλουν νάνα ἀκριβῶς ἐ κ μ α ι ε υ τ ι κ ἄ τοῦ ἄξιου καὶ τῶν ἀξίων, διαρκῶς ἀ π ο σ π ῶ ν τ α ς τὰ π υ ρ η ν ι κ ἄ καὶ τὰ οὐσιαστικώτερα ἀπ' τοὺς ἠμιουργοὺς — ἀλλιῶς τί π α ρ α γ ω γ ι κ ῶ λόγῳ ὑπαρξῆς στ' ἀλήθεια ἔχουν, — εἰδικὰ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ρένου πάνω στοὺς Προσωκρατικούς σὰς βεβαιώνουν ὅλους — ξέροντας τὴν σπουδαία προεργασία του, κ' ἔχοντας δὴ τὸ πρῶτο ὕλικό, σὲ ὄγκο πολυτίμων σημειώσεων (ἀπὸ δουλειὰ μιᾶς ζωῆς) — πῶς θὰ τ ι μ ο ῦ σ ε καὶ τὰ πρὸ ἔγκρα φιλολογικὰ ἔντυπα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ κι ἀνανεώνει γενναία τὴν ἐπιστῆμη τῆς ἐρμηνείας καὶ ἀναλύσεως τῶν ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν κειμένων, συνεχίζοντας λαμπρὴ παράδοση, πού ἀνθοῦσε παλιότερα καὶ σὲ μᾶς ἐδῶ κ' ἔδινε καρποὺς παιδείας βασικῆς, πού μᾶς κράτησε (ὅπως νὰ τὸ κάνουμε) ὄρθους ὡς χτῆς στὸν τόπο μας. Μὰ νὰ λοιπὸν καὶ σήμερα πού ἀναρριπίζεσαι πάλι ἐκείνη ἡ φλόγα — κ' ἔτσι δυνατὰ! Ἄς μὴν εἶμαστε ποτὲ ἀπαισιόδοξοι!

¹ Ἰμφισσα
17-11-74

Δρόσος
Κραβαρτόγιαννος

RENOS H. APOSTOLIDIS

DIE FRAGMENTE DER VORSOKRATIKER

Die *Tetramina* beginnen mit der Veröffentlichung von Renos' Vorsokratikern. Jedes Heft wird mit Fortsetzung den Text von dem Umfang bringen, wie ihn das vorliegende erste Heft enthält. Renos hat dieses grosse Werk deshalb unternommen, weil dessen Gehalt in der Tat von tieferer geistiger Bedeutung ist; es wird in unserer heutigen griechischen philologischen Wissenschaft einen Markstein bilden und den Rahmen und die Qualität derselben bei weitem überragen.

An Kritik wird es dann wohl kaum mangeln, mag sie noch so reichlich geübt werden, wenn sie nur ernst ist! Aber die *Tetramina* sind vor allem deswegen zum Entschluss gekommen, dieses gewichtige Werk zu veröffentlichen, weil in der internationalen Literatur seit Nietzsche nichts dergleichen erschienen ist und nun von einem profilierten Denker vorgelegt wird, der alles zugleich ist, d.h. Philologe, Interpret und Schriftsteller-Prosaiker, Dichter und auch Kritiker; er ist einer der grossten, der modernsten und distinguiertesten dieses Faches im heutigen Griechenland, wo bisher nichts dem Gleichkommendes publiziert worden ist. Mit solchen Qualifizierungen ist er also an die grundlegenden Texte rangegangen; er übersetzt sie, analysiert sie, rekonstruiert sie und gibt sie wieder vollkommen im modernen Denken und Dichten, was wahrlich erstaunlich ist, da wir ja den derart "der Vergangenheit angehörenden" Vorsokratikern von Jonien nicht nur in unserer Dichtung, sondern auch mit unserer so hoch entwickelten Naturwissenschaft nahe stehen.

Dass nun all die oben erwähnten Eigenschaften gerade in ein und derselben Person sich vereinigen, die obendrein als schöpferische Gestalt unserer Zeit ein solches Material von geistiger Substanz und philosophisch-dichterscher Tradition beherrscht, welche in der über die Jahrhunderte hin andauernde organische Entwicklung des europäischen Denkens zu erstrangiger Bedeutung gelangt ist, diese Tatsache ist ein wahres Glück. Und die *Tetramina* befinden sich nun in der glücklichen Lage, jetzt die solch schöpferischem Schaffen entsprungenen Früchte denen zugänglich zu machen, die sich eigentlich nie speziell mit den Vorsokratikern befasst oder nicht einmal einen Vorgeschmack von ihnen genossen haben.

Renos hat sie jedoch ab und zu sporadisch in seinen Texten als Ergebnis seiner Studien dargeboten. Und diese Texte sind mit der Zeit so zahlreich geworden, dass sie für das in Vorbereitung befindliche Werk geradezu geeignet sind. Und dennoch meint

der Verfasser hartnäckig, dass sie doch gar keinen Wert hatten! "Eine rein private Studie über die Vorsokratiker", sagt er, wobei er "nicht einmal wisse, ob sie jemand anderem eine Hilfe bieten konnten, es sei denn, ihm selbst"! Meinetwegen. Die *Tetramina* sind jedoch anderer Meinung. Und deswegen versprechen sie, indem sie mit einer solchen mutigen ersten Rate von dem beginnen, was sie für alle hoch einschätzen, dass sie es zustandebringen werden, in den folgenden Heften das Gesamtwerk von Renos zu veröffentlichen, ganz egal, welchen Umfang es annehmen sollte. Es wird unverkürzt und ohne jegliche Beschneidung und stets mit derselben Sorgfalt herausgegeben werden.

Amphissa, den 17 November 1974

Drosos Krawartojiannos

RENOS H. APOSTOLIDIS

THE FRAGMENTS OF THE PRE-SOCRATICS

Tetramina begins the publication of the work done by Renos on the Pre-Socratic philosophers that will appear in each issue in installments of similar length to the one in this issue, in the belief that it contributes to making known a work of such major importance and wide intellectual scope, that will be a landmark which will certainly go well beyond Greek boundaries and the quality of present-day literary science.

There shall undoubtedly be criticism — one only hopes that it will be as widespread and as deep as possible — but what is more certain is that which made *Tetramina* decide to publish such major work, viz. that until now nothing of this sort has appeared in world bibliography, after Nietzsche, by a free thinker of strong individuality, who, at the same time, is a scholar and a deep interpreter of ideas and also a writer — a writer of prose and poetry — and a critic too, one of the most vigorous, original and talented in his country and in his time with such a special influence in his purely creative work — from the outset and throughout its development — of the fundamental texts which he is now translating and analysing in an attempt to capture their invaluable essence through reconstruction and reference to modern thought and poetry which amaze one by revealing how very close we stand to those "outdated" Pre-Socratic philosophers of Ionia, and, what is more, not by means of poetry but by means of the most advanced "positive" science of our time.

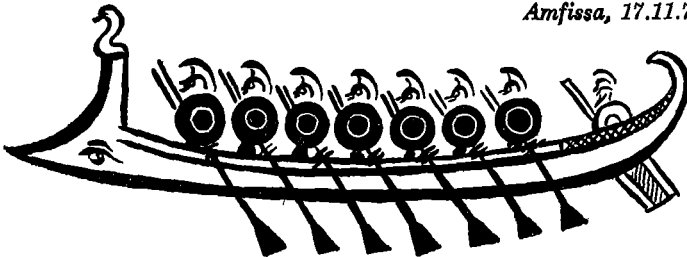
The combination of those qualities in a person of indisputable creative power and in material of such intellectual essence and philosophical-poetical tradition of paramount importance for the

development of the European mind and conscience in general through the centuries, is nothing but good fortune. And *Tetramina* considers it good fortune indeed that it is able to make a present of the product of such a fruitful combination even to the layman who has not so far had as much as a foretaste of what disparate texts Renos has from time to time published from his work — which has been received with no little enthusiasm — and which is that which made so many attach so great an importance to the forthcoming publication — now in preparation — of Renos's work, (and, furthermore, “without the slightest pretence” as he emphatically refers to it “A purely personal study” he says “of the Pre-Socratic philosophers, which, he does not know if it is going to assist anyone else in his own study.”!) It may be so. *Tetramina*, however, does not share this opinion. And it is for this reason that it begins with such a generous installment of what it thinks is everyone's claim — not only a “personal study” and example of Renos's talent — and it promises to publish the whole work in future issues, no matter how lengthy it may be, unabridged and without shortening the length of the instalments, maintaining the same care and attention in the future.

Literary reviews worthy of their name ought to draw their material from the worthy works of worthy people by drawing their subject matter from the essence and spirit of the work of creative writers, otherwise how else could they justify their existence if they had nothing creative to offer? As far as Renos's work on the Pre-Socratic philosophers is concerned, one knowing his meticulous preparation having seen the raw material in the form of a huge pile of notes which are the work of a lifetime, would assure you that even the most authoritative literary magazines of the world would be honoured to include it in their publications, because he gives new life to the science of the interpretation and analysis of archaic and classical texts, thus reviving the tradition which, in the old days, flourished in this land and offered a basic culture that kept us strong on our feet, we have to admit, only yesterday... Today the same flame is giving out new light ; strong light!.. Let us never allow ourselves to be pessimistic!..

Drossos Kravartojannos

Amfissa, 17.11.74

Ἀνάλυση, μετάφραση, σχόλια, στὰ οὐσιαστικά

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΩΝ

σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ὅλη Κλασσικὴ Παιδεία
καὶ τὸν σύγχρονο θεωρητικὸ προβληματισμὸ

ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ
ΚΑΙ
ΣΤΟΥΣ ΔΥΟ ΜΟΥ ΓΙΟΥΣ
ΟΙΑΚΙΣΜΑ
ΓΙΑ ΚΕΙ
ΟΠΟΥ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΜΕΝΩ

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

D = Diels, H.: *Die Fragmente der Vosrokratiker*, 10^η ἔκδοση, ἀπὸ τὸν W. Kranz, σὲ τρεῖς τόμους (: D₁, D₂, D₃), Berlin, Weidmannsche Verlagbuchhandlung '60 (ὁ α' τ.) καὶ '61 (ὁ β' καὶ γ').

Παραπέμπω — μὲ τὸν πρῶτο ἀριθμὸ μετὰ τὸ D₁ ἢ D₂ ἢ D₃, τὸν ἔρ-
θιο — σὲ σελίδα τοῦ τόμου, καὶ μὲ τὸν ἐπόμενο (πλάγιο) σὲ γραμμὴ τῆς
σελίδας, ἀριθμημένη ἀπ' τὸν Diels εἴτε ἔχι

MEE = *Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τοῦ «Πυρσοῦ». Γενικὸς
Γραμματεὺς τῆς Συντάξεως: Ἡρακλῆς Ν. Ἀποστολίδης. Τό-
μοι 24. Ἀθῆναι '26-'34.

Τὸ μετὰ τὸ MEE πλάγιο γράμμα δείχνει τὸν τόμο, ὁ ἀριθμὸς τῆ
σελίδας, καὶ τὸ α ἢ β ἢ γ: τῆ στήλη

A = Ἀποστολίδης, Ρ. Η.: *Ἀ ν θ ο λ ο γ ί α τῆς Νεοελληνικῆς Γραμ-
ματείας*, 10^η ἔκδ., Corpus, σὲ 6 τόμους (A₁, A₂, A₃, A₄, A₅,
A₆), Τὰ Νέα Ἑλληνικά, Ἀθῆναι '70-'73.

Μὲ τὸν πρῶτο ἀριθμὸ — τὸν ἔρθιο — παραπέμπω σὲ σελίδα, καὶ μὲ
τὸν ἐπόμενο — πλάγιο — σὲ στίχο, συναριθμῶντας καὶ τοὺς τίτλους ἢ
ὀνόματα.

Πρόλογος

Τριανταπέντε χρόνια μελετάω τούς Προσωκρατικούς και δὲν ἔσωσα νὰ ὀλοκληρώσω κάπως τὴ δουλειά μου πάνω στὰ κείμενα καὶ τ' ἀποσπάσματα τους. Φταίω, φυσικά — πολλές ἀρχές, λίγα τέλη —, μὰ σάμπως ἄφησαν κ' οἱ ἄγριοι Καιροί; Τὰ λέμε «διαβάσματα», «μελέτες», «σπουδές» στὰ σοβαρὰ καὶ αὐτὰ τὰ δικὰ μας, τὰ ὅλο διακοπές καὶ περισπάσεις — καὶ τί περισπάσεις! σὲ τί κολάσεις τοῦ αἰώνα, πρωτόφαντες στὴν Ἱστορία! — ξαναρχινίσματα καὶ ἀναπροσανατολισμούς ἀλλεπάλληλους, ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἀπὸ τὰ πράγματα, μὰ κ' ἐξαιτίας τοῦ ἀμέρωτου μέσα μας (καὶ δὲν εἶν' ἐντέλει ἄ μ ὀ ρ φ ω τ ο τὸ ἀμέρωτο; τί ἄλλο; ἢ μισομορφωμένο, παραμορφωμένο: ἄνισα ἀναπτυγμένο, στρεβλωμένο, «διάστροφο» κιόλας, στὸ τέλος, ἀντύχη!..) Πάλι ὅμως σκέφτομαι, πὼς παιδεία καὶ μελέτη αὐτὸ εἶναι. τὸ παίδεμα, τὸ μακροχρόνιο, τὸ τυραννισμένο καὶ σπασματικό καὶ διακοπτόμενο ἀπὸ λογῆς-λογῆς ἐμπειρίες καὶ ὠριμάσεις, πού ἐπιμένει ὅμως καὶ ὅλο ξανἀρχεται, ξαναρχίζει καὶ ξανασυνεχίζεται, «μὲ φθαρμένα ἐργαλεῖα» (πού λέει καὶ ὁ Κίπλινγκ στὸ τραγικό του «*Ἀν μπορῆς*») καὶ μ' αὐτὴ τὴ γέυση τῆς σκουριάς πάντα καὶ πάλι, μ' αὐτὴ τὴ στιφάδα «προδοσίας» ἀπ' τὴς «χαμένες» σου κάθε φορὰ «ἐκἀνότητες», πού (νά, τὰ ἔχνη τους!) «τὶ εἰς ἐλχ εἰς, ἀλήθεια!»), καὶ τί κόπο βρίζες, τί θαρροῦσες συνεπαρμένος πὼς «θὰ τέλειωνες», «θὰ κατάφερες» τουλόγουσου, ποιὸ «μέγα ἔργο» - καὶ ὅμως κ α ν ἔ ν α ἔ ρ γ ο, κοίτα! Σωρὸς σπασμένα, ξαναρχινισμένα καὶ ξαναφημένα πάντα..- ὅλα ἔν' ἀργαστήρι, καὶ χαμένο, βουλιαγμένο ἀργαστήρι, πού τίποτα τὸ ἀστραφτερό, τὸ «τέλειο», δὲ μπορεῖ νὰ βγάλῃ..

Κι ὥστόσο, κάθε πού διάβαζα, καμμιὰ φορὰ, σὲ φίλους, τ' ἀπομεινάρια ἀπὸ σπαραγμένες μελέτες μου ἢ ἐρμηνεῖες ἀποσπασμάτων, χιλιοδιωρθωμένες, πολυπαιδεμένες, πού μοῦ ἔμεναν στὴ μνήμη, ἔτσι λειψές, καὶ μὲ βασάνιζαν — πολλές φορὲς καὶ στὰ ὄνειρα, πολὺ ἀργότερα, καὶ σηκωνόμουν, ὕστερ' ἀπὸ χρόνια, μιὰ νύχτα, νὰ σημειώσω κάτι, πού μοῦ ἔλαμψε ἄξαφνα πὼς «ἔδινε» αὐτὸ πού γύρευε ὁ αἰνικτῆς Ἡρόκλειτος ἢ ὁ Ἐμπεδοκλῆς πυρφόρος νὰ σημάνη —, οἱ καλοπροαίρετοι λέγαν ὅλοι, μ' ἓνα στόμα, πὼς εἶναι κριῖμα νὰ πάη χαμένη τόση δουλειά, πάνω σὲ τέτοιας σημασίας κείμενα καὶ παράδοση σκέψης... Φυσικά, δὲν ἦταν φιλόλογοι. Κ' ἐγὼ ἤξερα, ἐξ ἄλλου, πὼς καθαυτὸ φιλόλογοι, μὲ ἀπαιτήσεις — ὅπως τοὺς ἔχω στὸ νοῦ μου, σὰ νὰ βαστᾶν ἀκόμη ἀπ' τὴν παλιά ἐνδοξη εὐρωπαϊκὴ ἐπιστήμη τῆς Ἐρμηνευτικῆς Φιλολογίας (τί κολοσοί πού ἦταν!) ἢ καὶ ἀπ' τὴ γενναία παλιά δικιά μας, πούσθησε σὰ λαμπρὸ συρμένο ἀστέρι, γιὰ λίγο στὸν ἄφεγγο πρὶν καὶ μετὰ οὐρανὸ μας, λὲς καὶ δὲν ὑπῆρξε (τῶν Βερναρδάκηδων ἐκείνων λέω, καὶ τῶν ἄλλων, μὲ τὸς ρωμαλέους ἀδένες) — θὰ τάβρισκαν ἴσως «φτωχὰ», μπορεῖ καὶ «τραβηγμένα», (πρὸς τέλη ἄ λ λ α, μὴ αὐστηρῶς φιλολογικά), ἢ «ἀνεπαρκῶς πειστικά» (κατὰ τὴ δεοντολογία), ἢ λειψὰ ὅπωςδῆποτε καὶ μὴ σχολαστικά τεκμηριωμένα μ' ὅλες τὴς συστηματικὲς ἀναζεύξεις στὴς δοκιμώτερες πάντα σημασιολογίες καὶ χρήσεις τῶν λέξεων ad hoc καὶ in

concreto. Ἐννοῶ: τοῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ πρὸς τὸν πυρῆνα τῆς οὐσίας — ἢ τὴν εἰδικὴ ποιητικὴν γεύση — σχόλια ἢ ἀποδόσεις μου βασικῶν ἀποσπασμάτων, πού οἱ τῆς «ἄτεγκτης» φιλολογικῆς καὶ μόρφωκρατικῆς παράδοσης πάντα «ὑποπτα» τὰ βλέπουν... Εἶναι ὅλα ὅσα λέμε *ποίησι* οἱ μὴ τυποκρατούμενοι — καὶ εἶναι τί ἄλλο δᾶ ἀπὸ *καθαρῆς ποίησης* ἢ πυρηνικῆς οὐσίας κάθε λόγου ἐν τ ε χ ν ο υ ;.. Ἀγκαλά, πολὺ λίγο ἐνδιαφέρει, ἀνέκαθεν, τοὺς «καθαροὺς φιλολόγους», ἢ οὐσία μὲ τὰ συναφῆ της, καθὼς κ' ἢ *ποίησι* μὲ τὰ ὀργανικά της, ἐνῶ ἐγώ, σὰ φιλόλογος (ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε) εἶχα — κ' ἔχω (παρὰ πού πιά εἶμ' ἀποφασισμένοι νὰ τὴν ἀγνοῶ, τυπικὰ τουλάχιστον) — κάποιες «συγγενεῖς ὑποχρεώσεις» ἀπέναντι φιλολόγων, γιὰ τέτοια δουλειά, ἀν τὸλμαγα νὰ τὴ φανερώσω... Μὰ πάλι: νὰ καταφάγῃ τὴν οὐσία ὁ τύπος; Ἡ κα οὐτε, παρὰ ὁ περὶ τὸν τύπο δεοντολογικὸς σχολαστικισμὸς ;.. Ἐγώ, τὸ κάτω-κάτω, δὲ μελέτησα τοὺς Προσωκρατικούς μου — πού τοὺς εἶχα σὰ *Βίβλο*, καὶ τόσο βαθιά μ' ἐπηρεάσαν στὴ ζωὴ μου καὶ στὴ λογοτεχνία πού ἔγραψά — μῆτε γιὰ «ἐναίσιμη διατριβὴ» μῆτε γιὰ ἐπίδειξη «φιλολογικῆς δουλειᾶς» καὶ ἀνάδειξη σὲ εἰδικοὺς κύκλους. Γ ι ἄ μ ἔ ν α, γιὰ τὴν προσωπικὴ μου σκέψη καὶ δίψα, καὶ γιὰ τὴν πρωτογενῆ *ποίησι τῆς Γνώσης* πού ἐγκλείουν (ἄπεφθη καὶ μοναδικὴ στοὺς αἰῶνες) τοὺς μελέτησα — καὶ μαζί μὲ τὴς Βέδες (πούναι κ' ἢ πηγὴ τους, ἢ ἀπώτατη, ὡς κ' ἢ ἐκφραστικὴ¹ ἔχω πειστή, σὲ πλεῖστα συγκεκριμένα καὶ δισημερήναι ἢ καὶ ὅλως ἀνεμῆναι ἄλλως¹) — κ' ἔτσι τοὺς μελετῶ ἀκόμα: ὅποτε ξαναποφασίζω («νὰ κάνω πιά καὶ μιὰ σοβαρὴ πνευματικὴ δουλειά στὴ ζωὴ μου, παρατῶντας ὅλα τ' ἄλλα») — ἐννοῶ: τῆς περιστατικῆς κριτικῆς — «πούναι φλούδια, κ' ἐπιφάνεια, καὶ χθαμαλὲς ποιότητες», παίρνω φόρα καὶ ξαναβουτάω στὸ ἴδιο, σὰν πρωτόπειρος, «στοὺς πάντα φλογεροὺς καὶ παγωμένους μου» Προσωκρατικούς, τὴν πρώτην μεγάλην θάλασσα ζωῆς καὶ σκέψης, καὶ σχεδιάζω πράγματα καὶ θάμματα μεγαλόπνοα, πέρ' ἀπ' τὴς δυνάμεις μου, σὰ νὰ μὴν ξέρω, νὰ μὴν ἔπαθα κ' ἔμαθα στὸ φοβερὸ πάθος-μάθος τους, τόσες φορές, τὴ ἄβυσσο ἄπρατῃ καὶ χάος εἶναι, τί ἀστερισμοί, τί κόσμοι — καὶ ὄχι ἐκατόν ὀγδόντα τρεῖς μονάχα (!) σὰν τοῦ Πέτρωνα², μὰ μυριάδες! — τί βιώματα ἄπειρα καὶ πείρες ἀνείσπρακτες, ἢ καὶ μὴ εἰσπράξιμες ἀπὸ μᾶς, ὀλότελα, δίχως κανένα δεδομένο τους πιά στὴ συνείδηση «ἄμεσο», ξὸν μὲ καθὰ τὸ δημιουργικὴ φαντασία *Ποίησης* ἀναπλαστές ἐλεύθερα — κ' ἐδῶ ἐγκτεται, ἴσα-ἴσα, σήμερα, ἢ ἀνάγκη μιᾶς *Νέας Ἑρμηνευτικῆς*, εἰδικὰ γιὰ τοὺς Προσωκρατικούς, καὶ κατεξοχῆν

1 Πρὸς τὰ σημαίνοντα ἀμφοτέρω θάνατο, στὰ Ὁρφικὰ καὶ στὴς Βέδες: ἔριφος ἐς γὰλ' ἔπειτον [D₁ 16 18, χρυσὸ δισκάριο τῶν Θουρίων, δ' πρὸς γ' π Χ., στ. 11] καὶ. *Τούτου δ' ἐν οὐρανῷ θέντος τὰς χεῖρας ἐν τοῖς, ὡς στάμνοις, πλήρεσι θέλιτρον μαστοῖς τῶν θεαινῶν, μὲ τὴν ἔγκυρη ἔρμηγεια τοῦ Γαλανοῦ, στὴ Βαλαβαράτα [116 70 2]: «Ἄποθανόντος δηλ.»* 2 *Ἰππυς [] ὁ Πρηνως, οὐ μέμνηται Φανίας ὁ Ἐρέσιος [fr 22 FHG II 300], ἱστορεῖ δὲξάν εἶναι ταύτην Πέτρωνος καὶ λόγους, ὡς ἐκατόν ὀγδοήκοντα καὶ τρεῖς κόσμους ἔντας, ἀπ τ ο μ ἔ ν ο υ σ δ' ἄλλῶν κατὰ στοιχεῖον, ὅτι δὲ τοῦτ' ἔστι τὸ «κατὰ στοιχεῖον ἄπτεσθαι» μὴ προσδιασπαῶν, μὴδ' ἄλλην τινὰ πιθανότητα προσάπτων [D₁ 106 16-20.]*

για κείμενα κι ἀποφθέγματα σὰν τὰ δικά τους τὰ μυστικώτερα καὶ θεμελιακώτερα, ἢ τὶς Βέδες, ἢ ὅποια παρόμοια πρωτεϊκὰ τῆς αὐγῆς λαῶν ἐν γένει, π' οὔτε τὴν ὑποψιάστηκε ἢ στενὰ ἐλογοικευτικὴ ὡς τώρα (καὶ γι' αὐτὸ φονικὴ συχνὰ) Ἐρμηνευτικὴ τῆς παράδοσης, μὰ καὶ θάτριζαν ἀλήθεια τὰ κόκκαλα τῶν στερεώτερων φόρέων τῆς, ἀν τὴν ὑπονοιάζονταν τέτοια «*sui generis*» Ἀναπλαστικῆ-Ἀναδημιουργικῆ (τ ἐ χ ν η, ὄχι «ἐπιστήμη») νὰ βαδίζῃ ἀκροπατώντας τὴ χλόη τῶν τάφων τους καὶ ν' ἀπογειώνεται πράγματι πηγασσικὴ στὸν ἐξωλογοικὸ-ὑπερλογοικὸ τοῦτο Καιρὸ μας — κι ὀνειρεύουμαι κάτι σὰ νέο Πηδάλιο, ποῦ λὲν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μας, ἢ σὰν *Οἰάκισμα πρὸς [νέαν] στάθμην βίου*, καθὼς τὸ θέλει ὁ Διόδωτος³ γιὰ τὸν Ἡράκλειτο: ἓνα βιβλίον, «*ποῦ ὁ ἄλλος μὲς σ' αὐτὸ νὰ βρῆσκῃ ὅ,τι ὁ ἴδιος βρῆκα μ ο ν ἄ χ ο ς παλεύοντας καὶ ἄ β ο - ἦ θ η τ ο ς ἀπὸ κανένα τέτοιο βιβλίον, κανενὸς ἄλλου*» (ποῦ δὲν ὑπάρχει, πράγματι, μὴτ' ἑλληνικὸ, μὴτε ξένο).

Ἀπόμεναν, κάθε φορά: βαθεῖα ἀπογοήτευση ἀπ' τὶς δυνάμεις μου καὶ λίγες ἐρμηνεῖες ἢ σχόλια — καὶ συχνὰ. σ τ ἄ ἴ δ ι α βασικὰ ἀποσπάσματα, τὰ πυρηνικώτερα, τῶν πρωταρχικώτερων. Ἡ, σπανιώτερα: κάποιες πρῶτες ἐπεξεργασίες κι ἀνασυνθέσεις εἰκοτολογικῆς διαφόρων ἐπιμέρους ἐνοτήτων ἢ θεωριῶν, ποῦ ὅσο κι ἀν τὶς ἔθαβα, τὶς ἐξέναγα, πάλι διατηροῦσαν ἀπ' τὴν τόσο βασιανιστικὴ ὁμορφιὰ *γλυκειᾶς καὶ ἀστοχισμένης μ ν ἦ μ η ς*⁴ γεύσεων μυστηρίου ποῦ ἐπιμένει, ἐ π ι μ ἔ ν ο ι, κρουεὶ διαρκῶς τὴ θύρα, πὼς «*μάταια χάνεις τὸν καιρὸ σου ἐδῶ, σὰ πικρὰ καὶ στ' ἄδεια, ἐ ν ῶ τ ὸ μ ἔ λ ι ἔ κ ε ἶ ὄ ν α ι, τ ἦ ς ὕ π α ρ ξ η ς ὀ λ η ς !..*»

«Ἔ, τί νὰ κάνω ;» εἶπα στὸ τέλος. «Δίκιο κ' οἱ φίλοι, δίκιο κ' οἱ ὑποθετικοὶ φιλόλογοι, μὲ τὶς εἰδικῆς ἀπαιτήσεις ἀπὸ τέτοιο ἔργο· δίκιο κ' οἱ Καιροί, μὲ τὶς ἀγριοσύνες, κ' οἱ ἀπιστίες, π' ἀφήνουν σπάσματα καὶ θραύσματα κι ἀλαμπὰ ἡμικατέργαστα — μὰ δ ἰ κ ι ο κ ι ὀ σ α ἔ τ σ ι ἐ π ι μ ἔ ν ο υ ν, σ ἄ ν ἔ ρ ω τ ε ς ἄ γ ἔ ρ α σ τ ο ι, ἀφοῦ πάντα καὶ ξανὰ συναρπαστικοὶ φτάνουν, σὲ κάθε ἀπόγνωση, καὶ τὰ ξανασαρῶνουν, τὰ ξαναφτερώνουν ὅλα! Θέλω νὰ τοὺς νιώσουν κι ἄ λ λ ο ι αὐτοὺς τοὺς ἔρωτες!» — καὶ νά: Πάσκιζω τώρα νὰ δώσω, νὰ συμμαζέψω ὅσο μπορῶ καὶ νὰ νοικοκυρέψω, σὲ κάποιαν ἀνεκτὴ σειρὰ καὶ τάξη, τὶς σκόρπιες (ἀπὸ καιροὺς τόσο διάφορους, καὶ δουλέμματα συχνὰ ἑτερογενῆ) σημειώσεις καὶ γραφές μου λογιῆς-λογιῆς, ποῦ ὅμως ἔχουν, κρατοῦν κοινὸ *μίτο*· τ' ὄραμα, τὴν ἀνταύγεια, τὴ διὰ βίου πολιορκία τῆς μεγάλης Προσωκρατικῆς Μυθιστορίας τῆς Γνώσεως, ὅπου *Ποίηση-Σκέψη* λειτουργοῦσαν διπολικὰ κ' ἐν ταυτῷ στὸ κάθετί, ἀνεβάζοντας ἀργὰ τὴν πύρινη σφαῖρα τοῦ Ἐνός — ὧ *κυβερνᾶται τὰ πάντα διὰ πάντων*⁵ — στὸ στερέωμα τοῦ Εὐρωπαϊοῦ Κόσμου.

Κυνηγῶντας ἔτσι τοὺς Προσωκρατικούς, μελέτησα στὴ φλογερὴ τους ἀνταύγεια τὰ πλεῖστα μετὰ τῆς Κλασσικῆς Παιδείας — καὶ μὴ δὲν

3 Ἀκριβὲς οἰάκισμα πρὸς στάθμην βίου [ἐπιγράφη Διόδωτος Ἡρακλείτω] [D₁ 142 17-8] 4 Σολωμός, Ὁ κρητικός, 21 17 [A₃ 1389 31] 5 Ἡράκλειτος [D₁ 160 8]

ἐκρέει ὅλη δὴ ἡ ἑλληνικὴ νόηση καὶ σκέψη ἀπ' τοὺς πρωτόλοβους ἐκείνους; Κι ὅσα πάνω στὰ θέματα ἢ τὰ βασικὰ κείμενά της — Αἰσχύλο Εὐριπίδη, Πλάτωνα, Θουκυδίδη, Δημοσθένη κ.ἄ.— δούλεψα ἢ δοκίμασα ἀπὸ πλευρᾶς ἐρμηνευτικῆς-ἀναλυτικῆς-ἀναπλαστικῆς, ἔμμεσα πολιτορκοῦν τοὺς Προσωκρατικούς καὶ τὸ μέγα θέμα τους σ' ὅλη τὴ ζωὴ μου. Γι' αὐτὸ καὶ τώρα ἐδῶ, μ' ὅλο πού ἀπωθῶ κάθε λογῆς «περί», καὶ κείσα-γωγικά», καὶ γενικολογίες ἐν γένει, κ' ἤθελα κατευθεῖαν νάμπαινα στὰ κείμενα καὶ τὰ σωζόμενα προσωκρατικὰ ἀποσπάσματα, βρίσκω πῶς δὲ γίνεται μολαταῦτα, χωρὶς ἀπώλεια ο ὄ σ ι α σ τ ι κ ο ὕ ὕ λ ι κ ο ὕ μελέτης.

Θὰ μπορούσα νὰ τὰ διύλιζα, νὰ τὰ ἐπεξεργαζόμενον ὅλα ξανά — κάπου μισὴ χιλιάδα φύλλων σημειώσεων, κι ἄλλων τόσων ἀποδελτιώσεων, ἀπ' τὸ '40 πού πρωτάρχισα νὰ μελετᾶω τὴ δευτέρη ἔκδοση τοῦ Diels, τὴ δίτομη (χωρὶς τὰ συμπληρώματα τοῦ Kranz), δανεισμένη ἀπ' τὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη — ἀλλὰ δὲ θέλω πιά νὰ ξαναδουλεῶ τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια· πάω νὰ δώσω τώρα τὸ μαζεμμένο αὐτὸ ὕλικὸ μελέτης, νὰ τὸ δῶ στρωτὰ γραμμένο, τυπωμένο, τακτοποιημένο ὅπωςδῆποτε (καὶ μ' ἔκτυπες λοιπὸν τίς ἐλλείψεις κι ἀναρτιότητές του), γιὰ νὰ προχωρήσω σ' ἄλλα, πού δὲν ἀξιώθηκα ὡς σήμερα νὰ δουλέψω, καὶ πέρασε μιὰ ζωὴ σχεδὸν κι ὅλο σ' αὐτὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ βασικὰ γυρνοῦσα καὶ ξαναγυρνοῦσα.

Μ' ὅλο πού δὲ δημοσιεύω λοιπὸν τὴ δουλειά μου αὐτὴ μὲ κανενὸς εἶδους «ἀξιίωση», ἀνάγκη πάντως νὰ προλάβω, καὶ ρητά, τυχὸν «ἀξιιώσεις εἰδικῶν»: Δὲν εἶναι παρὰ ἡ δικιά μου μελέτη τῶν Προσωκρατικῶν — καὶ μόνο ἐκείνων πού ἐλεῦθερος πρόλαβα ὡς τώρα (ἔχι μὲ τὸ ζόρι κι ἄλλων, πού δὲν εἶχα μὲ τ' ἀβίαστο κέφι μου προφτάσει, μὰ «ὠφείλα», τάχα, μάνι-μάνι, νὰ διαβάσω, γιὰ νὰ συμπεριλάβω ἐδῶ, (νὰ μὴ λείπουν)) — κ' ἴσως, ἔτσι, προσωπικῆ, προσωπικώτατη κ' ἐπίμονη σ' ὅ,τι ἐ γ ὶ θεωρῶ οὐσία καὶ ποίηση, πού διψᾶμε σημερνοί, σὲ τέτοιον Καιρὸ, νὰ μὴ βοηθᾶ ἄλλον, σὲ καμμιά δικιά του σπουδὴ ἢ μελέτη... «Ε, σ' αὐτὸ πιά δὲ θὰ φταίω. Δὲν ἔδωσα, σὲ κανένα, ὑπόσχεση καμμιά, γιὰ τίποτα. Τὴν προσωπικὴ μου ἀνοδο καὶ ξεδίψασμα, κάθε τόσο, γιὰ ὀλάκερη ζωὴ, ἀπὸ πρῶταρχες παγωμένες Πηγές τώρα γεωγραφῶ — μήπως κανεὶς ποτὲ στὰ ἴδια μονοπάτια... — καὶ καθαρογράφω (καθὼς μ' ἔμαθαν εὐσυνείδητα καλοὶ παλιοὶ χεροκράτες σ' αὐτὸν τὸν κόσμιο) τὰ περάσματα καὶ τὰ στασιμάτα, τὰ διάσελα καὶ τὰ δερβένια, τίς φλογερὲς ἀνταύγειες καὶ τ' ἄστρα τὰ ὀδηγητικὰ μὲς στὴ σιωπὴ καὶ τὸ σέλας μυστικῶν μεσονυχτίων, γιὰ χώρα μαγικὴ Ἀπόλλοτης Ἐοδίας, πού δὲν ἔσωσα ἀκόμα νὰ φτάσω, καὶ μὲ χτύπησε ἀλήθεια στὸ κᾶθιδρο μέτωπο συχνὰ ἢ κρύπτεσθαι φιλέουσα πάντ' Ἀνοιξὴ της, πού αὐγάζει - νά! διάφεγγη αἰώνια Πέρα Ἐκεῖ!..

Εἰσαγωγή

I

Ἄν ὅ,τι λέγεται πνευματικὴ ζωὴ ἐνὸς Τόπου δὲν εἶναι, ἀπλῶς, ἓνα ἄθροισμα κειμένων καὶ ὀνομάτων, ἓνα ἀφηρημένο σχῆμα ἢ τοῦτος ὁ ἄλλοπρόσαλλος καὶ ἀδιανόητος κυκεώνας δημοσιευμάτων, εἰδήσεων, γεγονότων, ποῦ τροφοδοτεῖ κάθε μέρα τὶς «λογοτεχνικὲς στῆλες» τῶν ἐντύπων, παρὰ εἶναι ἓνα πρόσωπο, ἓνα πλάσμα μὲ δική του φυσιογνωμία καὶ αὐτονομία ὀργανική, τότε θὰ πρέπει, πάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο (τὸ καθολικὸ, τὸ ὑπερκείμενο ὄλων), νὰ ζῆ διαρκῶς καὶ νὰ διαλάμπη τοῦ Καιροῦ καὶ τοῦ Τόπου πᾶσα ἀρετὴ καὶ πᾶσα καλωσύνη.

Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι Παιδεία.

Ζῶσα Παιδεία, ἐνεργός, ἀναπνεύουσα Παιδεία - πνοὴ ὄλων.

Κ' ἔτσι, βέβαια, πρέπει νάναί. Νὰ ὑπάρχη αὐτὸ τὸ πρόσωπο τῆς καθολικῆς εὐγένειας καὶ ὑπεροχῆς τοῦ ποιοτικώτερου - κ' ἡ ἔκφρασή του νάναί ὅ,τι λαμπρότερο καὶ ἀνθρωπινώτερο τῆς ἀτομικῆς καὶ ὀμαδικῆς ψυχῆς.

Ἐπάρχει ἐδῶ, λοιπόν, δρῶσα καὶ ἀκατάπαυτα πλαστουροῦσα Παιδεία; Σφύζει γόνιμη ἐκείνη ἢ αἴσθησις ψυχικῆς κοινότητος (τὸ ἐκμαρτύριο πνεύματος σ υ ν ὄ λ ο υ), ἐκεῖνος ὁ ζεστός καὶ οἰκείος τόπος εὐδοκίας ὄλων πρὸς ὅλους - τέτοια Πλατυτέρα δεσπόζει, ἀλήθεια, στὸ θόλο τῆς ζωῆς μας;

Ποῦ τὴ χτίσαμε, μὲ τί ὕλικό, τῶν ἰδεῶν τὴν πόλη μας, κ' εἶναι ἀφαντῆ;.. Ἡ δὲν τὴ χτίσαμε ποτέ, κ' ἤχει παράταιρο γι' αὐτὸ καὶ τ' ὀνομά της;

Θυμηθῆτε τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους... Λάμπει ἐκεῖ, καὶ καταυγάζει, γιὰ τελευταία φορά, τοὺς χώρους τῆς ἀρχαίας Πόλεως, μιὰ πολύφωνη καὶ ἀρμονικὴ πνευματικὴ κοινότητα, φτιαγμένη, ὀριμασμένη. (Τ' «ἄραϊο», ἐντέλει, δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὀ ρ ι μ ο, τὸ ἀρμαῖο. Κι αὐτὴ ἦταν ἔκπαγλη!..) Μπαινοβγαῖναν πρόσωπα — στὸν Ἰλισό, στὰ συμπόσια, στὸ δρόμο γιὰ τὸ Φάληρο, στὸ σπῆτι τοῦ Κέφαλου, στὸ Δεσμωτήριο (τί Μυθιστορία!) —, τοτινὰ καὶ ἄλλοτινὰ, νεαρὰ καὶ γηραλέα ἢ πεθαμένα, περιβεβλημένα τὴν αἴγλη τῆς Ἀγορᾶς καὶ τῆς Μεγάλης Πράξεως ἢ ἀνακαλούμενα ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ μοναχικοῦ Στοχασμοῦ τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν Ἱερατείων, ντυμένα τὴν ἀγλὴ τοῦ ἐξαίσιου θρόλου — πρόσωπα ζωντανὰ ἢ ὀσιωμένα, θεωθέντα ἢ καταισχυθέντα ἀπὸ τὶς περιστάσεις καὶ τὶς τύχες τῆς Πολιτείας —, γιὰ νὰ ἀπροτείουν, νὰ ποῦνε τὰ δικά τους, νὰ κρίνουνε καὶ νὰ κριθοῦν, νὰ δικαιοῦσιν ἢ νὰ δικαιωθοῦν, νὰ κρατήσουν, πάνω ἀπ' ὅλα, ψ η λ ἄ τ ὸ Δ ι ἄ λ ο γ ο, τὸν ἀδιάσπαστο, πάντα μὲ μιὰ λάμψη ἰδανική, μ' εὐδοκία πρὸς ὄλες τὶς θέσεις — τὸ ἄ ξ ι ὠ τ ε ρ ο ἀπ' ὄλες προσδοκῶντας — γνήσιες ὄλες καὶ τραγικῆς, αἰματηρῆς καὶ οὐσιώδεις, ποιοτικῆς καὶ ἀνόσπλες καὶ ὀπεύθυνες ὄλες!

Ζοῦσε τὸ Θαῦμα! Ἀχτιδοβολοῦσε!.. Κι ὁ κόσμος ἐκεῖνος: ἐντὸς του ἀρμοσμένος, συγκροτημένος! Εἶχε δομὴ, εἶχε ἄξονα, εἶχε νεφρά,

πού τὸν βαστοῦσαν! Καὶ μιὰ μορφὴ καμίνευε ἀκατάπαντα : αὐτὴν πού ἔτσι ὀριστικὰ ἀποτύπωσαν, γιὰ πάντα, ὀρηνημενὴ ὄλη στὸ θάμπος, τὰ ὅλο προσήνεια πρόσωπα τῶν ἀγαλμάτων - φεγγερά, καλόσυνα, φωτισμένα ἐνδοθεν, μ' ἀδιόρατο μειδίαμα, μυστικῆς πηγῆς· ἐντελέχειας μιᾶς ζωῆς πού σεβάζει τὸ θάνατο.

Τὸ ἴδιο στοὺς ναοὺς — στὶς δυναμικὲς πού ὀρίζουν τὴ δομὴ καὶ τὴν πτῆση τους μὲς στὸ χῶρο —, τὸ ἴδιο στὶς ἐντελεῖς ὀρίζουσες τῆς Πολιτείας. Εἶν' ἡ ἀκμὴ κ' ἡ ὀριμότητα μιᾶς φυλῆς, κερδισμένη μ' αἶμα καὶ μόχθο ἔσαι... Ἐμεῖς, μὲ τόσο αἶμα, μὲ τόσο μόχθο ὡς τώρα, δὲν τὴν ἔχουμε κερδίσει τὴν ὀριμότητα αὐτῆ, δὲν τόχουμε πλάσει τὸ πνευματικὸ μας πρόσωπο, πουθενά : μήτε στ' ἀγάλματα τῶν σκυθροπῶν θεῶν μας, μήτε στὶς ἀντιθέσεις μας, μήτε στοὺς ναοὺς τῶν «πίστεων» μας, μήτε στὶς ἀνισόρροπες πολιτεῖες μας.

Παῖδεῖα δὲν ἐπλάσαμε... Οἱ ἀντιθέσεις μας, ὁ Διάλογος, δὲν λειτουργοῦν... Ἴσως γιὰ τὸ βάθος μας, καὶ στὶς «πνευματικώτερες» ἀκόμα ἐκφάνσεις μας, δὲν εἶναι γνήσια πνευματικὰ. Αἰσθησιακὸ - ναί. Συγκινησιακὸ - ναί! Ἐμπαθεῖς - ναί! Πνευματικὸ ὅμως ὄχι. Γιὰτ' εἶναι ἀνέργαστο ἀπὸ πλούσια παιδεύση, ἀνόργωτο ἀπὸ ἐντονη ζωὴ καὶ ἀγωνιμοποίητο ἀπὸ μήποτε κατασταλάζουσα ἐμπειρία.

Κ' εἶναι τόση ἡ ἔλλειψη γνησιότητας, ἡ ἀντιπνευματικότητα, πού κι ὅταν ὑπάρξῃ μιὰ ὀλόγυμνη ἀρετὴ, μιὰ μοναχικὴ ἀρετὴ, δὲν μπορεῖ πιά νὰ βαδίσῃ στοὺς δρόμους τῆς ἀπαιδευτῆς καὶ ἀπρόσωπης αὐτῆς ζωῆς μας· εἶναι παρὰταίρη, «ἀπροσγείωτη», «ἀφελῆς»· κατεξοχὴν ἡ ἀρετὴ «δὲν εἶναι συνεργάσιμη», «βολικὴ»· «εἶναι κουτὴ» πού πάει «μὲ τὸ σταυρὸ» - καὶ τὴν πετροβολᾷνε· εἶναι, προπάντων, ἐπικίνδυνη, καὶ ἀμύνονται, καὶ τὴ φράζουν - μὴν ἀγγίξῃ κανένα καὶ τὸν «μολύνῃ» καὶ δαῦτον!

Γι' αὐτὸ εἶν' ἀντιπνευματικὴ ἡ ζωὴ μας : γιὰτ' ὄχι μόνον δὲν ἔχει συγκροτημένο ἓνα πρόσωπο, μιὰ ὑπερκείμενη ὄλων φυσιογνωμία, παρὰ οὔτε κἂν γιὰ τὸ μοναχικὸ, τὸ — κατ' ἐξαιρέσειν, ἔστω — πνευματικὸ καὶ ἐνάρετο ἄτομο, δὲν ἀφήνει ἓναν ἐλάχιστο χῶρο, κάπου νὰ σταθῇ καὶ αὐτό, νὰ ριζώσῃ, σεβαστὸ στοὺς γύρω του καὶ ὀφέλιμο, σὰ σπέρμα τοῦ Αὔριο.

Εἶν' ἡ Παιδεία πού λείπει - καὶ γι' αὐτὸ ἡ ζωὴ σκαιή!..

II

Κάποτε, στὸν Τόπο αὐτό, ξεκίναγαν ἀπ' τὰ βαθιὰ χαράμματα τὰ τσοῦρμα — θίασοι ὅλοι ὀρμὴ γιὰ τὸ μέγα Θέαμα καὶ τὸ μέγα Θέμα — καὶ συναντοῦσαν ἄλλους, ἄλλων οἰκισμῶν, κ' ἔσμιγαν μὲς στὸν ὄρθρο, κ' ἔφταναν, μὲ τὸ πρῶτο θάμπος τοῦ ἥλιου, στὸ Ἄστυ, κ' ἔσφυζαν πολὺχρωμοὶ στὶς κερκίδες, μασώντας σκόρδα καὶ κρεμμύδια ἄφθονα (ὄψη ἀγορᾶς τὸ θέατρο τὸ βράδι), καὶ ὅλοι μαζί προσεμάνε — χρυσὰ πρωινὰ μιᾶς ἀκμαίας Συμπάγειας — τοὺς μύστες πού θὰ μύθουν...

Τὸ Πνεῦμα μουῦσε. Κ' ἦταν αὐτὸ ἡ ἄπαυτη Κοινὴ Παιδεία ζωῶσα, δρῶσα, ἀπτή, Κοινῆς Ἀγάπης κάμιμος - Κοινὸ Βράγγιο!

Καὶ δὲ μουῦσε σὲ ὑπερβατικά, σὲ ἀφηρημένα· δὲν εἶχε τίποτα προ-

λάβει ἀκόμη ν' ἀποκοπῆ, νὰ σπάση. Μυοῦσε σὲ φ υ σ ι κ ᾶ, σὲ π α ρ ὀ ν τ α: στὰ ὄσα χθὲς ἔγιναν, σήμερα δροῦν, αὔριο καφτὰ ἐπίκεινται. Σὲ π ρ ᾶ γ μ α τ α!

Ἵψώνονταν ἐκεῖ ὀμαδικὴ προσευχή... Ὁ ποιητὴς μ ι λ ο ὕ σ ε, οἱ ὑποκριταὶ ἐνσαρκῶναν, τὸ πλῆθος παραδίνονταν σὲ δέος κ ο ι ν ὀ, πάθος κοινὸ, στοχασμὸ κοινὸ. Πατοῦσε ὀμόθυμο στὸ ἄβατο Κοινῆς Ψυχῆς καὶ καθαίρονταν!

Τὶ ὀ Λόγος ὤρμαγε ἀπ' τὰ τρῖσβαθα, τὰ ἔμβολα ὀλων τῶν ροπῶν καὶ τῶν κινήματων, ἐκεῖ πού βράζουν οἱ πηγές καὶ τὰ νάματα, καὶ ξεπηδᾶν καθάρια τὰ ρεύματα ὀλων τῶν «στάσεων» καὶ τῶν «ἀντιδράσεων», ὀλων τῶν «γιατί» καὶ τῶν «πρὸς τί» - τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν σταθερῶν θελήσεων καὶ τῶν ἐκρήξεων, πού συγκροτοῦν τὴ ζωὴ π α ρ ὀ ὕ σ α καὶ ζ ἔ ο υ α!

Κι ἀνέβαζε ὀ ποιητὴς ὀλον ἐκεῖνο τὸν πρωτεικὸ βασάλτη μὲς ἀπὸ τὰ ἔγκατα, μὲς ἀπ' τ' «ἀμπάρια τῆς ψυχῆς» τοῦ Δήμου - πού μασοῦσε σκόρδα κ' ἔβλεπε.. Ἐβγαζε διάπυρο ψηλὰ στὸ φῶς τοῦ ἥλιου — αὐτὸ ἦταν δὰ ἡ «Δημοκρατία»: συνάρτηση τῆς Τραγωδίας, διαρκὲς ἀπαύγασμα κοινῆς, ἀ μ ἔ σ ο υ ἀ π ο φ ο ρ τ ῖ σ ε ω ς — τὸ καθαρὸ ρευστὸ τοῦ ὀμαδικοῦ ὕπεδάφους.

Ξεδίπλωνε ἐκεῖ, στὴν ὀρχήστρα, ὀλο τὸ ἔνδον, σὰ «θέαμα», σφάγιο πρὸς βρώσιν, ζύμη θεία, κι ἀποτύπωνε αὐτοῦ τίς πτυχές καὶ τίς μῆτρες, τίς οὐλές καὶ τίς πεῖρες: τὰ μύχια τοῦ ἔ ν ὀ ς προσώπου αὐτοῦ, πού ἦταν ὀ Λαός.

Κι ὀ Λαός, μὲ θρησκος, κοίταζε τὸ σ χ ἔ δ ι ο - πού χαράζονταν μπρὸς του...

Δὲν ἦταν ἄλλο παρὰ τὸ σχέδιο τ ῆ ς α ὀ ρ ι α ν ῆ ς Π ρ ᾶ ξ ε ω ς. «Ἐνθους» ἐκεῖνος, μὴ γνωρίζων κἂν («τί ποιεῖ») — ἵνα «ποιῆ» ἀκριβῶς κι ἀνταποκριτικά, σὰν ἤχεῖτο — σχεδιάζε, ἀγνώς, «ἐν σμικρῶ μέγεθος ἔχοντα» κ' ἐν δυνάμει, ὀλα τ' αὐλάκια πού οἱ ροπές τοῦ Δήμου ἀναζητοῦσαν, πού ἐκείνη τὴ στιγμή πρωτοχαράζουν — κ' εἶναι πάντα «γιά τὸ σήμερα», «γιά τὸ ἄμεσο αὔριο» — κ' ἔδειχνε ὀ ποιητὴς τί ἐκρέουν οἱ πληγές, τί τὰ τραῦματα πού ἔλαβε χθὲς, τί τὰ πλήγματα πού ἔδωκε σήμερα, πού δίδει αὔριο ὀ Λαός αὐτός, κ' οἱ ὀρμές του ποῦ φέρονται, ποῦ φέρουν...

Ὁ ποιητὴς, τὸ Πνεῦμα, ἦταν ἕνας ξ ε γ ε ν ῆ τ ῆ ς!.. Αὐτὸ πού βόγκαε, πού ἐκυκᾶτο, θολὸ κι ἀδιάγνωστο, στὸ ἐγκελαδικὸ ψυχόρμητο τοῦ πλῆθους: αὐτὸ πού κινοῦσε τὰ ἔμβολα καὶ συνείλισσε τὰ ἐλατήρια — τ ὀ κ ι ν ῆ τ ῆ ρ ι ο π ᾶ θ ο ς —, πού ἔδινε χτές, πού ἔδινε σήμερα, πού θᾶδινε αὔριο, μὲσα στὰ πρῶτα, τ' ἄπτά, τὰ παρόντα, μὲσα στὰ π ρ ᾶ γ μ α τ α τῆς Πολιτείας, τὸ α, τὸ β, τὸ γ κίνημα, κι αὐτὴν ἡ ἐκείνη τὴ στάση, αὐτὴν ἡ ἐκείνη τὴ φάση τοῦ κοινοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ — τὴν πολιτικὴ ἀπόφαση, τὴν πολεμικὴ ἀπόφαση, τὴν ὀποια ἦθικὴ, νομικὴ, πολιτιστικὴ, παιδευτικὴ, ἱστορικὴ ἀπόφαση, πού θᾶδιωχ' ἕνα Θεμιστοκλῆ, ἡ θ' ἀντιστέκονταν στοὺς Πέρσες «ἔως θανάτου», ἡ θάλυε τίς τριακονταετῆς σπονδές —, αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, τὴν ἐντελῶς σ υ γ κ ε κ ρ ι μ ἔ ν η, πού τὴν κοινὴ ζωὴ ἀφορᾷ ἀμεσῶτατα, προτοῦ ἀπρη-

τισμένη τὴν «προτείνει» στὴν Ἐκκλησία ὁ ρήτορας — τελευταῖος τυπικὸς φορεὺς τῶν *Κοινῶν* —, τὴν καμίνευε πρῶτος, τὴν π ρ ο τ ὕ π ω ν ε (στ' ὀμόθυμο ρευστὸ πύρινη, στ' αὐλάκια ἀκόμα τῆς Τραγωδίας), μὲ τὰ προμηθεϊκά, τὰ πνευματικά του χέρια τὴ ζύμωνε, τὴ μόρφωνε ὁ ποιητής!

Τί σιδηρά, τί ἔμπειρα χέρια!

Τί φωτιές π ρ ῶ τ ε ς - καὶ τί ζύμη καὶ τί πλάστες!

Γι' αὐτὸ καὶ στὸν ἀπόλογο τῆς ἀκμαίας ἐκείνης «Δημοκρατίας» ὁ τελευταῖος συνθέτης τῆς ἰδανικῆς ἰσορροπίας — ὅς ἤρεθῃ λέγειν ἐπὶ τοῖσδε τοῖς πρώτοις — πρόφερε τὸν π ρ ῶ τ ο ν ὄρο·

Φιλοσοφοῦμεν ἄ ν ε ν μ α λ α κ ί α ς !..

Ἐπῆρξε μιὰ Συμπάγεια ἐκεῖ. Ἐκεῖ ποὺ ὁ Αἰσχύλος ἦταν μαραθωναμάχος — καὶ ποὺ μαραθωναμάχος μὲ νο γύρευε στὸ μνῆμα του νὰ γράψουν —, καὶ ὁ Σωκράτης, γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς Πολιτείας, ὄχι ἄλλο, ἐπέμενε συμπαγῆς στὸ Δεσμωτήριο κ' ἔπινε τὸ κώνειο, «ιδανικὸς πολίτης Πολιτείας ἰδανικῆς» — καὶ ἄς μὴν ἦταν πιά ἐκείνη ἡ «ιδανικῆ». Ἄδιάφορο! Γιὰ νὰ χαράξῃ αὐτὸς τὸ σχέδιό της — ποὺ ἀπ' τοῦ πολίτη τὴν ψυχὴ πάντα ἀναβλύζει!..

Ἄντι κ' ἡ Ἀγορὰ ἐκείνη δὲν ἦταν πάντα στὸ ὕψος της — κ' ἦταν συχνὰ θρασεῖα καὶ ἄστοργος (πρὸς ἕνα, Θεουκιδίδη, ἕναν Πλάτωνα) — τί λόγος! Κι ὥστόσο ἔσφουζε κεῖ μιὰ Ὀμοθυμία ὀμόκαπνοι ἦταν ὅλοι (καθὼς τὸ θέλει ὁ Ἐπιμενίδης) καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν ἦταν «εἰδικότητα», δὲν ἦταν δειλία, κ' ἡ Ποίηση δὲν ἦταν φυγῆ, δὲν ἦταν νεανίδων ἐπιτήδευμα, ἀλλ' ἦταν ἀ ν δ ρ ῶ ν τὸ Πνεῦμα, ἦταν γ ε ν ν α ἰ ῶ ν, ποὺ καταπρόσωπο καὶ μὲ θάρρος — καὶ μ' ἕ ν α πρόσωπο, μὲ ταυτότητα (ὄχι ταυτότητες πολλῆς καὶ ἀπόμονες «εἰδικότητες», ξεκόμματα ἄθλια, μισερά: διπλές, τριπλές, πολλαπλές ψυχές, συμπαραλισμένες!) — κοιτοῦσαν κ α τ ε υ θ ε ῖ α ν τὰ Π ρ ἄ γ μ α τ α !

Κ' ἐκεῖ, στὴν Πνύκα, κατενώπιον τοῦ λαοῦ ὅλου, σὰ γιὰ θέμα νάταν καφτὸ τοῦ Κοινοῦ — μὰ γιὰ τὸ Πνεῦμα ἦταν δὰ ζήτημα κοινὸ —, ἔφτανε ὁ Ἡρόδοτος καὶ διηγόταν, καὶ ἀμείβονταν γενναῖα (δέκα τάλαντα!) γιὰ τὴ λαμπρὴ του ἀφήγησιν ἀπ' τὴν ξένη Πολιτεία, γιὰ τὴ πα ι δ ε ῖ α π ἄ ν ἡ ὅλα λόγιαζε ὁ Περικλῆς, μεγάλη καὶ σπουδαία, ν' ἀκούσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἀνθισμένο λόγο τοῦ Ἀλικαρνασέα!..

Καὶ τί Λόγος, τί Μῦθος ἐκεῖνος, ποὺ ἀπ' τῆς πρῶτης Εὐθύνης τὸ Βράχο, τῆς τ ἄ π ρ ῶ τ ι σ τ α ἐφιμεμένης Πόλεως, πρωτοξετυλίγονταν παρθένος μπρὸς τοὺς!..

Κι ἄκουγαν ὅλοι μαγεμένοι· νέοι, γέροι, παιδιὰ, ξύμπασα ἡ Πόλις!.. Τίποτα δὲν εἶχαν πρὸς σπουδαῖο, καὶ ἄκουγαν τὸν Ἡρόδοτο!..

Κι ἄκουγε κεῖ καὶ ὁ νεαρὸς Θεουκιδίδης, καὶ ἀπ' τὴ συγκίνησις λέει δάκρυζε — καὶ ἀθαύμαζε τοῦ Ὀλορου» ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ὁ ρ γ ῶ σ α ν εἶχε τὴν ψυχὴν ὁ νῖος πρὸς τὰ μαθήματα ..

Μὰ μόνο αὐτό. τὸ «π ο ι ο ῖ συνατήθησαν», ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὸ Βράχο, στὴν Ἀγορὰ, στίς ὄχθες τοῦ Ἰλισοῦ, π ο ι ο ῖ σ υ ν α ν τ ἤ θ η κ α ν, μέσα σ' ἐλάχιστο χρόνο, κ' ἐν μικρῶ κ' ἐν πυκνῶ τέλεσαν ἀτ μ ἔ γ ι σ τ α - μόνο αὐτό, φτάνει!

Αὐτὸ εἶναι Π α ι δ ε ῖ α !

Ἄλλὰ ποιοὶ συναντήθηκαν λοιπὸν ἐδῶ;. Ποιοὺς συναντᾷ στῆ σκέψῃ μας ποιοὺς Διάλογός μας ποιά Παιδεία;. Ἡ θέρη ποιοῦ χρόνου κλειστοῦ ποιάς ἐστίας ποιά πύρα κοινή φλογίζει τὰ πρόσωπά μας;..

Κι ὅταν ὕστερα, στῆ Σκαπτηνύλη, γέροντας πιά ἐκεῖνο τὸ παιδί, ἱστορεῖ σιδηρά, γιὰ τοὺς αἰῶνες, τὸ καίριο καὶ τὸ κρίσιμο πάθος τῆς Συμπάγειας, κι ὁ λόγος του ὑψώνεται νόμος, θεώρημα γιὰ τὸ καίριο καὶ τὸ κρίσιμο ὅλων τῶν πολιτισμῶν — κ' ὑψώνεται Ποίημα, κ' ὑψώνεται Δράμα, κι ἔχι λιγώτερο Μυθιστορία (ἢ πιὸ ἐκπληκτικῆ, κατ' ἐμέ, ἢ πιὸ ὑπεύθυνη καὶ ὑπερφυῆς - τόσο πού ὄρες καὶ στιγμὲς νά φαντάζωμαι: πὼς κανεῖς Περικλῆς δὲν ὑπῆρξε, κανεῖς Νικίας τέτοιος, καὶ Ἀλκιβιάδης, οὐτ' Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ Θηβαῖοι καὶ Πλαταιεῖς καὶ Συρακόσιοι τέτοιοι, πάρα πὼς ἔτσι, μὲς σ' ἓνα θάμπος ὄνειρικῶ, μιᾶς Μαγὰ ἔνθεης καὶ παικτικῆς, τοὺς «ἐπλάσει» ὅλους αὐτὸς, ὅλους ὑπέροχους, ἰδανικούς, ἀνεπανάληπτους, γιὰ τὴν πιὸ μεγαλόπνοη καὶ μαζὶ τὴν πιὸ πυκνὴ κι αὐστηρὴ Μυθιστορία τῆς Εὐρώπης) — εἶναι ἡ Συμπάγεια πάλι ἐκεῖνη πού ξαναθνίζει Συμπάγεια! Κανεῖς δὲν ἐμίλησε ἔτσι ποτέ, κανεῖς δὲν «ἔπτεσε» καὶ δὲ θάφτη' ἔτσι, μὲ τέτοιο ἀγορητῆ, παρὰ ἡ Συμπάγεια, τὸ Θαῦμα τὸ ἴδιο μόνο του ἔθαψε τοὺς νεκροὺς του, τὸ Θαῦμα τὸ ἴδιο μίλησε μὲς ἀπ' τὸν πάπυρό του, γιὰ τοὺς νεκροὺς καὶ γιὰ τοὺς ἥρωες, γιὰ τὸ ἐλεύθερον καὶ γιὰ τὸ εὐδαίμον, γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ γιὰ τὸν ἓνα, γιὰ τὸ γενναῖο τὸ λόγο καὶ τὴ γενναία τὴν πράξη, γιὰ τὸ πού οἰκεῖ λοιπὸν ἡ Δημοκρατία καὶ τὸ πού ἡ γενναία Σκέψῃ, ἡ γενναία Τέχνη, ἡ γενναία Ζωή!..⁶

Τί λέτε, σεῖς, «κλασσικοί», καὶ μορφάζετε!.. Τί ξέρετε, τί λέτε σεῖς καὶ σκυθρωπάζετε. - πού παιδικοὶ φλέγονθ' ὕμνοι σὰς φωνάζει ὁ Βακχυλίδης⁷, καὶ τ' ἄστρα πὼς περίπου κάτοπτρα εἶναι, συγκεντρωτικά, ὁ Ἡράκλειτος⁸, πού δέχονται ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως αὐγᾶς, καὶ σεῖς ψελλίζετε τό. «μοντέρνοι;», καὶ ρωτᾶτε «ἀν εἶναι ὑπερρεαλιστές», καὶ στὰ στεῖρα γερατεῖα τοὺς «πρωτοανακαλύπτετε», καὶ κλαῖτε, θλιβεροί, γιὰ τὰ χρόνια πού χάνετε καὶ τοὺς ἀγνοοῦσατε!

Μὰ νά, λοιπὸν, αὐτὸ θάταν Παιδεία· νὰ τοὺς γνωρίζατε! Νὰ ξέρατε, ἀπὸ παιδιὰ, πὼς ὑπάρχουν κ' ἐκεῖνοι πού περιέχουν τὸ Χρόνο — δὲν «περιέχονται» —, πού ἐμπεριέχουν τοὺς τόνους ὅλους, πού ὀρίζουν τὸν Κόσμο - δὲν «περιορίζονται»

Μόνο τέτοιοι Καιροί, τέτοιας συμπάγειας Λόγου κ' Ἔργου, Ποίησης καὶ Ἡθους, Πάθους κι Ὀνείρου, Ρυθμοῦ τῆς Τραγωδίας καὶ Νόμου τῆς Πολιτείας - μόνο τέτοιοι Καιροί, τοῦ ἀνθρώπου μονάτου, μὲ μιὰ ταυτότητα, δίνουν ζωὴ μονάτη, ἀξία ζωῆ σὲ ποιότητα.

Γι' αὐτὸ εἶν' ἔνδειξη καίρια — τῆς νόσου μας ἀκριβῶς — πού τόσο τὸ πνεῦμα μας κ' οἱ τυπικοὶ φορεῖς του ἀπέχουν ἀπ' τὸ ἄνευ μαλακίας.

Εἶναι πάντα τὸ θέμα - μὴν τὸ ξεχνᾶτε. Σ' ὅποιοι τομέα τὸ κυνη-

6 Ἀναφορὰ στὰ Β 35 I, 37 I, 40 I, 41 5, 43 4-6, τοῦ Ἐπιτάριου 7 Βακχυλίδης, 3 I2, μὲ ἀντιμετάθεσιν τῶν δυὸ τελευταίων λέξεων παιδικοὶ θ' ὕμνοι φλέγονται. 8 D₂ 146 32-33

γήσης, μ' ἄλλους ὄρους μόνο — τοὺς ὄρους τοῦ τομέα ὅπου θηρεύεις — μὰ τὸ ἕδι ο θάβρης! Ἡ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθῇ..., μὴνάει ὁ ποιητής· στοὺς δρόμους θὰ γυρνᾷς τοὺς ἴδιους, καὶ στὲς γειτονιὲς τὲς ἴδιες θὰ γερνᾷς, πάντα στὴν πόλιν αὐτὴ θὰ φθάνης... στὴν ἔνδειξη τῆ ν ἕ δ ι α : τῆς· Ἐ κ π τ ω σ η ς !..

Ἐπιπλέον τὸ πνεῦμα ἐγίνε «εἰδικότητα», ἐγίνε φυγὴ, ἐγίνε δειλία· ὅτι οἱ φορεῖς τοῦ ἐγίναν εἶδος ὄρχηστῶν — ὄχι μύστες —, κομπάρσοι ἔσχατης ὑποστάθμης, στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινῆς ἀξίωσης· ὅτι κανεῖς — καὶ δίκαια — τέτοιο πνεῦμα δὲν τὸ παίρνει στὰ σοβαρά· ὅτι ὁ Τόπος πᾶσχει ὅλα του τὰ πάθη καὶ τὰ κρίσιμα ἐ ρ ῆ μ η ν τοῦ πνεύματος· ὅτι ὁ Τόπος διστάζει, ὁ Τόπος τέγγεται στὴν ἀγωνία, ὁ Τόπος συστρέφεται κι ἀναζητεῖ μέσα του τὴν ὀρθή ροπή — ὄχι, δὲν πρόκειται γιὰ τὴν «ὀρθή» ψῆφο (ὀρθή δὲν εἶναι ποτέ ἡ ψῆφος), μὰ γιὰ τὴν Ὀρθή Ροπή τῆς Ζωῆς ὅλης — καὶ τὸ πνεῦμα : ἀ π ὄ ν !

«Ἰψηλά», λέγουν, τὸ πνεῦμα!.. Μὰ τοῦ Αἰσχύλου τὸ πνεῦμα, τῆς κραταιᾶς Δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων τὸ πνεῦμα, τοῦ Θουκυδίδη, τοῦ Δημοσθένη τὸ πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα μὲ κεφαλαῖο, τὸ ἀνευ μαλακίας, λέγει πὼς τὸ πνεῦμα ἀπὸν, δὲν εἶναι ὑψηλά, εἶναι χ α μ η λ ἄ ἀ π ὄ ν· δὲ ν εἶναι στὴν ἀκμή, εἶναι σ τ ῆ ν π α ρ α κ μ ῆ ἀ π ὄ ν !

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος... Καὶ ὁ Λόγος ξέπεσε δῶ.

Ἐπιπλέον τὸ πνεῦμα ἐξέπεσε!..

III

Τὸ πρόβλημα τῆς Ἀγωγῆς ὑπῆρξε ἀνέκαθεν καιρίο. Καιριώτερο ἴσως κι ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς Ἐξουσίας. Καὶ τοῦτο, πάντως, δὲ διέφυγε μήτε τοῦ Πλάτωνα μήτε τοῦ Μαρξ, μήτε κανενὸς ποτὲ φιλοσόφου ἢ κοινωνιολόγου, πολιτικοῦ ἢ «προφήτη», συντηρητικοῦ εἴτ' ἐπαναστάτη. Γιατὶ ὁ διαθέτων τὴν Ἐξουσία δὲν διαθέτει ἀπωτέρας τίποτε, ἀν δὲν κατέχη τὸν παντοδύναμο μοχλὸ τῆς Ἀγωγῆς, μὲ τὸν ὅποιο, καὶ μ ὄ ν ο, μπορεῖ νὰ ὑπερκεράσῃ τίς ἀντιδραστικὲς δυνατότητες τῆς γενεᾶς του καὶ νὰ ἐμπεδώσῃ τὰ ὅποια ἐπιτεύγματα του, νὰ τὰ μολώσῃ οὐσιαστικά κι ἀκλόνητα διὰ τῆς Παιδείας, μορφώνοντας ἔ σ ω θ ε ν τὴ γενεὰ τῶν ἐπιγόνων ο ἴ α τ ῆ ν ἰ θ ἔ λ ε ι α ὕ τ ὄ ς .

Ἀπὸ πλευρᾶς Πολιτικῆς, δηλαδή, ἡ Ἀγωγή δὲν εἶναι παρὰ τὸ σταθερώτερο ὄργανο ἠθικοπνευματικῆς ἐπιβίωσης τῶν κοινωνιῶν καὶ τὸ πιδὸ μακρόπνοο σ χ ἔ δ ι ο ἀ μ ὦ ν η ς τῶν καθεστώτων τους : ὁ δούρειος ἵππος τοῦ Κατεστημένου μέσα στὶς τάξεις τοῦ Ἐξανεστημένου (τοῦ φύσει πάντα Ἐξανεστημένου, τ ὤ ν ν ἔ ω ν, ἐπὶ προσχήματι «μορφώσεως», δηλαδή δι α μ ο ρ φ ῶ σ ε ὡ ς τους σὲ κάτι «βολικό» καὶ πειθίγιο, πὺ «ἐπαξίως» νὰ «διαδεχθῇ» καὶ «εὐλαβῶς» νὰ σ υ ν τ η ρ ῆ σ τ ῆ τὰ στημένα, τὰ «κεκτημένα» καὶ τὰ «καθωσιωμένα».)

Τὴν ἀποψη ἀποκορύπτουν πάντα ἐπιμελῶς οἱ συντηρητικοὶ — ὅσο κι ἀν ἀπὸ ἐνστικτοῦ τὴν πιάνουν οἱ νέοι — ἀλλὰ κ' οἱ διόλου διαφωνοῦντες στὴ μέθοδο ἢ διαφέροντες στὴ ρασιοναλιστικὴ οὐσία (μὰ οὔτε καὶ στὰ ἐξουσιαστικά, τὰ κ ρ α τ ι κ ἄ τέλη) «Ἐπαναστάτες τῆς Ὀρ-

γανώσεως» (μαρξιστές και λοιποί), καθώς δὲ κ' οἱ λογῆς λογῆς ἀκωνιολόγητοι τῆς «Παιδαγωγικῆς», πού δὲν τὴν υποψιάζονται κἀν συνήθως, ἀγνοώντας ὅτι ἐρ π ο ἴ ο υ λειτουργοῦν («ἐλεύθεροι» τάχα) τὴν τόσο προσφιλῆ τους «αὐτονομία» τῆς Ἀγωγῆς (δοσμένη τους, ὅμως, ἀβ ο ν ο, καὶ μόνο «καλλιγραφούμενη» θεωρητικὰ ἀπ' αὐτούς, με ποικίλα «φιλοσοφικὰ» ἐπιθέματα δευτέρου καὶ τρίτου χειριοῦ). Ἀλλ' ἡ Ἀγωγή ἐ ἴ ν α ι τ ο ὕ τ ο — εἴτε δὲν τὸ υποψιάζονται, εἴτε τὸ ἀποκρύπτουν, ὅποιοιδήποτε —, ἐφ' ᾧ κ' οἱ Ἀναρχικοὶ π ρ ὶ τ η ἀ ὑ τ ῆ ν ἐχτύπησαν πάντα, καὶ ὡς ἐκ τούτου, μοιραῖα, τὴν ἀνανέωσαν — τί πάθημα! — μ' «ἐμπνευστές» μάλιστα (ἔστω κι ἂν παρασιωποῦνται) τῆς σύγχρονης «Παιδαγωγικῆς»: ἔναν φυσιοκράτη Ρουσσώ κ' ἔναν ἀνομικῷ Τολστόυ, τοῦ γενναῖα ἀντισυστηματικοῦ κ' ἐλεύθερου ἐκείνου Σχολείου τῆς Γλασνάιας Πολιάνας — πού μακάρι νὰ τὸ μελετοῦσαν καὶ νὰ τὸ ξεκοκίνιζαν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ οἱ ἄφτεροι «παιδαγωγικοὶ» μας!.

Ὅπως δὴ ποτε, τὸ ζήτημα τῆς Ἀγωγῆς στάθηκε ἀνέκαθεν καιρῖο, καιριώτατο δὲ σήμερα, πού τὸ πρόβλημα τῆς Ἐξουσίας καὶ τῶν καθεστῶτων περνάει τέτοια κρίση. Ὁ διαθέτων τὸ μοχλὸ τῆς Ἀγωγῆς — μετὰ μέσα τῆς ἐπιρροῆς πιά, τῆς ἐπιβολῆς καὶ τοῦ καταναγκασμοῦ, τόσο ἀποτελεσματικὰ) (κ' εὐρύτατης «ἀκτίνας δράσης», καὶ «μέγιστης ἐμβέλειας») — διαθέτει σχεδὸν τὸ πᾶν, καὶ σὲ ὑπολογίσιμη μάλιστα προβολῇ πρὸς τὸ μέλλον. Γι' αὐτό, ἄλλωστε, καὶ ὅλος ὁ ἀγώνας περὶ τοῦτο ἐντέλει. π ο ἴ ὅ ς π ρ ὶ τ ο ς θ ἄ κ α τ ἄ σ χ η, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα (διὰ τῆς ἐξουσίας ἢ διὰ τῆς ιδεολογικῆς ὑφαρπαγῆς τῶν στελεχῶν καὶ τῶν φορέων), καὶ θὰ θέσῃ σὲ κίνηση γιὰ λογαριασμό του, καὶ ὑπὸ τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχό του, τὸ ν π ο λ υ δ ὕ ν α μ ο μ η χ α ν ἰ σ μ ὸ τ ῆ ς Ἀ γ ω γ ῆ ς, μετὰ τὸν ὅποιο θὰ μπορέσῃ νὰ παραγάγῃ ἐν série ἀποτελέσματα προυπολογίσιμα καὶ παραμόνιμα.

Ἀνεξαρτήτως ἄλλων κρίσεων — πού μπορεῖ καὶ ν' ἀναδεικνύουν, ἀπὸ ἄλλων πλευρῶν, ὡς «τονικώτερα» (καὶ ζ ω τ ι κ ὴ τ ε ρ α, πάντως) κάποια συμπτώματα βαθύτερης συμμετοχῆς στὸν Αἰῶνα κ' εὐστοχίας στὸ ὅ σ ι α σ τ ι κ ὴ τ ε ρ ο «ἐπίταγμα» του (ἐκ μέρους γενεῶν «σκληρῶν»), κ' ἐνεργητικώτερων, μέσα στὴ δρῶσα Ἱστορία τοῦ Κόσμου σήμερα) — ἀκλόνητο μένει πῶς ἡ ἐποχὴ μᾶς εἶν' ἐ π ι κ ἴ ν δ υ ν α «βεβαιωμένη», ἀπὸ φοβερὴ πείρα «ἀποτελεσματικότητας» τῆς «μεθοδικὰ μορφώνουσας» Βίας! Τρομερὰ «πειστικὸ» λάμπει στὸ στερέωμα ἀκόμα τὸ Μαῦρο Ἴστρο τῶν κάθε λογῆς καὶ προελεύσεως ὀλοκληρωτισμῶν, πού πέτυχαν, μετὰ τὸ μηχανισμό «Νέων Ἀγωγῶν» (συστηματικὰ προγραμματισμένων, καὶ μελετημένων ὡς τὶς ἔσχατες λεπτομέρειές τους), τὴν παραγωγή γενεῶν ὀλάκερων μασσιφ στὶς «γραμμές» τους, ἐν ἑλίε (καὶ μέχρι τυφλας, καὶ μέχρι μηδενιστικοῦ θανάτου) πειθῆνιων στὰ μυστικὰ νεύματα — οὔτε κἀν τῶν «προστακτῶν», ἀλλὰ τῆς «Ἰδέας», τοῦ Ἀπροσώπου, τοῦ ἑναστροῦ αὐτοῦ Δέοντος (θολοῦ καὶ ἀδιάγνωστου ἀπειρωσ περσότερο ἀπ' τοὺς ἑνσαρκούς ἀρχικούς «προστακτες» του) — καθώς οἱ ἰάπωνες *Καμικάζι* ἢ ὅποια μαυροσιδερένια *Χίτλεργιούνγκετ* ἢ ὅποια κατέρυθη *Νέα Φρουρά!*

Οἱ φιλόσοφοι κ' οἱ ἰδρυτὲς θρησκειῶν ἀκολούθησαν πάντοτε τὴν

ὁδὸ τῆς κατευθεῖαν ὑφαρπαγῆς τοῦ μοχλοῦ τούτου. [Μοιάζει ἔμμεση, ἀλλ' εἶναι ἄμεση ἢ κατάληψη τῆς Παιδείας, δι' ὑφαρπαγῆς κατευθεῖαν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν φορέων - ἐνῶ εἶν' ἔμμεση πράγματι ἢ κατάκτηση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀπὸ θέσεως «ἐξουσίας». Ἀπὸ διαμέσου, ὅμως, ἐξ οὐ σί α ς, τίποτε πρὸς τὴν οὐ σί α ποτέ - στὸν κόσμον τῆς ὁποίας ὡς πα ρά ν ο ι α μ ὀ ν ο παρίσταται οἰαδήποτε ἐξουσία! Στὴν Ἀλήθεια ἐξουσία δὲν ἔχει οὐτ' ὁ θεός. Ἐκεῖ ὅπου τελειώνει τὸ Κράτος, ἀρχίζει ὁ Ἄνθρωπος, λέει ὁ Νίτσε· κ' ἡ Οὐσία ἀρχίζει (ἀλλὰ κ' ἡ ὅποια οὐσιαστικὴ Παιδεία) ἐκεῖ ποὺ ἀρχίζει ὁ Ἄνθρωπος!.. Τί ποτε πα ρα μ ὀ ν ι μ ο ἢ ἐξουσία, ποτέ· ὅσο κι ἂν φαντάζη, κι ἂν φρου-ἀζῇ γιὰ τὸ ἀντίθετο!]

Ἀλλὰ τὰ πολυόμματα καὶ πανίσχυρα σημερινὰ κράτη, ἂν τὰ ἴδια δὲν ἐπέτυχαν γιὰ λογαριασμό τους τὸ οὐ σί α σ τ ι κ ῶ τ ε ρ ο, ὅμως ἐξουδετέρωσαν τίς δυνατότητες ὑφαρπαγῆς τῶν μηχανισμῶν Ἀγωγῆς ἐκ μέρους ὁποίων (ὁσοδήποτε ἐμπνευσμένων καὶ συναρπαστικῶν) πνευματικῶν ἡρώων. Ἐφ' ὧ καὶ οἱ θίασοι τῶν φιλοσόφων περιωρίστηκαν, πρὸ πολλοῦ, στὸ σχεδὸν «ἀνώδυνον» ρόλο μιᾶς διακριτικῆς «μουσικῆς δωματίου», μ' ἐλάχιστη ἀπήχηση καὶ μηδαμινὴ ἀκτινοβολία, ἐνῶ οἱ «προφήτες», μὴ ἔχοντας πιά τὴν εὐκαιρία κανενὸς Σινᾶ καὶ κανενὸς σταυρικοῦ μύθου, ἔλειψαν ὀλότελα! (Ἄν τὸ καλοσκεφτῆτε, ἡ τελευταία ἀναζήτηση «ἁγίου» στὴ ραγδαῖα ἀποξηραίνουσα «Δύση» τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὑπῆρξε, τὸ πολὺ-πολύ, ὁ Βᾶν Γκόγκ, καὶ στὴν «ἄγια» ἀκόμα Ρωσία ὁ Ντοστογιέβσκι - ἢ κάνω λάθος; Μὰ σὲ σελίδες βιβλίων κι αὐτὰ ἐντέλει, ποὺ διαβάζονται χωριστὰ ἀπ' τὸν καθένα! Χῶρο νὰ βαδίσουν, ἄπλετο, νὰ πλεύσουν, νὰ διαπλεύσουν μᾶζες, δὲ βρῆκαν. Κι ἀντὶ νὰ καταστοῦν «ἁγιοί» — νὰ φλογίσουν, νὰ ὑψώσουν Πυρά —, κατέστησαν νοήματα!.. Λαμπρά νοήματα, μεγάλα νοήματα — σύμβολα, ἂν θέλετε —, ἀλλὰ νοήματα, σύμβολα μόνον, ξεχωριστῶν!..)

Σήμερα πιά οἱ «μῦθοι» δὲν ἀνθίζουν, γόνιμοι κι ἀνθρώπινοι, ἐξιλαστήριοι καὶ σωστικοί, ἀποφορτιστικοί, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κι ἀπὸ καρδιά σὲ καρδιά... Ὁ Λόγος κόντηνε, θάμπωσε - ἔχασε τὸ «μέταλλο» του... Τώρα δάνειο τὸ μέταλλο, μικροφωνικό, φωνικό! Τώρα ραδιοφωνικοὶ σταθμοὶ καὶ δορυφόροι τηλεοράσεως, ἐμβέλεις διαστημικῆς κ' ἔντυπα γιγαντιαῖα (τερατώδους κυκλοφορίας) - δηλαδή: κεφάλαια πίσω τους, καὶ δυνάμεις τρομερές, μὲ κολοσσιαῖα συμφέροντα καὶ πολυάριθμα ἐπιτελεῖα! Ὅχι μιὰ φωνοῦλα ἀδύναμη, πάνω στὸ γαϊδουράκι, μ' ἓναν τριμμένο χιτῶνα καὶ μάτια ποὺ δὲν εἶδαν παρὰ τὸ πολὺ-πολὺ τὴν ἡμερὴ Γαλιλαία!.. (Τὶ «ὠργισμένη», ἀλήθεια, κι αὐτὴ ἡ ἡμερὴ Γαλιλαία!.. Μὲ τὴν ὀργὴν προβάτου!..)

Λύκε κ α λ έ., ψιθυρίζει μὲς στὴν ἀναστρη νύχτα τῆς Εὐρώπης ὁ Φραγκῖσκος - καὶ φιλάει, περίπαθα, λεπρούς στὸ στόμα (ὄλοους τοὺς λεπρούς στὸ στόμα αὐτός τοὺς φίλησε!) καὶ τραβᾷ γραμμὴ γιὰ τὴν πυρὰ τοῦ Σαλαδίνου, νὰ καῖ καὶ νὰ πείση - νὰ πείση ἢ νὰ σβήσῃ! Μὰ «Θηρίο!» ψιθυρίζει, ἔντρομος, ὁ χθὲς μοναχικὸς ποιητής:

Θηρίο μὲ τὰ σιδερένια δόντια,
 μὴ φεύγῃς!
 Θὰ σοῦ φτιάξω ἓνα σπίτι,
 θὰ σοῦ δώσω ἓνα λαγίγι,
 θὰ σοῦ δώσω κι ἄλλο αἷμα νὰ παίξῃς!
 Θὰ σὲ φέρω σ' ἄλλα λιμάνια,
 νὰ δῆς τὰ βαπόρια πῶς τρώνε τὶς ἄγκυρες,
 πῶς σπάζουν στὰ δυνὸ τὰ κατάρτια!
 Θὰ σοῦ βρῶ τὸ ἴδιο κορίτσι
 νὰ τρέμῃ δεμένο στὸ σκοτάδι τὸ βράδι,
 τὸ σπασμένο μπαλκόνι,
 τὸ σκύλο οὐρανό,
 τὸ σάπιο τὸ μῆλο!

Θηρίο, μὴ φεύγῃς θηρίο
 μὲ τὰ σιδερένια δόντια,
 μὲ τὸ κεφάλι πετρέλαιο...⁹

Καὶ δὲ φιλᾶ πιὰ λεπρούς στὸ στόμα — εἶναι κ ἄ τ ι και λεπρούς! —, μόνο τὸν Τρελλὸ Λαγὸ — μ ρ ν α ξ ι ἄ λαγό, «θάνατο στὸ στόμα»! — κι ὁ ποιητῆς κι ὁ προφήτης κι ὁ μῦθος!

Πῶν, λοιπόν, οἱ φιλόσοφοι κ' οἱ προφῆτες, οἱ ἄγιοι κ' οἱ ποιητές. Κυρίαρχοι τοῦ στίβου, γιὰ τὴν ὥρα, οἱ πολιτικοί· ποὺ θεώρησαν πάντα τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ κάθετί, καὶ κοντεύουν, θαρρεῖς, νὰ «δικαιωθοῦν» κιόλας, «ὀριστικά» στὸν αἰῶνα μας. . Μὰ ὄχι ἀκόμα... Κ' ἴσως· ὄχι ἐντέλει... Ἄπὸ ρεύματα βάθους, ποὺ δέν τὰ ὑποθέτουμε - καὶ δέν εἴμαστε παρὰ τὸ «φλούδι»... Ἡ Ἱστορία, συχνά, ἔμοιασε θάλασσα «παραδομένη», ἔτοιμη ν' ἄλυσόδεθῇ ἀπὸ Ξέρξες. Κι ἄξαφνα, κ ὗ μ α τ α β υ θ ο ὕ τίναξαν τὶς «γέφυρες» στὰ μεσοούρανα!.. Ἡ τ α ν ν ἄ π λ ε ὕ σ ο ο υ μ ε - γι' αὐτό! Μ' ἄ λ λ ο υ ς ἀνέμους - ποὺ ἀμέσως ἄρχισαν σφοδροὶ νὰ φυσᾶνε!..

Ἄλλ' ὅπωςδῆποτε, ὡς τώρα, ἡ ἱστορία τῆς Ἀγωγῆς ἀκολούθησε πορεία παράλληλη μὲ τὴν ἱστορία τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν καθεστώτων τους. Γι' αὐτό, λοιπόν, καὶ σήμερα, ἂν σοβῇ κρίση τῆς Ἀγωγῆς, δέ θάπρεπε διόλου νὰ μᾶς ἐκπλήττη. Καὶ σοβεῖ, ἀσφαλῶς. Π ο ι ἄ, καὶ ἀπὸ τί ἀκριβῶς κινούμενη, εἶναι δυσκαθόριστο. Βεβαίωτατα ἀπὸ πολλὰ — ἂν μὴ ἂ π ὸ ὄ λ α — τοῦ «πολιτισμοῦ» μας, καὶ ἀπὸ καταβολές τῆς ζωῆς θεμελιώδεις μέσα μας, ποὺ δέν ἀνέχονται ἴσως ἐντέλει τέτοιους β ι α σ μ ο ὗ ς κ υ τ τ ἄ ρ ο υ - ποὺ ἀποτολμοῦμε, ἢ ἔπου (ἀθέλητα, κι ἀνεπίγνωστ' ἀκόμα) ἔχουμε ἐμπλακῆ.

Ὠνειρεύονταν τὴ γέννηση μιᾶς νέας παραλλαγῆς. Τὴν αὐθυπέρβαση τοῦ εἶδους!.. Νάναι αὐτό;.. Ἡ ὁ δρόμος «δὲ βγάξει», καὶ ἡ δομῆ

⁹ Μίλτος Σαχτούρης· Τοῦ θηρίου Μετατοπίζω, ἀλλάζω, γιὰ τὸ νόημα μου, στίχους· ἐπιλέγω, παίρνω στίχο κι ἀπ' τὸ Σάββατο Δὲς τὰ ἄρτια στὴν Α, 1290-1

τ ρ ί ζ ε ι σ τ ἄ ὄ ρ ι α βιολογικῶς ἀνυπέρβλητου, πού μᾶς ἀναφλέγει, καὶ «λαμβάνεται» τοῦτο, πρῶτα, μεταξύ ἄλλων, σὰν «κρίση τῆς Ἀγωγῆς» - μέχρι σημείου ὅμως κι ἄ δ ὕ ν α τ ο υ π ι ἄ οἰασδῆποτε ἀγωγῆς πράγματι;

Δὲν ξέρω. Πάντως «μοιάζει» — γιὰ νὰ περιοριστῶ κ' ἐγὼ συνετὰ στὸ τυπικὰ («ιστορικώτερο»), πού τῇ στιγμῇ τούτῃ δύναιμαι (μ ὀ ν ο) νὰ πῶ, χωρὶς τίς περαιτέρω (καὶ τίς ἐντελῶς ἄλλες) ὑποψίες μου — σὰ νάφτασε ἡ ὥρα τῆς ἐσχάτης δοκιμασίας μιᾶς ὑπόθεσης Ἀγωγῆς πού ἄρχισε πρὶν ἑπτὰ αἰῶνες τουλάχιστο, ὅταν ὅλο τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀσφυκτικῆς ἐλεγχόμενης ἀπ' τὴν Ἐκκλησία θρησκόκληπτης Ἀγωγῆς τοῦ Μεσαίωνα γκρεμίζονταν, καὶ στῆ θέση του οἱ ἐμπνευσμένοι φορεῖς τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, ἐμπλοιοὶ ἀπ' τὸ περιλάμπρο Ἀρχαῖο Θαῦμα, πρωτοθεμέλιωναν ἐνθουσιαστικά, πάμφωτα, εὐτυχισμένα, ὅτι μέχρι σήμερα ὀνομαζοῦμε «Κλασσικὴ Παιδεία»: τὴν ἰδανικὴν, δηλαδὴ, προβολὴν τοῦ «θαύματος» ἐκείνου, μὲς ἀπὸ τὴν συστηματικὴν, εὐλαβικὴν, αὐστηρὴν μελέτην τῶν πνευματικῶν ἐκφάνσεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου — συμπληρωμένη κιάλας, λίγο ἀργότερα, μὲ τὴν ἱστορικὴν κάτοψίν του (καὶ χθὲς μόλις μὲ τὴν ἀνολοκλήρωτην ἀκόμα κοινωνικοοικονομικὴν του διερεύνηση) —, μὲ ἀπώτερο σκοπὸν (γιατὶ σὰν ὄ ρ γ α ν ο βλέπαν πάντως τὴν Κλασσικὴν Παιδείαν τὰ ρωμαλεὰ ἐκεῖνα πνεύματα τῆς Ἀναγέννησης) τὴν μέσῳ τέτοιας ἰδανικῆς προβολῆς ἀφύπνιση, ἐμπέδωση, ὀργάνωση καὶ ἀρτίωση τῆς συνείδησης τοῦ νέου ἀνθρώπου, παράλληλα μὲ τὴν γενικώτερον πνευματικὴν του ἠθοπλασίαν.

Ἄλλ' ὅταν πρωτοστήνονταν ὁ σκελετὸς αὐτὸς τῆς Κλασσικῆς Παιδείας, ἡ Ἀγωγή δὲν εἶχε ἀκόμα γίνεи («ὑπόθεση κρατικὴ») - γιὰτὶ καὶ κράτη δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμα (μὲ τὴ σημερινὴ ἔννοια τοῦ ὅρου). Ἡ Κλασσικὴ Παιδεία ἦταν τότε ὑπόθεση πρωτοβουλίας ἀτομικῆς, φωτεινῶν δημιουργῶν, πού τὰ εὐρύτατα ἀνθρωπιστικὰ ἰδανικά τους ξεπερνοῦσαν κατὰ πολὺ τίς πολιτειακὰς ἀντιλήψεις περὶ Ἀγωγῆς καὶ τῶν «φιλευθερωτέρων» ἀκόμα κατοπινῶν καθεστῶτων, ἀποσκοπῶντας εἰς τὴν μόρφωση προσωπικῶν συνειδησεων, ἀδέσμευτων κι ὅσο γίνεται αὐτεξούσιων, στὴν πιδὸ μεσότην πνευματικὴν πληρότητα πού μπορεῖ νὰ νοηθῇ

Ὅτι λέγονταν τότε «Κλασσικὴ Παιδεία» δὲν ἦταν παρὰ παλμὸς καὶ σφρίγος κ' ἐξαρση γνήσια: δὲν ἦταν παρὰ ὁ δρόμος πρὸς μιὰ κοινωνία ὀ λ ὀ κ λ η ρ ω ν ἀνθρώπων, σ υ μ π α γ ῶ ν' κοινωνία ἐλευθερίας, ὑγείας καὶ σ υ ν ο χ ῆ ς. Ἄλλ' ὅταν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ καθεστῶτα συγκροτήθηκαν σὲ αὐστηρὰς κι αὐτοσυνειδητὰς μονάδες, καὶ καταπατίστηκαν συστηματικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς Ἀγωγῆς, ἄρχισαν οἱ μειώσεις καὶ τὸ κλάδεμα τοῦ ἰδανικοῦ ἐκείνου, πού κατὰλήξε σήμερα, ἐποχὴ τῶν ὀλοκληρωτισμῶν καὶ τῆς ἀνελευθερίας, σ' ἀπροκάλυπτην πιδὸ ριζοτόμηση τῆς Κλασσικῆς Παιδείας.

Ὅμως ἡ Κλασσικὴ Παιδεία, σὰν «ὄργανον» Ἀγωγῆς, ἀσφαλῶς καθόλου ἀπηλλαγμένη ἀδυναμιῶν — κ' ἐνίοτε ἰσχυρῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων (μὰ γι' αὐτὸ, ἴσα-ἴσα, κ' ἐ λ ε υ θ ε ρ ο π ο ι ὀ ς, καθιστῶσα τὸ πνεῦμα κριτικὸν, δηλαδὴ π ρ ο σ ω π ι κ ὴ τ ε ρ ο) — ἔδωσε στὴν Εὐρώπην (ἀλλὰ κ' ἐδῶ, ὅσο νάναι) καρπούς ὄχι εὐκόλα περιφρονησίμους.

Βέβαια, ἐδῶ, μὲ τὴ νεκρωτικὴ προγονοπληξία μας — ἀντὶ νάχομε ζῶσαν ἀντίληψη τῆς Παιδείας (γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἰκανά ὤπλισμένα, ὄχι γιὰ τὴν ἐπανάπαυση σὲ μνημειακὸ παρελθόν) — μαζὶ κ' ἔβλαψε. Μᾶς γιόμισε καὶ φούμαρα, καὶ ἴτε παῖδες Ἑλλήνων, καὶ θλιβεροὺς «δεκαρικούς», τεκεδένιους - ὡς τὸ ἐπαίσχυντο ἐκεῖνο 1897! Ἀλλὰ στάθηκε κιόλας ὄχι μόνο κοῦφος λογιωτατισμὸς — ποὺ παρήγαγε τόσο σαρίδι στὴ ζωὴ μας — παρὰ κ' ἐθνικῆς ἀρτίωσης παράγων, πολὺ οὐσιαστικός στὶς ποιοτικώτερες ἐκφάνσεις της, καὶ γόμφος ἰσχυρὸς μὲ τὴν Εὐρώπη, χάρη στὸν ὁποῖο ἡ Ἑλλάδα ἐπέμεινε, κι ἀπέμεινε, χώρα εὐρωπαικῆ, ὄχι «τῆς Ἀνατολῆς», συνδεδεμένη κεντρικά μὲ τὸν κορμὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας, ἀπὸ τὴν πρῶτὴ παραγωγικὴ καταβολή της, καὶ καταχώρωσε ἔτσι τὴν ἐθνικὴ τῆς ὑπόσταση, καταφέροντας ν' ἀντισταθῇ πολιτιστικά καὶ νὰ ἐπιζήσῃ.

Ἄν κανεὶς παραβλέψῃ τὸν παράγοντα αὐτὸν τῆς ὅποιας Κλασικῆς Παιδείας ἐδῶ, δὲ θὰ ἐξηγήσῃ ἐντέλει, μ' ὅλα τ' ἄλλα, πῶς ἡ Ἑλλάδα δὲν ἀποτέλεσε γραφικὸ τόπο «τῆς Ἀνατολίας», κοινὴ ἐπουσιώδη ἐπαρχία τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικράτειας. Ἄν κάτι ὅλως ἄλλο ριζικά μᾶς διέστειλε, καὶ μὲ τὸ λοιπὸ νεοελληνικὸ κῦτταρό μας ἴσχυσε νὰ μᾶς ταξιδέψῃ στὴν ἀπέλευθέρωση καὶ τὴν πολιτιστικὴ αὐτονομία, δὲν ἦταν βέβαια ὁ γεωγραφικὸς ἢ ὁ οἰκονομικὸς παράγοντας — ποὺ ἀντιστρατεύονταν δά, κατεξοχῆς, τέτοια πορεία —, ἀλλ' αὐτός, ἴσα-ἴσα, ὁ παράγοντας τῆς διαφοροτικῆς παιδευτικῆς μας παράδοσης, ποὺ κύρια ἐκφρασὴ του στάθηκε — ἔστω καὶ ἀνερμάτιστη, καὶ σχολαστικῆ, καὶ ἐξοργιστικῆ συχνά — ἡ Κλασικὴ μας Παιδεία.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο, τὸ μόνον, τὸ ἔρμονι «ὀρφανό» σήμερα δίκιο τῆς Κλασικῆς Παιδείας στὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ τὸ δίκιο αὐτὸ τὸ κατέφεραν οἱ σκύλοι - καὶ τὸ βρήκαμε μεῖς στὶς μέρες μας οἰκτρό καὶ καταξেসικισμένο.

Κι ὅμως, ἂν στὴ νεώτερη Ἑλλάδα ἄνθισε ποτὲ καμμιὰ ἐπιστήμη, αὐτὴ δὲν ἦταν παρὰ ἐπιστήμη φιλολογικῆ. Ὑπῆρξε ἓνας Νικόλαος Πολίτης στὴ Λαογραφία, ἓνας Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος στὴν Ἱστορία, ἓνας Χατζιδάκις στὴ Γλωσσολογία, ἓνας Κόντος στὴ Γραμματικὴ, ἓνας Βάσης στὰ Λατινικά, ἓνας Δημήτριος Βερναρδάκης στὴν Ἑρμηνευτικὴ, ἓνας Τσουντας στὴν Ἀρχαιολογία, ἓνας Λάμπρος στὴν Καθαρεύουσα, ἓνας Γιάννης Ἀποστολάκης κ' ἓνας Φῶτος Πολίτης στὴν Κριτικὴ.

Ἐνῶ τί ὑπάρχει σήμερα;

Μὰ μολαταῦτα, κι ἂν ἀκόμα ἦρθε ἡ ὥρα νὰ λείψῃ ἡ Κλασικὴ Παιδεία, καὶ νὰ ταψῇ ὀριστικὰ κάτω ἀπ' τὰ πέλματα καὶ τὸ σκοταδισμό τῶν ὀλοκληρωτισμῶν καὶ τῆς τεχνοκρατίας, ἡ Ἑλλάδα — γιὰ χίλιους κ' ἓνα δικοῦς της λόγους — εἶν' ἡ τελευταία ὅπου θὰ ἔπρεπε κάτι τέτοιο νὰ συμβῇ.

Ἀσφαλῶς, ἡ Κλασικὴ Παιδεία δὲν εἶναι τὸ «προσφορώτερο» ὄργανο Ἀγωγῆς τῶν σύγχρονων ἀνελεύθερων καὶ κοφφορμιστικῶν κοιγωνιῶν μας. Δὲν παράγει «ειδικούς» κ' εὐνοῦχους, πειθῆνια κι ἄβουλα «ἐξαρτήματα» τῶν ὀλοκληρωτισμῶν, «συνεργάσιμους» τῆς (Μηχανῆς)

τοῦ Κονφόρμ. Μορφώνει ἀντίθετα — ὅταν βέβαια ὑπάρξουν οἱ φωτεινοὶ δάσκαλοι τῆς — γ ε ν ι κ ο ὕ ς ἀνθρώπους, π ρ ὁ σ ω π α (ὄχι νοῦμερα) ποὺ ἔχουν ἐκμάθει τὴν Ἐλευθερία (τὴν ἀσυμβίβαστη, τὴν ἀνόθευτη, τὴν ἀτιθάσευτη) στοὺς χώρους τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου «θαυμάτος», ὅπου οἱ νοήμονες δὲν ξεγελοῦνται τόσο εὐκόλα μὲ τὰ παραμύθια τῆς πολιτικῆς.

Ἀναμφισβήτητα, οἱ συνειδήσεις ποὺ παράγονται ἀπὸ τὴν Κλασσικὴ Παιδεία δὲν εἶναι διόλου βολικὲς στὰ σύγχρονα καθεστῶτα· κι ἂν ὁ ὀλοκληρωτισμός, ὅφ' οἰαδήποτε μορφὴ του, πρόκειται ἀλίθεια νὰ φέρῃ τὸν καινούργιο Μεσαίωνα — ὅπου ἡ ἀνθρώπινη μονάδα θὰ ἐξαλειφθῆ, καὶ τὸ ὑποκατάστατό τῆς, τὸ «ἀνθρώπινο ὕλικό», τὸ μαζοποιημένο, θὰ γίνῃ ἐξοχο καὶ χαριτωμένο «ἐξάρτημα» τῆς κρατικῆς μηχανῆς (τῆς κοινωνικῆς, τῆς οἰκονομικῆς, τῆς «καταναλωτικῆς», τῆς πολιτικῆς μηχανῆς) —, τότε, ἀσφαλῶς, ἡ Κλασσικὴ Παιδεία θὰ πεθάνῃ.

Μὰ δὲ θὰ γίνῃ αὐτὸ! Παρὰ τὸ πείσμα καὶ τὴ λύσσα του, ὁ διεθνῆς φανατισμὸς καὶ σκοταδισμὸς τὸ χ ἄ ν ε ι τὸ «παιγνίδι», καὶ τὰ χρώματά του — τὰ «ιερὰ» καὶ ματωμένα (ἄσπρα ἢ μαῦρα, κόκκινα ἢ γαλάζια, μικτὰ ἢ ἀμιγῆ, γκρίζα ἢ ροδόχροα ἢ ὠχρά) — δέ ν πρόκειται νὰ δαλτωνίσουν ὀριστικὰ τὰ μάτια τῆς Ἀνθρωπότητος! Τὰ εἶδαμε τὰ χρώματα αὐτά, πῶς ὅλα ἀνάγονται ἐντέλει στὸ κόκκινο καὶ στὸ μαῦρο· δὲν ξεγελιόμαστε πιά! Θὰ μᾶς ταλαιπωρῆσουν ἴσως ἀκόμα, ἀλλὰ θὰ πα ρέ λ θ ο υ ν, πρὶν κἂν προλάβουν νὰ «νικήσουν» ἢ νὰ «νικηθοῦν», ν' «ἀναμετρηθοῦν», πάλι, μὲ ἀνθρώπινες ζωὲς ἀμέτρητες — παρὰ ἔτσι: θ ἄ π α ρ α τ η θ ο ὦ ν, σὺν «ἄχρηστες» καὶ «πληκτικὲς» ἀηδίες, ἀπὸ γενιὲς ποὺ «θὰ βαριοῦνται πιά» («θὰ σκυλοβαριοῦνται», καθὼς λέν), μὲς στὰ τόσα ἄλλα κ α ί αὐτά, τὰ «ξεπερασμένα» κι «ἀνιαρά», τῶν «βαρετῶν» πατερᾶδων τους!

Τῶν ἀντιπαθητικῶν σὲ πολλοὺς — σ' ὅλους τοὺς ἀνυποψίαστους, πάντως, καὶ στοὺς γέροντες — γενεῶν αὐτῶν ποὺ θάρθουν, τ' ἀνέργαστα ἀκόμα πρόσωπα κινοῦνται ἤδη θολὰ γύρω μας: σκοτεινὰ κι ἀδιάγνωστα, «ἀκαθάριστα», δίχως «ἀναδεδειγμένη» τὴ φυσιογνωμία, τὴν ἔκφραση — στὴν ὀθόνη ἢ στοὺς δρόμους, καὶ στὶς θύρες πάλι γιὰ τὴν ὀθόνη, καὶ στὶς θύρες πάλι γιὰ τοὺς δρόμους... Εἴν' ἡ γενεὰ μὲ τὰ δανεικὰ «στυλάκια» μιᾶς τυπικῆς «ὠργισμένης» συμπεριφορᾶς, ἄ ο π λ η ς ! (Ἐννοῶ: Ξαρμάτωτης, ἀ π α ί δ ε υ τ η ς, δηλαδὴ ἀ ν α π ο φ ἄ σ ι σ τ η ς ! Δίχως «ὑποψίες» ὠργανωμένες καὶ δυνατότητες ἀκόμα ν' ἀρτίωση στάση ζωῆς κ α ι ν ο ὄ ρ γ ι α, γνώση καινούργια, ἦθος καινούργιο, μέσα στὸ νέο αὐτόν Αἰῶνα ποὺ φτάνει.)

Κ' ἐδῶ ἴσα-ἴσα εἶναι τὸ θέμα: Π ο ι ἄ εἶν' ἡ Παιδεία ποὺ θὰ τοὺς πορίσῃ ὄ χ ι ὄ, τ ι ἔ χ ο υ ν — κι ὅ,τι ἀπὸ μόνου τους, ἀπὸ μέσα τους, βρῶσιν: τὴ μηχανή, τὸ χειρισμό, τοὺς νέους λεβιέδες καὶ τίς νέες μανουῖβρες (ποὺ ἀπὸ κυττάρου, σχεδόν, τὰ κατέχουν καὶ τ' ἀναπαράγουν) —, ἀ λ λ ἄ ὄ, τ ι δέ ν ἔ χ ο υ ν καὶ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ βροῦν ἀπαίδευτοι (ἢ θὰ βροῦν πολὺ ἀργά);

Τὴν πειθαρχία στὸ Πρᾶγμα — τὴν ὑποταγή, κατ' ἀρχήν, στὸ ἐξ ἀντικειμένου.

Τὴν πειθαρχία στὴ Φύση, δηλαδὴ, κατ' ἀρχήν — τὸ ζέψιμο, πρῶτα,

στών Κόσμο (ἔχι στὸν ἀντίκοσμο· τ' ὄνειρο, τὴ φυγή, τὴν πλάνη), στὴν Ὑλή (ἔχι στὴν ἀντιύλη: τὸ λόγο δίχως πράξη, τὰ δίχως ὑπόσταση σχήματα, τὰ δίχως δομὴ ψευτονοήματα), στὸ Ἐδῶ καὶ στὸ Τῶρα (ἔλα ἐδῶ κι ἔλα τῶρα, ἔχι «αὔριο» κι ἔχι «ἔχουμε καιρό»), κι ἔχι «βερεσέ» τίποτα).

Τὴν ψυχραιμία στὴ θύελλα - ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάνω ἀπ' τὴ «μοῖρα» του, ὅταν ἔτοιμος τὴν περιμένῃ.

Τὴν κυριαρχία στὰ μέλη - ἔλου τοῦ «σώματος», κι ἔλου τοῦ «πνεύματος».

Τὴν ἀκρίβεια, τὴν εὐθύνη... τὴν αἴσθηση ὁρίων, τὴν αἴσθηση μέτρον, τὴν αἴσθηση συνόλων.

Ἀκοίμητη τὴν ἐποπτεία, σωστή τὴ γνώση τοῦ μηχανισμοῦ σκοπῶν καὶ μέσων, διαυγῆ τ' ἀντισηκώματα τῆς Ἐλευθερίας· τὴ δὺσκολὴ ζωὴ, τὸν πλεῖστο πόνο, τὸν εὐκόλο θάνατο... τὸ Θάνατο!

Δηλαδή: Τὸ εὐδαιμον καὶ τὸ ἐλεύθερον, τὸ ζῆν καὶ τὸ εὖ ζῆν ἢ θνήσκειν, τὸ προσωπικὸ ποῦ «σώζει» — καὶ ποῦ στυλῶνει, πρωτίστως τὴ δομὴ τοῦ ὑπερ-προσωπικοῦ — καὶ τὸ ψευτο-(προσωπικὸ) (ποῦ δὲ «σώζει») καὶ κλονίζει τὴ δομὴ τοῦ καθολικοῦ).

Αὐτά, λοιπόν, πῶς;.. Ποιός;.. Μὲ ποιὰ Παιδεία;..

Ἐγὼ λέω: Μὲ τὴν Κλασσικὴ καὶ πάλι. Μόνο μὲ τὴν Κλασσικὴ.

Ἀλλὰ τὴν Κλασσικὴ ζωντανή, τὴν Κλασσικὴ ὀμιλοῦσα, ζέουσα, σφραγιζουσα πύρινα τίς καρδιές!.. Τὴν Κλασσικὴ Παιδεία λέω — μὲ τί πύρινα γράμματα νὰ τὸ γράψω; — ἔχι τὴν εὐνοῦχο Γραμματοδιδασκαλία, τὴν μαλακία ποῦ ἐξώριζε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἀκμαίας του πόλεως ὁ σιδηροῦς Περικλῆς!

Εἶδαν τὴν ἔκπτωσιν τῶν ριζῶν, τὴ θραύσιν τῶν ἀξίωτων, τὴν ξηραμένη «δομὴ», οἱ νέοι, κι ὠργίστηκαν κατὰ τοῦ «κτηρίου». Καὶ δικαιοτάτα ὠργίστηκαν καὶ φτύνουν! Εἶναι νὰ μὴ φτύνουν, τέτοιο «κτηρίον» χάρτινο - ποῦ ὁ σκελετός του θραύεται σὰν τσόφλι ἀβγοῦ, στὰ κρονόληρα δάχτυλα τῶν «κατεσκληκώτων» δασκάλων τῆς ἀθλιότητος; Ὅταν τὰ «θεμέλια» εἶδαν σάπια, καὶ τὰ «φόντα» ὑπέστησαν, χρόνια δώδεκα, σὰν τὴν πιὸ περιττὴ καὶ τὴν πιὸ κούφια φλυαρολογία τοῦ κόσμου· κι ἔταν τὰ κείμενα τὰ «ιερά» — τὰ δόλια τὰ κείμενα, ποῦ δὲν εἶν' αὐτά (μὰ πῶς νὰ φωνάζουν;) — τὰ δῆθεν «καταβολικά» τοῦ «ἐποικοδομήματος», τὰ εἶδαν σωρὸν τριχῶν, νυχιῶν, λεπιῶν ἐνὸς ἄλλοτε μεγάλο ψαριοῦ, ποῦ τώρα μπρὸς τοὺς σήπεται ξερασιμένο στὴν ὄχθη, κι ἀποσυντίθεται μὲ τόσο βασιανιστικὴ ἀποφορὰ, τί νὰ ἐκτιμήσουν, στὸν ὅποιο τάχα «πολιτισμὸ», ποῦ ἔχει αὐτά, λέει, γιὰ «στηρίγματα» καὶ «ὑποδομὴ» του «πνευματικῆ»;

Ζωντανέψτε γοργὰ τὴν Κλασσικὴ Παιδεία — τὴ μεγάλη, τὴ στέρεα, τὴ μεστή ἀπὸ ἀνθρωπιὰ ρωμαλέα καὶ πάντα σφύζουσα συγχρονότητα μὲ ὅ,τι γερὸ καὶ μεγαλόπνοο Καιροῦ ἐπικοῦ σὰν τὸν δικό μας — κι ἀφήστε τίς μωρίες καὶ τίς θρασύτητες, ποῦ βιάζεστε, τώρα-τώρα, νὰ θάψετε πρῶτοι ἐδῶ (πρῶτοι σ' ἔλο τὸν κό-

σμο, χαμάληδες τῆς πατρικῆς κληρονομιάς), γιὰ νὰ ἀήσυχάσετε», θαρρεῖτε, καὶ νὰ «συγχρονιστῆτε», ἔ,τι οἱ πολὺ «συγχρονώτεροι» (καὶ δραστηριώτεροι, κ' «ἐποχικώτεροί») σας εὐρωπαῖοι) λογιάζουν, πάντα, «θ ε μ ε λ ι ο καλὰ βαλμένο ἐκεῖ», ἀπὸ τότε ποὺ πρωτοστέρωναν — μ' αἶμα (καὶ τὶ πρωτομάστορες!) — τὴν Παιδεία τους αὐτοί.

Καλὰ θάταν, λοιπόν, νὰ μὴν ἀκοῦμε τὰ «πουλιὰ τῆς τρικυμίας», ποὺ κι ἀπὸ «πολιτικῶν» τώρα-τώρα θέσεων (κ' ἐπίσημων), «πνευματικοπροοδευτικῶν», ἢ «φωτισμένων», τάχα, καὶ «ρεαλιστικῶν», «μοδέρνων», ἢ «ἐκσυγχρονιστικῶν», ἢ «ἐπαναστατικῶν») βάλλουν κατὰ τῆς μόνου οὐσιαστικῆς — ἄν, φυσικά, ζωντανέψῃ! — Παιδείας, ποὺ ἀπομένει ἐδῶ σὰν ἐλπίδα γιὰ μόρφωση π ρ ο σ ω π ι κ ῶ ν ν συνειδήσεων.

Κι ἀκόμα καλύτερα — τὸ βαναυσότερο κ' ἐμπρεπέστερο: Ν' ἄρπαζαν μερικοὶ τὸ σκουπόξυλο, ἢ τὴ βρεμμένη σανίδα, καὶ νὰ συνέφερναν ἐκείνους ποὺ διανοήθηκαν νὰ σερβίρουν τὴν πνευματικὴ τους χθαμαλότητα (καὶ παντοῖα ἀπαιδευσία, καὶ ψυχικὴ ἀρτηριοσκλήρωση, κι ἀπὸ γενεσιμιοῦ στειρότητα, κι ἀνίκατα γερατεία) μὲ τὸ ἔνδυμα τῶν «γεμάτων ἐνδιαφέρον» (δῆθεν) γιὰ τὴν Παιδεία μας «θέσεων», περὶ καταργήσεως τῶν ἀρχαίων κειμένων στὰ Γυμνάσια κι «ἀντικατάστασής» τους μὲ μεταφράσεις! (Ποι ἐς μεταφράσεις; Ποὺ θὰ τίς κάνουν ποιοί; Οἱ ἀνίκανοι αὐτοί, οἱ ἄγευστοι Ἑλληνικῆς ξυλοκέφαλοι χαμαιδιδάσκαλοι, ποὺ ἔρριξαν καὶ τῶν κειμένων τὴ διδασκαλία τόσα χρόνια στὰ μὴ χειρότερα, κ' ἐνθαρρύνουν ἀσύστολα, κι ἀπὸ ἔδρας, τίς ἄθλιες σχολικὲς «μεταφράσεις», ἀπὸ ἀγραμματοσύνη βέβαια, καὶ τεμπελιά, καὶ πονηρὴ φροντιστηριακὴ ἰδιοτέλεια;)

Ἄλλὰ θάλεγε κανεὶς: «Ἡ Κλασσικὴ Παιδεία δὲν εἶναι τὸ μόνον δυνατὸ μέσο Ἀγωγῆς.

Ἔστω, νὰ συζητηθῇ κι αὐτό. Καί, ἀσφαλῶς, δὲν εἶναι «τὸ μόνον». Μὰ ἐδῶ; Πῶς ἐδῶ νάνα στὴ θέση της, λογουχάρη, ἡ Σύγχρονη Λογοτεχνία ἢ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Φιλοσοφία ἢ ἡ Βιολογία — γιὰτί ὄχι; — ἢ ἡ Κοινωνιολογία ἢ ἡ Θεωρία τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν ἢ ἔ,τι ἄλλο ἄξιο κ' ἐπαγωγὸ τοῦ παγκόσμιου πνευματικοῦ κύκλου;.. Θὰ διδαχτοῦν ἀπὸ ποιοῦς αὐτά; Πορίσματα καὶ μορφωτικὲς ἀξιοποιήσεις μέγιστων Ἐπιστημῶν καὶ τομέων τῆς Γνώσης, ποὺ δὲ γεννήθηκαν ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἐμύρισαν ἀκόμα! (Ἡ ἐπειδὴ παραστένοουμε, καὶ κρεμᾶμε ταμπέλλες μ' ἐπιστημονικὰ ὀνόματα στὶς ἔδρες μας, θαρροῦμε πῶς ἀποχτήσαμε κ' Ἐπιστῆμη ἀλήθεια ἐδῶ;) Ὅταν 150 χρόνια πάλῃ μὲ τὴ Φιλολογία — καὶ κάποτε ἐπιτυχημένη, ἀποδοτικὴ κάποιων προσωποικότητων ἄξιων πράγματι — δὲν ἔχη καταφέρει νὰ μὴ στεροῦμαστὲ σήμερα καὶ δέκα ἔστω καλῶν φιλολόγων, παρὰ στεροῦμάστε καὶ αὐτῶν, καὶ δὲν ἔχουμε τῆς προκοπῆς οὔτε δέκα, ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ θὰ διδάξουμε, τάχα, τὸ ἀπόσταγμα (καὶ μὲ τὸ ἀπόσταγμα) ἄλλων κύκλων Παιδείας, ποὺ δὲν πληροφορηθήκαμε κὰν ἐμεῖς — οὐτ' οἱ πανεπιστημιακοὶ τους «διδάσκαλοι» ἐδῶ — καλὰ-καλὰ τί λέν, στὰ πιό βασικά σημερνὰ ἐγχειριδιὰ τους;

“Οχι· ἄς μὴν ὑπερτιμᾶμε τὶς δυνάμεις μας. Κι ἄς περιοριστοῦμε, γιὰ τὴν ὥρα, σ’ ἓνα καλὸ-καλὸ σάρωμα τῶν πολὺ ἀνάξιων λειτουργῶν τῆς τωρινῆς μας «Κλασσικῆς Παιδείας», ὀργανώνοντας μιὰ μεθοδικὴ ἀνακάθαρση καὶ ριζικὴ ὑγειοποίηση τοῦ χώρου τῆς.

IV

Ἐπειδὴ, ἀκριβῶς, ἡ Ἐποχὴ διδεται τόσο τῆς Τεχνικῆς καὶ τῆς Πράξης, τῆς Μηχανῆς καὶ τῆς Ὑλῆς, σήμερα, κατεξοχήν, γεννιούνται προβλήματα ἐμπύκωσης τῆς Μηχανῆς, ἐνεργοποίησης τῆς Ὑλῆς, οὐσιαστικοποίησης τῆς Τεχνικῆς, πνευματικοποίησης τῆς Πράξης, ἐξάνθρωπισης τῆς Ἐπιστήμης. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ἀλλήθεια ν’ ἀνέβῃ στὸ ἀνάστημα τοῦ πειράματος, κι ἀλλήθεια νὰ καταστῇ ἄξιος τῆς ὕλης ποὺ χειρίζεται, καὶ κύριος ὄχι «ἐξάρτημα» τῆς μηχανῆς, καὶ δεσπότης ὄχι δοῦλος τῶν «ἐπιτευγμάτων» τῆς θετικῆς Ἐπιστήμης. Ἄρα, σήμερα, κατεξοχήν, γεννᾶται ζήτημα σπουδαίας Ἀνθρωπιστικῆς Παιδείας· γιατί περὶ τούτου πρόκειται, κι ὄχι περὶ Παιδείας «φιλολογικῆς», ὅπου ἀκριβῶς ξέπεσε ὁ παλιὸς «Οὐμανισμός», ὅταν ἀποκουφάθηκε κ’ ἔχασε τὴ γείωση.

V

Στὴν ἡλικία τῶν 13 χρόνων, μόλις πρωτομπαίνει ὁ μαθητὴς στὸ Γυμνάσιο «γεμάτος ἐρωτήματα», ἀντὶ τροφῆς ἴσα-ἴσα γιὰ τὴν ἐρωτηματικὴ του πείνα, τοῦ δίνονται ἀνόητες (κ’ ἐσφαλμένες) ἀρχαῖες προτάσεις.¹⁰

Τὰ ἐπόμενα χρόνια, ποὺ ἀπὸ ἀνάπτυξη ὀργανικὴ τὰ ἐρωτήματα δυναμώνουν, ἡ Παιδεία μας συνεχίζει τὸ στρουθοκαμηλισμὸ μὲ τὰ παραμυθίακία!.. Παραμυθίακία ἀπ’ τὸν Αἴσωπο, παραμυθίακία ἀπ’ τὸν Ἀπολλόδωρο ἢ ἀπ’ τὸν Αἰλιανό, παραμυθίακία ἀπ’ τὸ λαμπρὸ (ἀλλ’ ὄχι γιὰ παιδιὰ) Λουκιανὸ — «ἓνας τέττιξ κ’ ἓνας μύρμηξ...», «ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Ὠκεανόν...», «οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος...» — παραμυθίακία κι ἀπ’ τὴν Κόρου Παιδεία (ἔξοχο κείμενο μὲν, ἀλλὰ γιὰ μᾶς· εἰδάλλως, γιὰ τὰ σύγχρονα παιδιά· «Τί μᾶς νοιάζει, τώρα, πῶς ἀνατρέφονταν βάρβαρα βασιλόπουλα, ἀλλων λαῶν, ἀλλων καιρῶν;..») - κ’ ἔχει δὰ τὸ φυσικὸ τῆς δίκιο ἢ ἀποψη), παραμυθίακία κι ἀπὸ τὸν Ἀρριανὸ [πῶς ἓνας ἀνάξιος — ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε — ν’ ἀντικρύσῃ τὴ μεγαλοσύνη ἑνὸς Ἀλέξανδρου, φυλάρησεν (ἐν περιτταῖς λεπτομερείαις) καταποντίσας τὸ μέγα θέμα] καί, τέλος, ἀπόπειρες ἤδη — στὰ 15 τοῦ νέου παιδιοῦ — γιὰ μιὰ σοβαρῶτερη πιά παραμόρφωση: ὁ Κρίτων, ὁ ἀδεξιώτερος ἴσως τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, καὶ τὰ «περὶ τοῦ ὅτι δηλαδὴ.., κι ὅταν ἀκόμα νιώθετε κατάφωρα ἀδικούμενοι ἀπὸ φαυλοκρατικώτατη πολιτεία, καὶ τότε πάλι ἐσεῖς

10 «Ἀναγνωστικὸν» τῆς Ἀρχαίας, Γ. Ζούκη

θὰ κάθεστε πάντως φρόνιμα!» (Γιατὶ αὐτό — τί ἄλλο; — ἐξάγεται ὡς «συμπέρασμα», ἀπὸ ἀνώριμο παιδικὸ νοῦ, ἐκ τῆς ὅλης «δεοντολογικῆς» διδασκαλίας τοῦ πλατωνικοῦ Κρίτωνος.)

Περὶ ὑποταγῆς, λοιπόν, μέσῳ Κρίτωνος — πού τὸν ἠῶραν γιὰ τοῦτο «πρόσφορο» — στὰ 15!.. Περὶ τυφλῆς ὑποταγῆς μάλιστα, στὴν πλέον ἀχρεία καὶ φαυλοκρατικὴ πολιτεία — πόσο μᾶλλον στὴ σημερινή!.. —, γιατί, ξεύρετε, («...ἀπάντων τιμιώτερον...») («— Μὲ ὠμέγα, ἀπρόσεκτε, τὸ τιμιώτερον!..») ἢ «πατρὶς», καὶ ἄλλα ἠχηρὰ παρόμοια.

Καὶ περὶ... ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐν συνεχείᾳ (ὅταν ἐξόχως φαύλη «πατρὶς» σᾶς ἐκτελέσῃ κιόλας, ἔστω καὶ Σωκράτης ἂν εἴσῃτε), διὰ τοῦ Φαίδωνος, στὰ 18!

Στὰ ἐνδιάμεσα:

Δολοφονίες οἰκτρές τοῦ γερο-Ἴσοκράτη, θυσιαζόμενου καὶ αὐτοῦ φριχτά — μὲ τὰ κείμενα κόσκινα! — γι' ἀνιαρότατες συντακτικὲς δειγματοθηρίες καὶ ἀπονεκρωτικὰ τυποποιημένες «ἀναγνωρίσεις/ἀντικαταστάσεις» ἀπίθανων ρημάτων! (Μὴ δα καὶ διδάσκουν, μὲ λίγη φώτιση, μὲ κάποια ἐμπνοή, τὸ Συντακτικὸ τὸ ἔρμο, οἱ χαμαιιδιδάσκαλοι; Μαζὶ μὲ Λογικὴ, τάχα, καὶ Ρητορικὴ; Μὲ Δομὴ τοῦ Λόγου, καὶ Ψυχολογία, ὅπως οἱ παλιοί;.. Ἡ, μήπως, τὴ Γραμματικὴ, μὲ μέθοδο καὶ ἀνάλυση οὐσιαστικῆ, διαφωτιστικῆ καὶ γι' αὐτὸ ἐλυσιτικῆ;.. Μὰ τοὺς ξέρετε δὰ τοὺς χαμαιιδιδάσκαλους καὶ τὸ «Πρόγραμμα» πού τοὺς συντηρεῖ — καὶ τὸ συντηροῦν, καὶ ἀλληλοσυντηροῦνται! Ἔχουν νύχτ' ἀπ' ὄλ' αὐτά, βαθύτερη τοῦ Ἐρέβους!..) Ἡ, γιὰ νάρθουμε στὴν οὐσία· Ἐπιλογές, ἀπ' τὰ κείμενα τοῦ συνετοῦ γραμματοδιδάσκαλου, πού ἐπίμονα ἐκδιδάσκουν τὴν ὑποταγή — στοὺς «ἰσχυρότερους», τοὺς γεροντώτερους, τοὺς «κρατοῦντας» πάντα! —, τὴ «λογικὴν», τὴν ἡττοπάθειαν ἐντέλει — ἔστω καὶ ἂν αὐτό, μόνον πρόθεσιν δέν ἦταν τοῦ καλοῦ Ἴσοκράτη (μὰ εἶναι τῶν πονηρῶν ἀνθολόγων του) — καὶ ἄς βοᾷ τόσο ἀντίφωνη (κατεξοχὴν σὲ τέτοια) ἢ ἴδια ἢ ἱστορικὴ πρᾶξι πάντα τοῦ Λαοῦ τούτου!

Καὶ νὰ ὁ δικανικὸς Λυσίας μετὰ, ὑπέροχος πράγματι, ἀλλὰ γιὰ ὠριμους, γιὰ «ειδικούς» (νομικοὺς καὶ ρήτορες, διαλεκτικοὺς κ' ἐραστές τοῦ ἐντελοῦς Ἀττικοῦ Λόγου, τοῦ λειότερου καὶ διαυγέστατου), ἐνῶ ὁ ἀνώριμος νέος τί θὰ «εἰσπράξῃ» ἀπ' αὐτόν, ἄλλο ἀπὸ «πλήξῃ» καὶ «δικηγορικὴ» ἐπιχειρηματολογία; Ἡτοι: βύθισθη θεμάτων οὐσίας σὲ «δικολαβικοὺς ἐλιγμούς»!

Ἄλλὰ τί ἀπὸ Δημοσθένη — ἂν ὄχι ἀπὸ Ἴσοκράτη καὶ Λυσία —, τί ἀπὸ Ὑπερείδη, τί ἀπὸ ἄλλους, λαμπροὺς, σπουδαίους, μεγάλους, μέγιστους, πού παραλείπονται ὀλότελα;

Ἐναν προσωκρατικὸν στὰ παιδιὰ, στίς μεγάλες τάξεις;.. Ἐναν Ἡράκλειτο; Ἐναν Παρμενίδη; Ἐναν Ζήνωνα; Ἐναν Ἐμπεδοκλῆ; Ἐναν Δημόκριτο; Ἐναν Ἴπποκράτη;.. Μπά! Καῖνε!..

Ἐστω μύθους ὠραίους — δηλωτικούς, ἀποκαλυπτικούς, συμβολικούς — ἀπὸ τοὺς μαγευτικούς ἐκείνους βίους καὶ πράξεις τῶν μεγάλων Προσωκρατικῶν;..

Ἡ τῆ «θυμοσοφία», τουλάχιστον, τῶν θρυλικῶν «Ἑπτὰ Σοφῶν»; Τὸ σιγᾶν κρεῖττον, τὸ μηδὲν ἄγαν, τὸ θυμοῦ κράτει, τὸ μηδὲ τὴν χεῖρα κινεῖν, μακρὸν γάρ, τὸ τραχὺς ἂν ἦσυχον σεαυτὸν παρέχε, ὅπως σὲ αἰσχύνωνται μᾶλλον ἢ φοβῶνται, ἢ τὸ φύλασσε τρόπον καλοκαγαθίαν δροκου πιστοτέρην, ἢ τὸ σφραγίζου τοὺς λόγους σιγῇ, τὴν σιγῇν καιρῶ, καὶ ὁ μέλλεις ποιεῖν μὴ λέγε - αὐτά, τέτοια, γιατί ὄχι;

Ἄλλὰ κι αὐτά «καῖνε», κι αὐτά «ὑποψιάζου» - γιὰ τοῦτο κι αὐτά βέβαια ὄχι!

Μήπως, ὅμως, τίποτε ἀπὸ Ἀριστοτέλη;.. Σ' ἐποχὴ «θετική» μάλιστα, κι «ἄκρατου ἐπιστημονισμού», σὰν κι αὐτὴ μας!;

— Ὁχι. Τίποτε!

Ἄπὸ Πλούταρχο τίποτε; .

— Τίποτε!

Ἄπὸ Πολύβιο τυχόν;..

— Τί λέτε! Πολύβιο;.. Τινάζει!.. «Ἀπαγε τῆς βλασφημίας!..».

Ἄλλὰ τί ἀπὸ Δημοσθένη, λοιπόν — πού δίνουν, ὑποτίθεται, κάτι (κουτσουρεμμένο κι αὐτό, κι ἀπόμυσο, καὶ ξεκάρφωτο) — , τί ἀπὸ Θουκυδίδη, πού «τινάζει» ἀκόμα περισσότερο;..

— «Λεπτομέρειες»! «Ἱστορικές», «ἀφυδατωμένες», «ἐπιμελῶς ἐπιλεγμένες» λεπτομέρειες!.. Ἦτοι: μόνον τὰ «ἀκίνδυνα» ἱστορικά τῆς *Ξυγγραφῆς*, καὶ τὶς ὅσο γίνεται πιδὸ «ἀνώδυνες» μικροδημηγορίες! [Ποῦ τὸ διάλογο, λ.χ., Ἀθηναίων-Μηλιῶν! (V 84-113).]

Ὅλα, δηλαδὴ, κομμένα, λογοκριμένα, ὅσα ἀλήθεια θὰ μόρφωναν συνειδήση αὐστηροῦ καὶ ἐλέγχοντος πολίτου, προσώπου μ' ἐπίγνωση τῆς ἀπὸ δυόμιση χιλιάδων χρόνων (τουλάχιστον) ὀμότητος τῶν «ἰσχυρῶν» — ἀκόμα κι Ἀθηναῖοι ἂν εἶναι, ἀκόμα κι ἄκρως πολιτισμένοι — ἢ τῆς δομῆς τῶν πολιτευμάτων, πού γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ κείνο, τὸ συγκεκριμένο (κι ἀναλυμένο θετικά καὶ πειστικά ἀπὸ τὸν διδάσκοντα), ὄχι μόνον κέκληρται ἀλλὰ καὶ εἶναι ἔργω *Δημοκρατία!* (Γιατὶ διδάσκουν, βέβαια, τύποις, καὶ Περικλέους Ἐπιτάφιο, ἀλλὰ στριμωγμένον ἔτσι, σ' ἓνα χρόνο, κατεξοχῆν «βεβαρημένο» καὶ μὲ Φαίδωνα καὶ μὲ Σοφοκλῆ καὶ μὲ τόσα ἄλλα, ὥστε πού καιρὸς νὰ διδαχθῆ ἢ πρᾶγματι καὶ ν' ἀστράψῃ στὸ νοῦ τῶν παιδιῶν τέτοια πολιτικὴ νιτρογλυκερίνη!)

Τίποτα, λοιπόν, ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπικίνδυνα γιὰ φαυλοκρατίας, στὶς συνειδήσεις νέων πολιτῶν. Κι ἀπ' τὸ Θουκυδίδη, τὸν Πλάτωνα, τὸ Δημοσθένη, μόνον τ' «ἄκακα», τὰ ὅσο γίνεται λιγώτερο «ὑποψιαστικά»! Ὁχι τὰ πράγματι ὑπέροχα καὶ τὰ πράγματι ἐπαγωγὰ, πρὸς μόρφωση ἀλήθεια προβληματιζόμενων, κρινόντων, σκεπτόμενων, ἐλεγχόντων, συγχρόνων ἐλευθέρων πολιτῶν Δημοκρατίας!

Οἱ ὑποτεταγμένοι χαμαιιδιάσκαλοι μιᾶς ἀντικαικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἑκατονταετίας ἐπιμελῶς «ἀνεγνώρισαν» καὶ συνελόμισαν στὰ «ἰδιδακτικά» τῆς Μέσης Παιδείας μας ὅ,τι ἀπ' τὸν Ἀρχαῖο Λόγο ἐκδιδάσκει τὴν ὑποταγῇ, ἀμβλύνει τὴν ἀντίσταση, παρατρέπει σὲ «μεταφυσικά», καταποντίζει σὲ λεπτομέρειες, διαλύει ἐν γένει οὐσία σὲ κατακερματιστικά «ἐπιμέρους»!

Με συνείδηση ιδανικῶς ἀντίδρομη πρὸς τὴ σταθερῇ (ἀλλὰ βουβῇ) θέλησιν τοῦ Λαοῦ τούτου — θέλησιν ποῦ εἶναι τῆς ἀντιστάσεως πρὸς κάθε λογῆς δυνάστες, τῆς ἀντιθέσεως πρὸς κάθε λογῆς «αὐθεντίας», τῆς αὐτοδύναμης, αὐτοπροδιοριστικῆς κρίσεως καὶ λήψεως στάσεως ἐλευθερῆς μὲς στὸν κόσμον (καθὼς τόδειξε πάντα τῶν ἀπλῶν ἢ ἀπόφαση κ' ἢ πρᾶξι μέσα δῶ) — οἱ ἀντιδραστικοὶ καὶ ἀντιλαϊκοὶ χαμαι-διδάσκαλοι, μ' ἔνστικτο «σκώρου» χαρτοφάγου, ποῦ τρυπᾷ τὰ βιβλία ὄχι γιὰ τὴν οὐσίαν μὰ γιὰ τὴν τρυπᾶ — γιὰ τὴ βουτιά μέσα στὴν τρυπᾶ, γιὰ τὴν ἀνάδειξιν ἀπὸ κεῖ τοῦ τυποῦ καὶ τοῦ κενοῦ, τοῦ «πρόσφορου» ἀποσπάσματος, καὶ τοῦ «βολικοῦ», τοῦ ἀντιδραστικοῦ «διδάγματος» — ἐπὶ δεκαετίες σώρεψαν τὰ «δ-πλα». Καὶ τῆ στιγμῇ, ἴσα-ἴσα, ποῦ ὠρμαζε ἡ συνείδησις κ' ἡ ἀπαίτησις κ' ἡ δύναμις γιὰ μιὰ ριζικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἀναμόρφωσις, νὰ πάλι ἡ φαυλοκρατία, ποῦ ἔξαναρίζηεν πίσω τὸ ὄλο θέμα (τριάντα, πενήντα χρόνια πίσω). Κ' ἐκεῖ ποῦ κλονίζονταν, ποῦ τρίκλιζε τὸ Κακό, τὸ ξαναστερεώνει, καὶ τὸ βιδώνει κακώτερον, καὶ τὸ δραστηριοποιεῖ, (ἀλλὰ λόγια) λέγουσα συγχρόνως περὶ «Παιδείας», «Τεχνικὴ» δῆθεν (ποῦ αὐτὴν δὰ δὲν μπορεῖ!) κ' Ἐπαγγελματικὴν, τάχα, καὶ «Θετικὴν» καὶ «Οἰκονομικὴν» (ποῦ ἄλλο τόσο δὲν τις μπορεῖ), καὶ μόνο τρίχες νὰ τριχοτομῇ μπορεῖ, καὶ μόνο νὰ ρουσφετολογῇ καὶ νὰ κομματίζειται, τὸ Κακό πρωτίστως ἀμύνουσα, γιὰτὶ αὐτό, πᾶν ἀπ' ὅλα, «συντηρεῖ ὡς ἄριστον», καὶ «βολεῖ» κ' ἐπανδρώνει καὶ διαιωνίζει ὅλες τὶς φαυλοκρατίας ἀπὸ καταβολῆς Κόσμου!

Τὸ θέμα «Παίδεια» — καὶ δὴ «οὐσία», καὶ «περιεχόμενον» συγκεκριμένο (ποιοτό, καὶ γιὰτὶ) τῆς Παιδείας — δὲν εἶναι ἀπλὸ «μέλημα», ἀλλ' ὅρος προποθετικὸς τῆς Δημοκρατίας. Καὶ τὸ θέμα τῶν «ἄδων», εὐτυχῶς, δὲν ἄλλαξε ἀπὸ τότε ποῦ ὁ «πρῶτος» τῆς Ἀθηναϊκῆς πάσχιζε νὰ δεῖξῃ ἀπὸ οἴας ἐπιτηδεύσεως ἀκριβῶς ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ — καὶ δὴ ἐν μέσῳ πολέμου!

Ναί· περὶ Παιδείας, πράγματι, ἐν μέσῳ πολέμου κ' ἐνώπιον πεσόντων! Ἀλλιῶς πῶς; καὶ γιὰτὶ; καὶ πρὸς τί; ἐκεῖνη ἢ ὅποια Δημοκρατία; «Μὰ πῶς περὶ Δημοκρατίας», θὰ πῆτε;

Ἄλλὰ τί; Ψέμματα δηλαδὴ; Περὶ λογοκρισίας, δὲν ἦταν ὁ λόγος; Καὶ δὴ: περὶ λογοκρισίας τοῦ ἀρχαίου Λόγου; Καὶ μάλιστα: περὶ λογοκρισίας τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ Λόγου, τοῦ «πανσέπτου», ἀπὸ τὸ νέο «ἐλληνικό» ὑπουργεῖο Παιδείας, στὰ ἴδια τὰ «διδασκικά» καὶ τὸ ἐκπαιδευτικὸ «πρόγραμμα» τῶν Γυμνασίων του — (ναὼν), ὑποτίθεται, «λατρείας» τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ Λόγου; Ὅχι περὶ τίνος μιλοῦσαμε;..

Περὶ λογοκρισίας ἀκριβῶς!.. Ὁμῆς!.. Τοῦ Θουκυδίδη; τοῦ Δημοσθένη, τοῦ Πλάτωνα! Τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Σοφοκλή, τοῦ Εὐριπίδη!.. Καὶ περὶ Μανρωπίνακος!.. Ὅπου ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Παρμενίδης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς! Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλούταρχος, ὁ Πολύβιος! Κι ὁ Δημοσθένης ξανά — γιὰ ὅσα καῖνε! — καὶ ὁ Θουκυδίδης ξανά — γιὰ ὅσα τινάζουν! — καὶ ὅλοι ξανά καὶ ξανά καὶ ξανά, ὅλοι ἔξω, στὸ Διάολο! στὰ Τάρταρα!.. Γιατὶ καῖνε! καῖνε!.. Καὶ τινάζουν! καὶ ἀνατινάζουν!

VI

Πάντα μιὰ φύση συνοδεύει, μιὰ φύση σώζεται...

Κανείς ίσως δέν πρόσεξε ὅσο ἀληθεύει, πῶς κ' ἕνας Πλάτων ἀκόμα βγαίνει μὲς ἀπ' τοὺς ἥλιους καὶ τὶς φυλλωσιές, τὶς αὔρες καὶ τὰ ἰσκιώματα, τὶς ὄρες καὶ τοὺς γλυκασμούς, τοὺς ρεμβασμούς τ ο π ε ἰ ο υ σ υ γ κ ρ ι μ ἔ ν ο υ, πού μὲς ἀπὸ τῆ σκέψη του ἀνασαίνει... Εἶν' ἡ ἀνάσα τοῦ Ἰλισοῦ — ἐνός' ἀνεύρετου ἔκτοτε, κατάφυτου Ἰλισοῦ —, ἡ ἀνάσα μιᾶς μεγάλης πνευματικῆς ἐφηβείας, πού χάθηκε μὰ σώθηκε μέσα σ' ἐνός' ἀπ' τὰ τέκνα τῆς τὴν ὑπέροχη προσωπικῆ ἀνθήση... Γιατ' εἶναι πάντα μιὰ μυθιοστορία τὸ πνεῦμα, μιὰ περιπέτεια συναρπαστικῆ, ἕνας ἔρωτας' μιᾶς ἐφηβείας κρουστῆς τὰ μυθεμένα μέρη καὶ τὰ αἰσθηματά. . "Ολ' ἡ Ἱστορία δέν εἶναι παρὰ μυθιοστορία - ἀλλιῶς τί θὰ συνεῖχε τὰ ἐπεισόδια; Χωρὶς τὸ μῦθο ἐνός πνεύματος πού ἐνώνει, δέ θάταν παρὰ σκόνη! Σκόνη πραγμάτων, πράξεων - ὄχι πρᾶξις, πρᾶγματα... Κι ὅλος ὁ μῦθος ἐγὼ λέω πῶς εἶναι γ ε ω γ ρ α φ ἰ α: γνωρισμὸς τ ὀ π ο υ - ἀκράγγιγμα τοῦ πού μᾶς περιέχει... Ἀπ' ὄλο τὸ Συμπόσιο δέν κρατῶ — κι ἂν ὅλα τ' ἄλλα σβῆσουν — παρὰ τὸ δρόμο ἐκεῖνο, τὸ λιασμένο, γιὰ τὸ Φάληρο, τοὺς κήπους πού ξαπλώθηκαν οἱ συζητήσεις, τὶς φυλλωσιές πού στέγασαν τὸν Ἔρωτα... Μπορεῖ κ' οἱ αἰθεσίες» νὰ χαθοῦν, κ' οἱ ἐξάισιοι λόγοι. Μπορεῖ νὰ λυῶσαν οἱ νεκροὶ τὸν Θεουκιδίδη. Μπορεῖ καὶ τίποτα νὰ μὴν εἰπώθηκε ποτέ μεγάλο ἀπὸ τὸν Πρῶτο ἐκεῖνο τῆς ἀκμαίας Δημοκρατίας. Μὰ μέσα μας χλωρές αἰώνια μένουν — πυρσοὶ ἐνός μύθου, πού δέ σβῆθουν, πάντα καῖνε — οἱ ἀμαξες οἱ καταστολίστες, οἱ ἀνθοφόρες, πού λάονακας κυπαρισσίας ἀγρουσι — στοὺς αἰῶνες — φυλῆς ἐκάστης μίαν' ἔνεστι δὲ τὰ ὄστα ἧς ἕκαστος ἦν φυλῆς - καὶ μία κενὴ φέρεται, τελευταία, ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἱ ἂν μὴ εὐρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν...¹¹ Αὐτὴ μένει πρωτίστως, ἡ κενὴ - π ὠ ς στολισμένη, π ὠ ς φροντισμένη, π ὠ ς ραντισμένα τ' ἀνθη τῆς μὲ δρόσο, ἐ κ ε ἶ, ἐπὶ τοῦ κ α λ λ ἰ σ τ ο υ προαστίου τῆς πόλεως...¹¹ "Ο,τι κι ἂν λέῃ ὁ Περικλῆς, ἀνασαίνουν, ἀ ν α σ α ἰ ν ο υ ν αὶ λάονακας κ υ π α ρ ἰ σ σ ἰ ν α ἰ τὴν πικρὴ τῆς κυπαρίσσου εὐωδιά!.. "Ο,τι κι ἂν λέῃ, μπορεῖ νὰ ξεχαστῇ. Μὰ ποτέ τῆς κυπαρίσσου ἡ ἀνάσα!

VII

...Καὶ δέν κατάλαβα, ὁμολογῶ, ποτέ μου, γιατί, ἔλληνας ἐγὼ, ἔπρεπε νὰ μαθητεύω καὶ νὰ καταβάλλω φόρο αἰεροῦ) θαυμασμοῦ στὴν ἐ β ρ α ἰ κ ἡ παιδεία — δηλαδῆ: σ ἐ μ ἰ ἄ ξ ἐ ν ἡ ἐ θ ν ἰ κ ἡ π α ἰ δ ε ἰ ἄ — νὰ μοῦ καθυβρίζουν δέ, νὰ μοῦ διασύρουν, νὰ μοῦ σερβίρουν παραχαραγμένη τ ἡ δ ἰ κ ἰ ἄ μ ο υ παιδεία, τ ἡ ν ἐ λ λ η ν ἰ κ ἡ ἵ..

Γιατὶ ἔπρεπε (νὰ σέβωμαι) τὸν Ἀβραάμ, πού ἄ ν θ ρ ω π ο θ υ σ ἰ ἄ ζ ε, τὸ γιό του, στὸν ἄοριστο κι ἀφανέρωτο κι ἀφηρημένο (μὰ καὶ

11. Θεουκιδίδης, Ἐπιτάφιος, Β 34

φανατικό διεκπεραιωτή, ἐξ οὐρανοῦ, ὅλων τῶν ἐθνικῶν ἐβραϊκῶν ὑποθέσεων) *Σαββαώθ*; Καί νά βδελύσσωμαι, λέει, σάν «ειδωλολάτρη», τὸν ὠραῖο καὶ τραγικό μου Ἀγαμέμνονα, πού ἀνθρωποθυσίαζε ἐπίσης, μὰ πιασμένοις ἐπιτέλους στὸ δόκανο ἀνθρώπινων — καὶ γι' αὐτὸ ἀληθινῶν — παθῶν, πού δέν ἀπέχουν δὰ καὶ τόσο ἀπὸ τὸ στέρωμα τοῦ ἔργου μ' αἶμα τρισαγαπημένο τοῦ ἴδιου τοῦ πρωτομάστορα (ἢ τοῦ «ἀρχηγοῦ», τὸ ἴδιο κάνει), κι ἄρα εἶναι τὰ δικά μου πάθη, τὰ τόσο κοντινά μου! Ἐνῶ διόλου δέ με πέθει — ἀν δέν εἶμαι ἐξ ἀρχῆς πιστός (ἄρα. μὴ Ἕλληνας) τοῦ ἴδιου αἰμοδοψοῦς *Σαββαώθ* — ἡ τυφλὴ ἐκείνη (ἀνθελληνικὴ καὶ πάλι) «ὑπακοή» τοῦ Ἀβραάμ παιδοκτόνου στὴν «ἀνεξερεύνητη» (τρισανθελληνικώτατη!) «βουλή» τοῦ «Κυρίου» του - γιὰ τί; γιὰ ποιὸ λόγο; γιὰ νὰ τοῦ «ἀποδείξῃ», μόνο, πῶς τοῦ εἶναι «πιστός»; καὶ νὰ τοῦ τὸ «ἀποδείξῃ», κίολας, ὄχι μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χαρακίρι ἐπιτέλους, παρὰ μὲ τὴ φριχτὴ δολοφονία, λέει, τοῦ παιδιοῦ του;.. (Τί ἀπαίσια πράγματα! Τί βάρβαρα κι ἀνθελληνικά!..) Μὰ ὁ μυκηναῖος «ἥρωας» μου, στὴν Ἄρτεμι — τὴν ἄπιαστη καὶ πάντα φευγαλέα μυθικὴ μου Ἄρτεμι — ἀνθρωποθυσιάζει! Σὲ «θεοὺς» φανερά πλαστούς, τὸ κάτω-κάτω, ἀλόγιστους καὶ ποιητικούς, πού δέν ἀξιώνουν δέος ἀπ' τὸν ἄνθρωπο, καὶ συντριβὴ του, δέν ἀξιώνουν κἂν πῶς εἶν' οἱ «μόνοι», οἱ «ἀληθινοί», οἱ «σωτήρες» του! Κι αὐτὸ ἐγὼ τὸ καταλαβαίνω· «τὴν Ἰφιγένεια» λέει, «γιὰ νὰ φουσῆξῃ στὴν Αὐλῖδα - γιὰ νὰ σκωθῇ ἀεράκι, νὰ φουσκώσῃ τὰ πανιά, νὰ πλεύσουμε στὴν Τροία, στ' ὄνειρό μας!.. Τὴν Ἰφιγένεια, γιὰ τὴν Ἑλένη» ἐν τέλει. Ὁ Ἕλληνας ἐγὼ, ὁ ἀχαιός, αὐτὸ τὸ καταλαβαίνω! Κ' ἐσεῖς ὅλοι οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἀχιλλέηδες κ' οἱ Δυσσέες, κ' οἱ γερο-Νέστορες κ' οἱ Αἴαντες κ' οἱ Ἀγαμέμνονες, τρεῖς χιλιάδες χρόνια τώρα σ' αὐτὸ τὸν τρελλό Τόπο ἐδῶ; τῆς μεγάλῃς περιπέτειας τῆς δράσης, καὶ τῆς ἀτέρμονης, τῆς τραγικῆς (ἀδύσειας) τοῦ νόου καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας, τὸ καταλαβαίνετε σὰ μιὰ μέρα φωτεινὴ κάτ' ἀπ' αὐτὸ τὸν οὐρανό!.. Ἐνῶ τ' εἶν' οἱ σκοτεινὴς ἐκείνες;.. Τί τ' ἄσπονδο μῖσος, τὸ αἰώνιο, τὸ ἀνήμερο, τὸ ἀκατασίγαστο κι ἀνικανοποίητο, κατὰ παντός πού ἐπείραξε ποτὲ τὸν «περιούσιο» Λαὸ «τοῦ Κυρίου»;.. Καὶ τί μὲ νοιάζει ἐμένα, τὸν Ἑλληνα ἐπιτέλους, ἡ ἐθνικὴ ἱστορία κ' ἡ ἐθνικὴ ἐκδικητικότης τῶν Ἐβραίων;.. Ἐγὼ ὅλους τοὺς «συγχώρεσα» ἐντέλει - κι ἄς μὲ πρόδωσαν ὅλοι φριχτά, κι ἄς μὲ λεηλάτησαν ὅλοι, κι ἄς ἔγιναν, ἄς στάθηκαν πρώτη φορά στὰ δύο τους πόδια (κι ὀρθοί στη σπονδυλικὴ τους στήλη) ἀπὸ μένα! Ὅλους τοὺς «συγχώρεσα», καὶ καλὰ ἔκανα! Καὶ δέν πιστεύω, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, σὲ κανέναν αἰμοδιψῆ *Σαββαώθ*! Μάλιστα, σάν Ἕλληνας, δῶ πού τὰ λέμε, σὲ κανέναν «θεό» δέν γινώσκω, οἱ ἄλλοι σ' ἐψάποτες κ' εἶμαι ἀπὸ τοὺς λιγώτερο θρησκολήπτους (ἢ παράφρονες) λαοὺς τοῦ κόσμου, γι' αὐτὸ καὶ τάχω «τετρακόσια» κ' εὐκόλα τίποτα δέ μὲ ξεγελᾶ, νὰ χάσω τὴν αἴσθησιν τοῦ πραγματικοῦ (τοῦ πραγματικοῦ, πού εἶναι τὸ μόνο ὑπαρκτό) σ' αὐτὸ τὸ Χάος: - κ' εἶμαι μάλιστα ἐγὼ πού τὸ δημιουργῶ ἀκριβῶς, καὶ δέ μοῦ διαφεύγει πῶς ἐγὼ τὸ δημιουργῶ, κι αὐτὸ καὶ τοὺς «θεοὺς» μου!..)

Τί σκοτεινιές, λοιπόν, και τί βαρβαρότητες!.. Τί συντριβές του άνοιχτομάτη και παροδικού - πού τὸ ξέρει πὼς εἶναι θνητός, παροδικός σάν τὸ σπουργίτι, μὰ δέν ξεσκιζεται γι' αὐτό, δέν ὀύεται, παρά μελαγχολικά χαμογελά (χαμογελά και πάλι!), στὰ ἐπιτύμβια τοῦ Διπύλου... Τίποτε! Διόλου σκοτεινιές κι ὀρυμαγδός! Διόλου δέος και συντριβή. Διόλου Σαββαῶθ και «προορισμοῖ» *περιοσῖοι*, *παφανοικοί*!.. [Σκεφτῆτε πόσο μοιάζει ἡ *περιοσιότης* τοῦ «Λαοῦ τοῦ Κυρίου», με τὴν ἄλλη φριχτή *περιοσιότητα*: τοῦ «Λαοῦ Ἀρείων», «δικαιωματικά Κυρίαρχων»!.. (Μήπως τοὺς ἐνέπνευσαν, λοιπόν, ἐκεῖνοι;..)]

Δέν κάνω «σωβινισμό», δέν εἶμαι *μωροεθνικιστής*.. - ἄλλα γιατί; Γιατί πρέπει νὰ ὑπολήπτωμαι τὸν Ἀβραάμ και ν' ἀπειμολῶ τὸν Ἀγαμέμνονά μου; Γιατί «πρέπει» νὰ θεωρῶ «προφήτη» τὸν Ἡσαῖα - τὸν ἀναμφισβήτητα λαμπρὸ Ἡσαῖα, ἡ Δαβίδ, ἡ ὅποιον ἄλλο μεγάλο τῆς ἔβραικῆς παράδοσης - και μὴ «προφήτη» ἐπίσης, μὴ «θεόπνευστο», μὴ «θεῖο» ἐξίσου, παρά «ἐθνικό», «εἰδωλολάτρη», «κοσμικό» κι ἀπορριπτέο, τὸν δικό μου τὸν Ἡράκλειτο, τὸν ὑπέροχο, τὸν τρισμέγιστο, ἡ τὸν Παρμενίδη μου, τὸν θεικό, ἡ τὸν Ἐμπειδοκλή μου, τὸ Δημόκριτό μου - τὸν ἀληθινὰ προφήτη τῆς σημερινῆς Φυσικῆς - , τὸν ὅποιον ἄλλο σπουδαῖο σοφὸ μου, σοφιστὴ μου, φωτεινὸ και μεγάλου οὐ ἐλλήνα;

Γιατί νὰ με διδάσκουν νὰ εὐλαβοῦμαι τὸν Ἱερεμία και νὰ θεωρῶ «χαμένο στὴν πλάνη τοῦ κόσμου τούτου» τὸν Ἰσχυρότατο Δημοσθένη μου; . Γιατί ὁ τοῦ Ἰσραὴλ σοφὸς και ποιητῆς νάναι περιβεβλημένος τὸ φωτοστέφανο τῆς «θειότητος», κι ὁ δικός μου σοφὸς και ποιητῆς, ὁ Ἕλληνας, νάναι (περίπου) «γιά τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερο»;..

Ἐν ὀνόματι «Χριστιανισμοῦ» ἄλ' αὐτά, ἔ; Μ ἔ σ ω Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ο ὦ, δηλαδή, ἡ ἄ σ κ η σ η μ ι ἄ ς ξ ἔ ν η ς ἔ θ ν ι κ ῆ ς π ρ ο π α γ ἄ ν δ α ς!..

Και - δέν πρόκειται .. Δέν τάχω με καμμιά προπαγάνδα, ἂν μοῦ προπαγανδίσει τὸ σ ω σ τ ὸ, τ ὸ ἄ ξ ι ο, χωρὶς και νὰ μοῦ ἀντιπροπαγανδίσει, νὰ μοῦ συκοφαντῆ, τὸ ἐπίσης ἄξιο, πού δέ συμβαίνει νάναι δικό της... Ἀλλὰ πὼς ν' ἀνεχτῶ μιὰ προπαγάνδα κατὰ τῆς ἴδιας μου τῆς πνευματικῆς παράδοσης κι «ἀξιολογίας»;.. Γιατί νὰ τὴν ἀνεχτῶ;.. Γιατί τὸ θέλει τὸ παπαδολόι, Γιατί τὸ θέλουν, γενικώτερα, οἱ π ρ ῶ τ α θ ρ η σ κ ὸ λ η π τ ο ι, πιστοί, παράφρονες, και μετὰ ντόπιοι, ἔμπεδοι, ριζωμένοι σὲ μιὰ γῆ ἀληθινή, πραγματικῆ;

VIII

...Καταπληκτικά πράγματα σ' αὐτὸ τὸν Τόπο!.. Μὲ πόση «εὐκολία» βλέπαν τὴν Παναγιά, τὸ Σαράντα, ὅσοι τὴν εἶχαν ἀνάγκη, δὲ λέγεται! Μονάδες ὀλάκερες, ἡ πρόσωπα μεμονωμένα, πότε σ' αὐτὸ τὸ λόφο, πότε σ' ἐκεῖνο, τὴν ἔβλεπαν! Ὅπου λεῖπαν τὰ πολυβόλα, τὰ κανόνια, τὰ πυρομαχικά - νάσου ἡ Παναγιά! Π α ρ η γ ο ρ ῆ τ ρ α, ὑποσχετικῆ, διαβεβαιούσα κ.λ.

Ὡς κι ἄνθρωποι ἄπιστοι τῆνε βλέπαν! Και περισσότερο (λόγω εἰδι-

κότητος) οἱ ζωγράφοι, ποὺ κάνανε χρυσές δουλειές με δαύτη καὶ τίς πανταχοῦ παρουσίες της τὸν καιρὸ ἐκεῖνο!..

Κ' ἡ αἰτία ἦταν: ὅτι ἐθίγη προσωπικά, σὰν ἀρχόντισσα ποὺ τῆς χάλασαν τὴ γιορτὴ της, τὸ Δεκαπενταύγουστο!

Εἶναι μυστήριο, ἀλήθεια, με πόση ἄνεση κ' εὐκολία οἱ πιστοὶ τοῦ «ἐνός καὶ μόνου» θεοῦ γίνονται — «ἄμα λάχρη» (κι ἄμα τὸ χρειάζονται γιὰ ψευτοπαρηγόρια τους) — «πιστοὶ» καὶ κάμποσων δευτερευόντων, στοὺς ὁποίους μάλιστα ἀποδίδουν ὅχι ἀπλῶς «συναισθήματα» ἀνθρώπινα — καί, φυσικά: ἀνάλογα με τὰ δικά τους — παρὰ καὶ «κοσμικές», κοσμικώτατες εὐθιξίες:

«— Ἀκοῦς νὰ τῆς χαλάσουν τὴ γιορτὴ της!.. Ἄ, δέ θὰ τὸ συγχωροῦσε ποτέ!..»

Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ἦταν ἡ μάνα τους αὐτὴ ἡ ἔρμη ἡ Παναγιά. Καὶ δὲν ξέρω, νὰ πάρη ὁ Διάβολος, τί θάλεγε ἡ Ψυχολογία τοῦ Θεοῦ, μὰ τέτοια μάνα ἐγὼ — φυσικώτατη, κατανοητότατη, στοργικὴ, κῦπτουσα ὅπου «παιδί της» εἶχε ἀνάγκη της, γλυκύτατη, καὶ στίς διαστάσεις μας — ἀκόμα κι ἀντιθρησκευτικὴ προπαγάνδα νὰ διηύθυνα, δέ θὰ τὴν ἐδίωκα! Τί μοῦ φταίει μιὰ μάνα; Πάντα ἔχει δίκιο μιὰ μάνα — εἴτε ὑπάρχει εἴτε δὲν ὑπάρχει, εἴτε φανερώνεται ἐδῶ, εἴτ' ἐκεῖ, ὅπου τὴν ἀγαπᾶν καὶ λείπει!.. Μόνο ρωτᾶω: Τί σχέση ἔχουν ὅλ' αὐτὰ με τὸ «Θεῖο»; Με τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου — ναί! Με τὴν καρδιά τὴν πονεμένη, τὴ διψασμένη τόσο γιὰ στοργή, ἀσφαλῶς! Ἄλλὰ με τὸ «Θεῖο»;

Ἴσως ἐγὼ εἶμαι δύνους ὅπου δὲν τὸ πιάνω Κ' ἴσως ἀπὸ βλακεία νομίζω πὼς, ἀπλούστατα: ὅπου μάνα μου! θέλαν νὰ ψελλίσουν (ἐκεῖ, στὸ χιόνι τὸ ἐκτυφλωτικὸ, στὸ παγερὸ τὸ σάβανο, τὸ ματαμένο), τὴ βλέπαν κι ὀλας νὰ σκύβη πάνω τους, παιδί μου! νὰ τοὺς λέη, κουράγιο!..

Ἄλλὰ νὰ βγάλουμε καὶ τὸ συμπέρασμα:

Ποῦ εἶν' ὁ λαὸς αὐτὸς ὁ «ὑπερευλαβέστατος» κ' «ὑπερχριστιανικός»; .. Μήπως, παρὰ τὰ φούμαρα — τὰ τόσο ἀφηρημένα, τὰ τόσο θεωρητικά — τοῦ ἑβραϊκοῦ μονοθεισμοῦ, ὁ λαὸς αὐτὸς, ὁ ἐλληνας, ὁ ἀνίατα, κι ἀνυποχώρητα, κι ἀνεπανόρθωτα ἐλληνας, δὲν ἔννοεῖ νὰ τὴν πάθη καὶ νὰ πιστέψη σὲ διαστάσεις ὑπεράνθρωπες κι ἀντιανθρώπινες — δὲν ἔννοεῖ νὰ χάσῃ τὸ ἀνοιχτομάτι του καὶ τὸ ἔμπειρό του σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πραγματικότητα, τὴ μόνη ἀληθινὴ καὶ πανταχοῦ παροῦσα; Κ' ἔτσι, σὰν οἱ ὄρες σφίγγουν — ὅχι μόνον σήμερα· καὶ χτές! στὸ «χριστιανικότατο», τάχα, Βυζάντιο! — δὲν προσφεύγει στὸ «θεό», τὸν ἀπροσπέλαστο, τὸν ἀγνώριστο, με τίς «ἀδιάγνωστες» βουλές (τίς μπορεῖ κ' «αἰμοδιψεῖς» ἐναντίον του), δὲν χαταφεύγει σὲ «θεό» οἷκου — μενικὸ — ποὺ ποτέ κανεὶς δὲν ξέρει τί τοῦ σκαρώνει, ἀφοῦ δέ ν' εἶναι δικός του, δὲν ἔχει φάει ψωμί κι ἄλατι (πανάρχαιη ἐκφρασὴ μας) μαζί του, καὶ μ' ὅλα του τὰ πάθη, τ' ἀνθρωπινὰ —, παρὰ στοὺς μικροὺς ἐφέστιους, τοὺς δικούς του, τοὺς δοκιμασμένους: στὴ μικροῦλα νύφη αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ, στὴν ζωθιὰ τὴν παιγνιδιάρα

αὐτῆς τῆς ἀκακίας, στῆς μάνας τῆ στοργή τῆ συγκεκριμένη, στῆς ἀδερ-
φῆς τῆ στοργή τὴν τρυφερώτατη, μὰ καὶ στὴν ὀργή τὴν ἀνήμερη τῆς
Γοργόνας τῆς ἀπαρηγόρητης γιὰ τὸν ἀδερφὸ τὸν ἀήττητο, τὸν ἀθάνατο,
σ' ὅλων τῶν καλῶν στοιχείων τῆ β ε β α ι ω μ έ ν η ἀ γ ά π η !..

Παγόνα;

Μορὲ *Παγόνα*, ναί..- καὶ νὰ μᾶς ἀφήνουν, μὰ τὸν Πᾶνα, μὲ τὶς
θρησκείες τοὺς τὶς «μοναδικές», τὶς «ἐξ ἀποκαλύψεως», τὶς «ἀληθινές»
τάχα, τὶς ἀ π ά ν θ ρ ω π ε ς πάντως (σὲ τέτοιες «ἐπουράνιες» καὶ ἀφη-
ρημένες διαστάσεις)!.. «Ψεύτικες»; "Ἐ ναί, ψεύτικες! Δηλαδή: εἰ λ ι -
κ ρ ι ν ε ῖ ς! Ποὺ δέν ὑποδύονται τίποτ' ἄλλο ἀπ' ὅ,τι πράγματι εἶναι:
θρησκείες ἀ π ό μ ᾶ ς πλασμένες, «θεοὶ» ἀ π ό μ ᾶ ς..- ὅλοι ἀ π ό
μ ᾶ ς, μὲ μικρὸ τὸ θῆτα (καὶ στὸν πληθυντικὸ), δηλαδή ἤ ρ ω ε ς Τ έ -
χ ν η ς, τοῦ λαοῦ, τῆς καρδιάς, τοῦ ἀ ν α γ κ α ί ο υ π α ρ α μ υ θ ι ο ὦ,
γιὰ νὰ κοιμίζονται γλυκὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ σὰ «βασιλεύουν», γιὰ νὰ
ἠρωίζωνται οἱ ἄντρες, γύρω στὴ στή, μὲ τὰ κατορθώματά τους, τὰ
π α ρ α π λ ῆ σ ι α !.. "Οχι τί;.. Γενικότητες; "Ἐννοιες;.. "Ἄγνωστα καὶ
ἀδιάγνωστα καὶ ἀνεξερεύνητα, καὶ μὴ γνωρίσιμα, καὶ μὴ προσπελάσι-
μα;.. Καὶ γι' αὐτό, κιόλας, ὕ π ε ρ π ι σ τ ε υ τ ά, λέει!.. "Ἐ, ὄχι δά!..
"Οχι σ' ἐμᾶς τοὺς τετραπέρατους αὐτά, ποὺ ἀγοράζουμε καὶ πουλάμε
τὸν Κόσμο — μ έ ἦ χ ω ρ ῖ ς «θεδ» — «μισοτιμῆς» ἔτσι καὶ ἀλλιῶς!..

"Ἐμεῖς σὲ σ υ γ κ ε κ ρ ι μ έ ν α πιστεύουμε, σ υ γ κ ε κ ρ ι μ έ ν α
βλέπουμε. - σ τ ῆ ν π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α εἴμαστε «φυτρωμένοι»,
ἀξεριζῶτοι (μπορεῖ καὶ τὸ «λάθος» μας, ἢ «ἀδυναμία» μας, μὰ δ ι κ ᾶ
μ α ς, ποὺ μᾶς συνιστοῦν). Στὴν πραγματικότητα, πούχει μ ο ρ φ ῆ,
πρόσωπο, φυσιογνωμία ψηλαφητὴ ἀπ' τὴν πρώτη ἀνάσα μας, σὰν τὸ
μαστό καὶ τὸ πρόσωπο τῆς μάνας μας, πάντα π α ρ ο ὦ σ α καὶ β ε -
β α ι ω τ ι κ ῆ τ ῆ ς ἀ ν α μ φ ι σ β ῆ τ η τ η ς (κι ἄς λήθ ὁ κλονισμέ-
νος Καρτέσιος) π α ρ ο υ σ ί α ς μ α ς μέσα της, καὶ τίποτ' ἄλλο ἔξω
ἀπ' αὐτὴν δέν ξέρομε, δέν πιάνουμε, δέ γνωρίζουμε, δέν πιστεύουμε!..

"Ἐνας λαὸς ποὺ καλεῖ τῆ μάνα γιὰ νὰ τὸν σώσῃ — καὶ τῆ θυμᾶται
καὶ δαύτην μόνον ἅμα κινδυνεύη κίνδυνο ἔσχατο (ὀπότε καὶ τὴν προάγει
σὲ *πρόμαχο* Ἄθηνᾶ, σὲ *στρατηγὸ*, σὲ ὅ,τι θέλετε, καὶ τῆς ψάλλει *τῆ*
Υπερμάχῳ τᾶ νικητήοια), μὰ καὶ τὴν καθαιρεῖ, καὶ τὴν ἐλέγχει, τῆς
βάζει ὄρους, καὶ ἅμα δέν τοὺς τήρησε τὴν ἀποπέμπει, καὶ αὐτὴν καὶ τοὺς
παπᾶδες της καὶ τὰ 'κόνισματά της τ' ἄχρηστα, τ' ἀνήμπορα, τ' ἀλυσι-
τελῆ — τέτοιος λαὸς εἶν' ἄντρας, ληστής, ἀ ξ ε γ έ λ α σ τ ο ς τῆς π ρ α -
γ μ α τ ι κ ό τ η τ α ς, ποὺ δέ χάρφει παραμύθια τοῦ «ὑπερβατικοῦ» ποτέ, τοῦ
ἄπιαστου καὶ ἀπὸ χέρια καὶ ἀπὸ νοῦ καὶ ἀπὸ καρδιά καὶ ἀπὸ φαντασία τῆς
Ὀμορφιάς!.. Τέτοιος λαὸς — τ ῆ ς μ ᾶ ν α ς, τὸ πολὺ-πολύ, γιὰ ἔσχατη
προσφυγή — εἶναι *παιδί!* Δηλαδή εἶν' ἄντρας! Καὶ τὸ ἀνώτατο ποὺ ξέ-
ρει γιὰ νὰ σκύψῃ τῆ μάνα μόνον - καὶ ἄλλο τίποτα σ' αὐτὸ τὸν κόσμον!
Λαὸς ἀντάρτης, *προμηθέας* σ' ὅλους τοὺς ἄλλους τῆς σὺτὸ ἀνήμερης δυσ-
πιστίας γιὰ ὅ,τι ἄλλο, γιὰ ὅ,τι δούρειο καὶ ἀνέμπεδο καὶ ἀνδραίωτο - ποὺ
μόνον μάνα προσκύνᾳ καὶ σέβεται καὶ αὐτῆ: σ τ ᾶ ὄ ρ ι α ! ὄχι καὶ αὐτῆ ἐν-
αντίον τοῦ ἀντρισμοῦ του, τῆς ἀνεξάρτητης ὑπευθυνότητάς του ἀπέναντι
στὴν ἴδια του τῆ μοῖρα - ἀλλιῶς καὶ αὐτῆ τῆνε στέλνει ἀπὸ κεῖ πούρθε)!!

Καὶ τέτοια μάνα, τέτοιου γιοῦ λαοῦ· καὶ στρατηγός βέβαια, καὶ σπαρτιάτισσα κι ἀντάρτισσα καὶ μπαρουτιέρισσα, καὶ Χάμκα λυκαίνα καὶ Μόσχω στὰ ὄρη καὶ Μπουμπουλίνα στὶς μπαλωθιές καὶ στὰ πέλαγα - καὶ μαζί μάνα, μάννα, ποὺ σὰν κληθῆ πάντα προφταίνει καὶ φανερώνεται, ἔστω καὶ μόνο τὸ στεναγμὸ νὰ πάρῃ τὸ στερνό, γιὰ τὴ μάχη τῆς ζωῆς ποὺ χάθηκε καὶ τῆς ἀνήκει!..

Πιστεύουμε, δηλαδή, σ τ ἦ ν κ α ρ δ ι ᾶ μ α ς - σὲ τίποτ' ἄλλο!.. Ἐχομε τὰ μάτια τόσο ἀνοιχτά, σὲ τόσο φῶς, σὲ τέτοια εὐδία, ποὺ ἄλλο δὲ γνωρίζουμε τὸ μὴ χειροπιαστό πέρ' ἀπ' τὴν καρδιά μας. Πιστεύουμε σ' ὅ,τι νιώθουμε.- σ' ὅ,τι νιώθουμε ἀπ' τὸ ἔξω, καὶ σὲ κάτι ἀκόμα ποὺ νιώθουμε νὰ μᾶς μιλά ἀπὸ μέσα! Αὐτὸ καὶ (θεοποιούμε) μόνο (μὲ τὸ «θεοποιούμε») πάντα σὲ εἰσαγωγικά): ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ μέσα μᾶς μιλά κι ἀπλῶς δὲν τὸ πιάνουμε καὶ μὲ τὰ χέρια (μὰ τὸ νιώθουμε νὰ σφύζῃ ἀληθινὸ στὶς φλέβες)!

Τέτοιος λαός.

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν προσφύγαμε ποτέ στὸν ἄγνωστο θεό, μὲ τίς ἀδιάγνωστες κι ἀνεξερεύνητες βουλήσεις.

IX

Εἰς τοὺς Προσωκρατικούς, καὶ δὴ τοὺς πρῶτους — πλεῖστα ἔργα τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἔμμετρα —, ἡ Π ο ί η σ ι ς φθέγγεται ἀκόμη, μὲ ὄλην τῆς τὴν μαγείαν καὶ ὑποβολὴν; ὁ δὲ Πεζὸς Λόγος καθαυτὸ δὲν ἔχει ἀρτιωθῆ ὡς πάγιον καὶ ἀνεξάρτητον διαστοχαστικὸν ὄργανον. Αἱ ρήσεις διατηροῦν παρθενικὴν ρευστότητα καὶ πολυσημίαν, λειτουργοῦσαι πολυπρισματικῶς, ὡς εἰς τὸ Ἔπος καὶ τὸν Λυρισμὸν, εἰς τὸν ὕμνον καὶ τὴν προσευχὴν καὶ τὸν ἔξορκισμὸν. Ἀμεσότης, ἐνάργεια, παραστατικότης («ρεαλιστική», ἀναμιξ μεθ' ὑποβλητικότητος, στίλβης σηματολογικῶν μετεωρισμοῦ διαρκοῦς, εἰς ὕφος «ἀποκαλυπτικόν» καὶ «ἀπομυστικοποιήσεως» ἐν ταυτῷ - ἅπαντα συγκλίνοντα καὶ διαφερόμενα-ξυμπερόμενα¹² συνιστοῦν τὸν οὐ μόνον μαγευτικὸν ἀλλὰ καὶ «μαγικόν» ἐκεῖνον λόγον, ἀεὶ παίζοντα πεττεύοντα.¹³ Ἄρα καὶ ἐν τῇ Ἑρμηνευτικῇ ὕ λ ω ς εἰ δ ι κ ᾶ π ρ ο β λ ῆ μ α τ α γεννῶνται προκείμενου περὶ Προσωκρατικῶν.

Ὡς προφορικὸς δέον κυριώτατα νὰ λογιζέται ὁ λόγος τῶν μεγάλων Προσωκρατικῶν, ἔπου αἱ πανάρχαιαι καὶ πυρηνικαὶ σημασίαι τῶν λέξεων ἀκούονται ἀκόμη ἰσχυρά, ἀλλ' ἀντηχοῦν συνάμα καὶ αἱ παρρηχῆσεις αὐτῶν, γεννῶσαι ἐν τῷ νῷ — ἀκουστικῶς ἀντιλαμβανομένῳ — οὐκ ὀλίγας «παρασηματολογήσεις», ἃς ὁ ἔνθους προσωκρατικὸς δέ ν ἀπωθεῖ — διὸ καὶ ὀργίζεται καθ' Ἑρακλείτου ὁ «στατικὸς» Σπαγειρίτης (πότερον διαστίξαι¹³ κ.λ.) —, παρ' ἀντιθέτως

12 Ἑρακλείτεια [D₁ 153, 10 162 5] 13 Ἀριστοτέλης, *Ρητορικὴ*, Γ 5 1407b 11 τὰ γὰρ Ἑρακλείτου διαστίξαι ἔργον διὰ τὸ ἀδηλον εἶναι, ποτέξω πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον, οἷον ἐν τῇ ὀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος φησὶ γὰρ τ ο ὕ λ ὄ γ ο υ τ ο ὕ δ' ἔ ο ν τ ο ς ἀ εἰ ἀ ξ ὕ ν ε τ οῖ ἄ ν θ ρ ω π οῖ γ ἵ γ ν ο ν τ αῖ ἀδηλον γὰρ τὸ ἀ εἰ πρὸς ποτέρω (δεῖ) διαστίξαι [D₁ 144 34-8]

τὰς θέλει, ὡς ποιητῆς ὑποβλητικὸς ἀκριβῶς, ὡς «ιερατεῖον» ἀκόμη, ὡς («εὐχέτης»), καὶ «ἐξορκιστής», καὶ «μυστικὸς μελωδός». Καὶ ἄρα ἡ ἐρμηνεῖα ὀφείλει ν' ἀναπτύσσεται ἀντιστοίχως πολυσημαντική, ποιητική, «ἀπομυστικοποιούσα» καὶ ὑποβλητικῶς μυστική - ὑπαινικτική, καὶ καιρία ἐν ταυτῷ. Οὕτω, πλείστων καὶ βασικῶν προσωκρατικῶν ῥήσεων αἱ «κρατήσασαι» ἀποδόσεις εἶναι λίαν στενωτικά καὶ φονικῶς ἐκλογικεύουσαι τὴν πρωθόρητον καὶ ρωμαλέαν ποιητικὴν σκέψιν τῆς ἑλληνικῆς Αὐγῆς, ἐνῶ ἄλλων δεικνυνται πλείονες — καὶ δυναταὶ ἢ ἐξίσου πιθαναὶ — «ἐρμηνεῖαι» ἢ «ἀποδόσεις», ἰδιαζόντως δὲ «ἀντιφατικά» αἱ σημαντικώτερα (καὶ εἰδικώτερον τοῦ Σκοτεινοῦ Αἰνικτοῦ¹⁴ τῆς Ἐφέσου καὶ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ μάλα ἡρακλειτείου Ἴπποκράτους).

X

Ἐλάχιστα ἔχει ἀποτιμηθῆ ἡ κριτικὴ ἀλήθεια μιᾶς σύγχρονης νομιναλιστικῆς-φαινομενολογικῆς θέσεως — ὄχι, ἀπλῶς, «δυνατῆς», ἀλλὰ κ' «ἐπιβαλλόμενης» πιά, μετὰ τέτοιες προβάσεις, συλλήψεις καὶ δημιουργίες τῆς Ψυχολογίας —, ποὺ λαμπρὰ θὰ μπορούσε νὰ βγαίη, σὰ γνωσεολογικὸς ἔλεγχος, καὶ κατευθεῖαν ἀπ' τοὺς φωτισμένους νομιναλιστὰς τοῦ Μεσαιῶνος — ὄχι, ἔστω, ἀπ' τὸ Βοήθου, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἀπ' τὸ Ραβᾶνο τὸ Μαῦρο, τὸν Ἀβαιλάρδο καὶ, πρωτίστως, ἀπ' τὸ Γουλιέλμο τὸν ἐξ Ὀσκιαμ, τὸν *Princeps Nominalium*, ποὺ ἀρνήθηκε τὴν ὑπάρξιν σὲ κάθε ἀφηρημένο καὶ γενικὸ —, χωρὶς τόση δολιχοδρομία, μιᾶς χιλιετίας, διὰ Καρτεσιου, Κάντ καὶ νεοκαντιανισμοῦ: ὅτι, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, δὲ ν γ ν ω ρ ῖ ζ ο μ ε - τίποτε δὲν γνωρίζομε. Ὁ νο μ ᾶ ζ ο μ ε, μόνον, τὰ φαινόμενα, κ' ἔτσι συμβολοποιούμε, ἀπλῶς, μιὰ συνάρτησιν «νοοῦντος ὑποκειμένου» μ' αὐτὰ - δηλαδὴ ἀγαννορίζομε, καὶ ταξινομοῦμε: κοσμοῦμε... Ἡ «ἀλήθεια» — ὅ λ η ἢ «ἀλήθεια» — κλείνεται, τὸ πολὺ, σ τ ἦ λ έ ξ η ! Γνωρίζω = γνωρίζω τ ῖς λ έ ξ ε ις ! Καὶ τὸ ἀνώτατο (ἄς ποῦμε ἢ ἐνόραση, ἢ διαίσθησις, ἢ ἔλλαμψη). ἐνορητικὴ β ὕ θ ι σ η στὶς ἐτυμολογικὰς καταβολὰς τοὺς (γνωσεολογικὴ θεμελίωσις καὶ δόμησις τῆς Γλωσσολογίας, ὡς φαινομενολογικῆς-ψυχολογικῆς, ὄχι ἀπλῶς «φιλολογικῆς» ἐπιστήμης) καὶ στὶς ἀπώτατες ρίζες τοὺς — ἀλλὰ καὶ στὶς δι' αἰῶνων παρηγήσεις, συνηγήσεις, παρετυμολογήσεις, μεταβολὰς κ' ἐμπλουτισμοὺς τῆς σημασίας τοὺς, καὶ στὴ ρυθμολογία, καὶ στὴν ὅλη ἀρμονικὴ καὶ μουσικὴ τοὺς, μαζὶ καὶ σ' ὅλη τὴ συνειρμικὴ τοὺς¹⁵, στὰ ὄνειρα¹⁶ ἢ στὶς παράνοιες¹⁵, καὶ σὲ κάθε σύντηξή τοὺς «ἐν συντάξει» (ἐν πάσῃ δυνατῇ συντάξει)¹⁵ — κι ἀπὸ κεῖ σύλληψιν τοῦ

14 Ὁ Ἡράκλειτος, κατὰ Σουῖδα, ἐπεκλήθη Σκοτεινός [D₁ 143 14] καὶ κατὰ Τιμόνα ἀινικτῆς [D₁ 141 4]. 15 Βλ., λ χ, παραλάματα διάφορα, κι ἀποκαλυπτικώτατα («ενστικτώδους» νομιναλιστικῆς σοφίας, τόσο στοὺς παλιούς (Βουτυρᾶς, Κόντογλου κ ἄ.) ὅσο καὶ στοὺς νεώτερούς μας: Ἄλεκ Σχινᾶς (Ἐνάπιον πολυβολητοῦ, ἀλλὰ καὶ Μὲ κόκκινο φῶς, στὴν Ἀναφορὰ περικτώσεων, Ἀθ' '66) καὶ Πάρις Τακόπουλος (Κενὴ Διαθήκη, Ἀθ. '73)

πρώτου χαράγματος, πού τις ἐτύπωσε, τις ἐμόρφωσε, τις ἐνέπηξε οἰονεὶ σώματα, «νοήματα», ἐν τῇ συνειδήσει. "Ὅτι ἀδυνατὸ νὰ γνωσθῆ» ἀπ' τὸν «Κόσμο», ἐγκλείεται κεῖ, καὶ σὺρεταί δι' ἐτυμολογικῆς ἀναδύσεως μὲς ἀπ' τὶς λέξεις! Τοῦ «Κόσμου», ἐντέλει, δὲ γνωρίζομε παρὰ τὰ ἐξ ἰδίας μας ἐκδοχῆς (σὰν «ἀναφερόμενα», ἢ «προκαλούμενα» ἀπὸ «κάτι οἰονεὶ ἔξω ἡμῶν») φαινόμενα, καὶ τὶς ἀνακραυγὰς πού ἐξεβάλαμε, σὰν «ἐξ ἀντιδράσεως», ἐπὶ τῇ πρώτῃ «αἰσθήσει» μας αὐτῶν (ἢ καὶ ἐπὶ πάσῃ ἀναμνήσει καὶ ἀναπαρθενεύσει τῆς ὑστέρως).

XI

Ἡ Ὁρθογραφία δὲν μπορεῖ, κι ἂς ἀφήνομε τ' ἀστεῖα, παρὰ νὰ εἶναι «ἱστορική», ἀφοῦ ἡ ὀρθή γραφὴ κάθε λέξης ἀκριβῶς δηλοῖ τὴν πολυτιμότητα τῆς ἐτυμολογίας τῆς, κ' ἐκκαλεῖ ὄλο τὸ παρελθὸν ἐμπειρίας, πού αἰῶνες ποικιλοχρησίας συσσωρεύσαν μέσα τῆς, δυνάμι-κοποιεῖ δηλαδὴ τὸ θησαυρὸ τῆς σὲ νόημα καὶ σὲ ποιότητες ἀνεκτίμητες, πού ἀλλιῶς χάνονται — κ' εἶν' αὐτὸ ἀπώλεια κοινῆς πεῖρας (κάτι παραπάνω ἀπὸ χρυσοῦ ἀπώλεια) — καὶ βοηθεῖ, ἄρα, σπουδαία — ναί, ἢ ἀκριβῆς γραφὴ ἴσα-ἴσα, πού τόσο εὐκόλα θεωροῦν «δυσκολία», ἀπλῶς, οἱ ἀγράμματοι κ' οἱ ἀνυποψίαστοι — στὸ νὰ ξελαμπικάρεται ἡ λέξη διαρκῶς, ν' ἀναπαρθενεύεται, νὰ γίνεται ἡ σημασία τῆς πολυδύναμη, καὶ χυμῶδεις νὰ εἰσδύουν οἱ προβολές τῆς ἕως νύξεις «ἀδόκητες» συνηγῶν νοημάτων πού ἐλάθαναν γιατί πλήσσειται, δηλαδὴ, ἡ λειτουργία τῆς λέξης ὡς συμβόλου, ὅταν ἀνόητα πληγῆ ἢ τόσα δηλοῦσα καὶ τόσα σύρουσα πίσω τῆς «ἱστορική» τῆς παράστασι.

XII

...Καὶ μιὰ μέρα ὁ πατέρας μοῦπε, σὰ Σίβυλλα, σὰ νάνιωθε πὺς θύελλα πλάκωνε, τρομερή, καὶ τὸ σκάφος ἔτριζε κιόλας, ἔμπαινε ἀναπόδραστα, κατάπλωρα, σὲ τυφῶνα, πού ὅμοιο του τρισκότειδο οἱ αἰῶνες δὲ γνώρισαν, καὶ τὸ πᾶν θὰ ξεστήνονταν, θὰ συντρίβονταν σὰν ἄχυρο, τὸ Χάος θὰ τὰ νέμονταν ὅλα, καὶ κανεὶς δὲ θὰ σώζονταν, παρ' ἴσως ἀνδεμένος βρισκόνταν σὲ ξύλο στέρεο, μοναχικό, χιλιοδοκιμασμένο, πού πολλά εἶδε κι ἄντεξε κύματα, πεντάχλωρο, καὶ σὲ γῆ πάλι ἔσωσε κι ἄραξε, καὶ κόσμους νέους στύλωσε, καὶ ξανάθησε...:

— Παράτα τα τῶρ' αὐτά, παιδί μου!.. Τέλειωσες μὲ τὰ παραμῦθια: δέν ἐχεις καὶ ῥό!.. Ἀρχαίους! Ἀρχαίους!.. Πού κάνουν γιὰ ὅλα, κι ὅλα τὰ κλείνουν μέσα τους!.. Δέν ὑπάρχουν κοσμογονίες, πού νὰ μὴν περιέχονται στὴν τελικὴ ἐκπύρωση τοῦ Ἡράκλει-του... Ὅλα μὲς σ' αὐτούς!.. Ζήτημα ἂν ἔχῃς καὶ ῥό! Δέν προλαβαίνεις!..

— Τί νὰ προλάβω, πατέρα;

— Δέν ξέρω, δέν ξέρω... Σοῦ δίνω ὅσα χρήματα θελήσεις, γι' Ἀρχαίους!.. Πάρε σχολιασμένους, πάρε «στερεότυπα» — ὅχι ἐλληνικά, μιὰ

φορά! — ὅ,τι νομίσης... Μὰ μή λησμονᾶς: Μόνος σου μὲ τὸ κείμενο! Ἄφοῦ, ἔστω, σὲ φωτίση ὅποιος θέλεις, ὅσο «μεγάλος» θέλεις, ἢ καὶ δίχως κανεῖς νὰ σὲ φωτίση — πού καὶ τὸ καλύτερο — μὰ μὴν ξεχνᾶς: μόνος σου, ἐντέλει! Ἐσύ καὶ τὸ κείμενο! Ἐσύ καὶ Κεῖνος: ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλάτωνας, ὁ Δημοσθένης, οἱ Τραγικοί, οἱ Σοφιστές, οἱ Προσωκρατικοί!..

— Μά... δὲ ν ξέρω τέτοια Ἀρχαῖα!.. Τί μᾶς μαθαίνουνε, πατέρα ;..

— Σῶπα!.. Μόνος σου, μόνος σου!.. Ἔννοια σου καὶ κανεῖς δὲ θὰ σὲ φωτίση περισσότερο ἀπ' ὅσο τὸ ἴδιο τὸ κείμενο, τὸ πρόσωπο πούναί ζωντανό ἀπομέσα — ἐσύ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό σου μὲς ἀπ' τὸ πρόσωπο αὐτὸ καὶ τῆ δική του τυραννία... Καὶ μὴν κατατρίβεσαι... — ξέχνα τὴ μετάφραση καὶ τὸ αἶτημά της, τὴ «σύνταξη», τὴν ψειρολογία! . Κεῖμενο, κείμενο ἄφθονο!.. Σκοπὸς δέν εἶν' ἡ μετάφραση! . Καμμιὰ μετάφραση, ἄλλωστε — κανένος, ἀπὸ κανέναν!.. Μάθε τὴ γλῶσσα... — ἢ γλῶσσα σου εἶναι!.. Θὰ τὸ δῆς, μόλις ἀπαλλαγῆς ἀπ' τὸ δαίμονα τῆς «μετάφρασης», τῆς «ἀπόδοσης», τῆς «φιλολογικῆς παρατήρησης»... — πού καταντᾶει αὐτοσκοπός, καὶ φονικό παράσιτο!.

— Μὰ πῶς, πατέρα, πού δὲ ν ξέρω τὴ γλῶσσα ;

— Δέν χρειάζεται νὰ ξέρης!.. Δέν ἤξερα νὰ περισσότερο ἀπὸ σένα οἱ Ἀθηναῖοι οἱ ἴδιοι, σὰν πρωτάκουγαν τὸν Αἰσχύλο νὰ κατακυβερνήσῃ τὰ κοτρόνια του, οὔτ' οἱ Ἰταλιανοὶ δὲ τὸ τοσκανικό ιδιοσκεύασμα τοῦ Ντάντε! Μὰ νὰ πού ἔγιν' ἡ γλῶσσα τους ἐντέλει τῶν Ἀθηναίων τὰ πού τοὺς κάρφωνε θεήλατος ὁ Αἰσχύλος, καὶ τῶν Ἰταλῶν ἡ γλῶσσα ἀπὸ τὸ Ντάντε!.. Σῶπα!.. Τὰ κείμενα θὰ σοῦ μιλήσουν μόνος τους, ἂν ἀφεθῆς σ' αὐτά, ἂν μείνης μόνος μαζί τους, δίχως «σκοπὸν», δίχως ἰδιωτεῖα, δίχως φραγμούς καὶ νὰ νοιάζεσαι τί θέλ' ἢ ψυχὴ σου κι ὀρμᾶ νὰ νοῆ μὲς σ' αὐτά!.. Ἐέρει ἡ καρδιά — ἔννοια σου! Καὶ τότε θὰ δῆς, πού θὰ νοήσης τὸ μέγιστο! Καὶ σὸ τέλος θὰ βρῆς πῶς ἦταν καὶ τὸ ἀκριβές! Ὅ,τι ἐννοοῦσε κ' Ἐκεῖνος πού πλησίασες...

— Μὰ τί λές, πατέρα!.. Δέ θὰ «νοήσω» τίποτε!

— Τὰ πάστα!.. Σέ βεβαίω!

«Μὲ βεβαίωνε».

Μὲ βεβαίωνε κείνος, πού κῦρος ἰσχυρότερο στὴ ζωὴ μου ἀπ' τὸ δικό του δέ γνῶρισσα...

Ἄς ποῦν ὅ,τι θέλουν οἱ ἀνόητοι πού «ἐπαγγέλλονται» — «ἐν ὀνόματι», τάχα, τοῦ «ἁγίου Φρόνυτ» — τὴν «ἀναπόφευκτη ἀνταρσία» τοῦ ἀγοριοῦ κατὰ τοῦ πατέρα... Δέν ξέρω ποιούς «πατέρες» Κρόνους εἶχαν αὐτοὶ — ποῖον ὁ Φρόνυτ ὁ ἴδιος (πού τὸ Σαββαῖο, τουλάχιστον, καὶ τὸν Ἀβραάμ παιδοκτόνο, τοὺς εἶχε ἀπὸ Συναγωγῆς)! Ἄς ποῦν πῶς ἐγὼ ὁ ἀντάρτης, κατὰ τοῦ «Κόσμου» τοὺς ὅλου, δὲ ν ἐπαναστάτησα ποτέ κατὰ τοῦ λώρου μου... Αὐτὸ θέλουν γὰ ποῦν; Ἄς τὸ ποῦν!.. Ὅμως ἐγὼ, κάτω ἀπ' τὰ λόγια τους, ἀκούω τὴν

ἐλευθερία μου πού τοὺς ἐνοχλεῖ, «ἀφόρητη» τοὺς εἶ-
ναι, νὰ τὴ δολοφονήσουν θάθελαν - πόσες φορές δὲν τὴν παραφύλαξαν,
ὅλοι τὴν παραφύλαξαν, αὐτὴν «ἐδίκασαν», αὐτὴν φυλάκισαν,
αὐτὴν θέλησαν νὰ ἐξαλείψουν ἀπ' τ' «ἀμπελοχώροφός τους»! Αὐτὴν,
πού, ἐγὼ τὴ διδάχτηκα ἀπ' τὸν Ἡράκλειτο καὶ τὸ Σωκράτη, ἀπ' τὸν
Πρωταγόρα καὶ τὸ Δημοσθένη, ἀπ' τὸν Ἐμπεδοκλῆ καὶ τὸ Θεόγνι,
ἀπ' τὸν Ἀρχίλοχο τὸ *ρίψασπι* καὶ τὸ Λεωνίδα τὸν ἐπὶ τᾶς — ἔστω καὶ
μὲ Τρακόσους μόνο, κατὰ μυριάδων —, ἀπ' τὸν Ἀλέξαντρο, τὸν μό-
νο — τὸν τόσο πάντα «μόνο»! — ἔσαμε τὸν Ὑφαση καὶ τὴ Γεδρωσία,
κι ὡς τὸ θάνατό του, κι ἀπὸ τὸ πλὴν Λακεδαιμονίων - πλὴν, ὡς τὸ
θάνατο!..

Ἄπ' ὅλη μου τὴν Κλασσικὴ Παιδεία — τὴν μόνη ἀπεφθῆς
ἐλευθερίας παιδεία στὸν Κόσμο — ἡ Ἐλευθερία μου!

Καὶ σ' αὐτὴν, ἐκεῖνος πού με γέννησε πάλι μ' ἔσπρωξε!

Μὰ γιὰ νὰ καῶ;

Ἔστω καὶ γιὰ νὰ καῶ - αὐτόφλογος μὰ ἐλεύθερος!.. Ὅχι νὰ
παραδοθῶ, νὰ σκύψω, νὰ προσανάψω φρύγανο τὴν πυρὰ τῆς Δουλείας!

Θὰ δεχόμουν δοῦλος νάμουν, δοῦλος νὰ λέγομαι, δοῦ-
λο νὰ με δείχνουν, στοὺς αἰῶνες — πού δέ με νοιάζουν οἱ αἰῶνες!
τὸ *Τώρα*, πάντα, διεκδικῶ! — δοῦλος τέτοιας Θεᾶς Ἐλευθερίας,
παρὰ κατὰ τοῦ λώρου μου, πού μοῦ τὴν πρωτοχάρισε — ἀποσπῶντάς
με ἀπ' τὸ τίποτα, φυλάγοντάς με ἀπὸ τὸ Μικροτίποτα, τὰ μάτια ἀνοί-
γοντάς μου στὴ φλογερὴ κι ἄσβεστη εἰδὴ Τῆς — νὰ «ἐπαναστατήσω»,
λέει! Νὰ «ἐπαναστατήσω» κατὰ τῆς μόνης ἀληθινῆς συνθήκης ἐλευθε-
ρίας — τῆς ἀπόλυτης (καὶ ξεχωρημένης ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἐλεύθερη μῆ-
τρα πού μ' ἐπλασε) *Ἀνταρχίας* μου, τῆς *Ἀναρχίας* μου (τὸ ἴδιο
εἶναι, πού, «μέσα» ἢ «ἐξω» ἀπ' τὸ Ἐγὼ, «καθ'αυτὸ» ἢ «ἐναντι τοῦ
Ἀντεγῶ», «ἐκδηλώνεται» κ' «ἐναλλάσσεται») — γιὰ νὰ δοῦλωθῶ!
Νάμαι ἀπ' τὸ *Γάλα Τῆς* ἀποκομμένος, γιὰ νάμαι τρόφιμος τοῦ Ἐμπύου!
«Ἀντάρτης» κατὰ τοῦ ρεύματος τῆς Ἀυτονομίας μου — πού μόνο
μ' ἀποδέσμευε, διαρκῶς — γιὰ νὰ μαὶ ἀλώσιμος!..

XIII

Ὁ πατέρας μου, σὲ κρίσιμη στιγμή τῆς ζωῆς μου — καὶ τοῦ τό-
που μας ὅλοο κρίσιμη ὥρα, καὶ τοῦ Κόσμου — με πρόσδεσε σ' ἓνα παν-
άρχαιο θαλάσσιο ξύλο, ἄτρωτο ἀπὸ ἄλας καὶ θύελλα, πιὸ ὑπερδύναμο
ἀπ' τὸν ὅποιο Ποσειδῶνα, ὅποιας Πόντιας Δίνης, πού καμμιὰ σειρῆνα
δὲν κατάφερε νὰ τὸ ἀλιεύσῃ, καμμιὰ Γοργόνα νὰ τὸ καταπιῇ, καμμιὰ
Πηνελόπη ποτέ νὰ τὸ προσδέσῃ στὰ φουστάνια τῆς, καμμιὰ θεὰ στὴν
κλίνη τῆς, κανεὶς θεὸς στὸ νὰό του, καμμιὰ Ναυσικᾶ οὐτε καὶ με
τὴν ἄρετῆ τῆς!.. Σ' ἓνα ξύλο, πού ἀπὸ τὴν Ἰθάκη ἐπλευσε στὴν
Τροία κι ἀπ' τὴν Τροία στὴν Ἰθάκη, κι ἀπὸ τὴν Κρήτη σὶς Μυκῆνες
κι ἀπ' τὶς Μυκῆνες στὴν Ἰωνία, καὶ διάβηκε πόντους καὶ συμπληγάδες
καὶ ἀβύσσους, καὶ κατακλισμούς καὶ καταποντισμούς καὶ δέ βούλιαξε,

δέ σάπισε .- δέν ἔχασε τὴ μυστικὴ *Περσεφόνη* τῆς Ἐνθοφορίας ἀπ' τὸ χλωρὸ μεδούλι του!

Ποῦ θέλω τώρα νὰ μὲ φέρῃ τὸ ξύλο αὐτό;

Ὅπου θέλω μὲ φέρνει - καὶ πάλι ἀνθίζει!..

Ὅπου ἀνθίζει, μὲ λευτερώνει!

Ὅπου μὲ λευτερώνει, εἰμ' Ἐγώ!.- ἀποκλειστικά Ἐγώ!

Κ' εἶναι, λοιπόν, ὁ *λῶρος* μου ὁ ἴδιος, ποῦ μόνο καὶ πάντα μὲ λευτερώνει!.. Ὁ *λῶρος* μου ὁ ἴδιος — κατὰ τοῦ ὁποίου «ἔπρεπε», τάχα, («ἀντιστραφῶ») (νὰ πνιγῶ, δηλαδή, μὲ τὸ *λῶρο* μου) — ποῦ μοῦ δίνει ξανά καὶ ξανά τὴ δυνατότητα νὰ εἰμ' ἔγώ, κι ὄχι αὐτός, ἔγώ κι ὄχι ἐκεῖνος ποῦ μ' ἔκανε!

Ἐγώ, *Προμηθέας-ἀντάρτης*, γιὰ ἐλευθέρωση τοῦ κόσμου μου - καὶ τοῦ Κόσμου!

Ὅχι αὐτός, *Κρόνος-δεσπότης*, γιὰ δεσποτεία τοῦ κόσμου μου, καὶ συντήρηση τοῦ Κόσμου δούλου, ὡς ἔχει!

Ὁ ἄντρας τὸν ἄντρα γεννᾷ.

Κι ὁ ἐλεύθερος μόνο τὸν ἐλεύθερο.

Κι ὁ δοῦλος μόνο τὸ δοῦλο.

Κι ὁ *Κρόνος* μόνο τὸν *Κρόνο*.

Κι ὁ *Προμηθέας* μόνο τὸν *Προμηθέα*.

Κι αὐτὸ τὸ χιλιοδοκιμασμένο ξύλο τῆς Κλασικῆς Παιδείας, ὅπου παραμονὴ τῆς Θύελλας ὁ πατέρας μου μὲ πρόσδεσε - αὐτὸ μονάχα καὶ πάντα ξαναελευθερώνει!..

Γιατὶ ὅλα τὰ κλείνει μέσα του!.. Τὴ δυνατότητα καὶ τὴν ὁρμὴ γιὰ κάθε ἐλευθερία - μ' ἀκόμα καὶ τὶς ποιοτικώτερες σκλαβιῆς (μὰ τὶς ποιοτικώτερες καὶ στὴν ποιότητα κανεῖς εἶναι πάλι *φυλαμμένους* μὲς στὴ *χοῦφτα* τοῦ θεοῦ καὶ πάλι! Ἐλευθερωμένος - ἀπὸ ποιότητα!)

Αὐτὸ πᾶτε νὰ καταργήσετε σήμερα ἐσεῖς, ἀχρεῖοι τῆς Δουλοσύνης. Αὐτό, μ' ὅλα τὰ τερτίπια καὶ τὰ κουτοπόνηρα φερσίματά σας, τὰ θλιβερά! Γιατὶ παράγει ἱκανοὺς γι' αὐτόνομη προσωπικὴ στάση καὶ κίνηση, μὲς στὸν Κόσμο, ἢ Κλασικὴ Παιδεία - καὶ μόνο τέτοιοι δέ βολοῦν τοὺς δούλους καὶ τοὺς δεσπότες, τοὺς «Κόσμους» δούλων δεσποζόμενους ἀπὸ δούλους τῆς *Ratio* καὶ τοῦ *Imperium*!

Μὰ τοῦτο μόνο, οἱ νέοι, ποῦ ἀκριβὰ θὰ τὸ πληρώσετε, σκεφτῆτε: Πὼς ἡ *ἄητρα* ἐκείνη, ποῦ ἄρχισε ἀπ' τὸν Ὀμηρο καὶ δέν τέλειωσε κἀν στὸν Πολύβιο, τὸ Γαληνὸ, τὸν Πλωτῖνο, τὸ πᾶν περιέχει - καὶ τὴ ρίζα καὶ τὴ μέθοδο γιὰ ὅποια «κατεύθυνση»!.. Τί θέλετε, καὶ δέ θὰ τὸ βρῆτε σ' αὐτῇ; Στὴν ἴδια σας τὴ γλώσσα πρωτοχαραγμένο, πρωτόθετο, προσδιοριστικὸ κάθε ἐπέκεινα ἐπαναγνωρίσεως κι ἀνασυνθέσεώς του!.. Δέν εἶναι ροπή, δέν εἶναι τάση· δέν εἶναι ἐπιστήμη, τέχνη, ἐξειδικεύση· δέν εἶναι ἐποπτεία, σύνθεση, ἀνάλυση, ἐπαγωγὴ, παραγωγὴ· δέν εἶναι ὄλο ἢ μέρος ἢ σύστημα ἐπιλαβῆς τοῦ ἐπι-

στητοῦ ἢ τοῦ πραγματικοῦ, ποὺ καὶ δυνάμει καὶ καθαντό, στὴν πυρηνικὴ οὐσία του, νὰ μὴ πρωτοτέθηκε, παρθένα κ' ἐμπνευσμένα, ἀπ' αὐτούς - ἀπ' τοὺς μεγάλους στοχαστὲς καὶ τοὺς μεγάλους φυσιολογιστὲς, τοὺς προικισμένους ἐνορατικοὺς καὶ τοὺς πρώτους παρατηρητὲς τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ὄντος, ἀπ' τοὺς γεννήτορες τῆς Φυσικῆς καὶ τοὺς γεννήτορες τῆς Μεθόδου, ἀπ' τοὺς πατέρες τοῦ Ἑλισμοῦ καὶ τοῦ Ἰδαιλισμοῦ, τοῦ Ἐνισμοῦ καὶ τοῦ Μονισμοῦ, τῆς Διαλεκτικῆς καὶ τῆς Γνωσεολογίας, τῆς Κριτικῆς τῆς Γνώσεως καὶ τῆς Ἐπιστημολογίας· καὶ ἀπ' τοὺς μεγάλους «εἰδικούς», καὶ τοὺς φωτισμένους ἐπόπτας, καὶ τοὺς δαιμόνιους «πρακτικούς», τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς τακτικῆς, τῆς στρατηγικῆς καὶ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ, τῆς ἰδρύσεως πόλεων καὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτοκρατοριῶν - τῶν ὑπερφυῶν προσαρμογῶν τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας καὶ ἀποθησαυρίσεως λίγων αἰῶνων σὲ ὄργανο κοσμογονιῶν κ' ἐξανθρωπισμοῦ καὶ ἡμερώσεως ἑκατομμυρίων, ποὺ προσδιώρισε τὴν Ἱστορίαν!.. Μόνο νὰ σκεφτῆτε τοὺς ὀρμαθοὺς ἐπιστημόνων καὶ τεχνικῶν καὶ πολεοδόμων ποὺ ἀκούλουθοῦσαν τὸ Μεγαλέξαντρο· τίς στρατιᾶς φυσιολογῶν, συλλογῶν, παρατηρητῶν, μελετητῶν, ποὺ μάζευαν κ' ἔστελναν τοῦ συνθετικοῦ ἐποπτικοῦ μεγαθήριου, τοῦ Ἀριστοτέλη· τίς εἰκοσπέντε Ἀλεξάνδρειες μόνο νὰ σκεφτῆτε — κλειδιά τριῶν ἡπείρων —, ἀν καὶ φτάνει ἡ μία· τοὺς γεωμέτρους ποὺ προηγῆθηκαν, τοὺς γεωδαίτες, τοὺς χωροτάκτες· τοὺς ὀδοποιούς, τοὺς γεφυροποιούς, τοὺς τεχνολογούς· τοὺς μηχανικούς, τοὺς δομικούς, τοὺς ἀρχιτέκτονες· τοὺς περιηγητὲς, τοὺς γεωγράφους, τοὺς χαρτογράφους· τοὺς γλύπτες, τοὺς αἰσθητικούς, τοὺς ἀρχαιολόγους, τοὺς χρονικογράφους· τοὺς ἰατροὺς, τοὺς φυσιολογούς· τοὺς ἀστρονόμους, τοὺς μαθηματικούς·- τί Εὐκλεῖδες, τί Ἀρχιμήδεις· τί Ἀριστάρχοι¹⁶ (ποὺ τοὺς καταλήστευαν καὶ τοὺς ἀποσιωποῦσαν οἱ Κοπέρνικοι¹⁶) καὶ τί Δημόκριτοι (τῆς δ ι α ι σ θ η τ ι κ ῆς ἀπὸ καθαρῆς μ α ν τ ε ι α Ἀτομικῆς Φυσικῆς) καὶ τί Λεύκιπτοι· τί Ἡράκλειτοι καὶ τί Ἐμπειδοκλήδεις· τί Πτολεμαῖοι, τί Στράβωνες — τί ὅλοι οἱ Πωμαῖοι ἀπ' αὐτοὺς, ὅλοι οἱ Ἀραβες, ὅλη ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἑβραία ἢ «Δύση», ὅλος ὁ Κόσμος, ὅλη ἡ Ἱστορία ἀπ' αὐτούς!..

16 Ὁ Ἀριστάρχος, καὶ ὄχι ὁ Κοπέρνικος, πρωτόθεσε κατηγορηματικὰ καὶ ἀπερίφραστα, πὼς ἡ Γῆ ὄχι μόνο στρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της παρὰ καὶ γύρω ἀπ' τὸν Ἥλιο — τοῦτο δὲ ἤδη καὶ ὁ Ἀναξίμανδρος — σὲ κεκλιμένον ἐπίπεδο τῆς ἐκλειπτικῆς. Βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο Γ Ἀθανασιάδης καὶ Ε. Μ. Ἀντωνιάδης [ΜΒΕ ε' 496-497α], ὅπου μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς· *Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Humboldt διασχυρίζεται ἐν τῷ ὀνομαστῶ αὐτοῦ συγγράμματι «Κόσμος», ὅτι ὁ Κοπέρνικος εἶχεν ἀνὰ χεῖρας βιβλίον, ἐν ᾧ ἀνεγράφετο ὅτι ὁ Ἀριστάρχος ἐδίδασκε τὴν κίνησιν τῆς Γῆς περὶ τὸν Ἥλιον (Cosmos, γαλ μετάφρασις 1855, τ II, σελ 373) Ὁ δὲ Thomas Heath ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἐμνημόνευε τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστάρχου ἐν τινι χωρίῳ τοῦ συγγράμματός του, ὅπερ βραδύτερον ἐξήγεσε (Aristarchus of Samos, σελ 40) Τέλος ὁ Dutens, εἰς τῶν διαρρηπῶν ἐπιστημόνων τοῦ III αἰῶνος, μὴ ἀνεχόμενος ὅπως τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κοπέρνικου, γράφει: «Δύναται τις νὰ ἐκπλήσεται ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο, τοσοῦτον σαφῶς διατυπωθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἐνὸς νεωτέρου φιλοσόφου» (Recherches sur l'origine des découvertes attribuées aux Modernes, 1766, τ I, σελ. 194)*

ΠΡΩΤΑ ΑΝΤΙΚΡΥΣΜΑΤΑ

Ἐνοήματα καὶ διερευνησίς
Ἑρμηνευτικοὶ προβληματισμοὶ

ΠΡΟΓΕΥΣΗ ΟΡΦΙΚΩΝ

Σὰν κασικάνια στὸ γάλα, πράγματι, ὤρμησαν μετὰ τὸν Πόλεμο οἱ εὐρωπαῖοι ἔραστὲς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σκέψης, καὶ κατεξάντησαν ἀλλεπάλληλες φωτοτυπικὲς ἐπανεκδόσεις ἐνὸς ἀλήθεια ἀμνημειώδους φιλολογικοῦ ἔργου, προϊόντος μόχθου μοναδικοῦ στὸ εἶδος του, ποῦ ἀπὸ δεκαετίες ἦταν ἀπ' τὰ πιὸ δυσεῦρετα βιβλία στὴν Εὐρώπη. Πρόκειται γιὰ τὸ περίφημα Ἐποσπάσματα τῶν Προσωκρατικῶν (*Die Fragmente der Vorsokratiker*) τοῦ Diels — ποῦ πρωτοβγήκαν στὰ 1903 — συμπληρωμένα καὶ ἀναθεωρημένα ἀπ' τὸν Kranz, σὲ τρεῖς ὀγκώδεις τόμους, ὁ τελευταῖος τῶν ὁποίων περιέχει μόνο ἴνδικες κ' εὐρετήρια — γλωσσικά, σημασιολογικά, πραγματολογικά, συγγραφῶν, πηγῶν, χωρίων, κειμένων κ.λ., σπουδαιότατα βοθητικὰ πράγματι — τοῦ εὐσυνειδήτου Kranz.

Τὸ ἔργο ἔχει γιὰ τὸν Ἕλληνα μελετητὴ καὶ μεγαλύτερη ἴσως σημασία ἀπ' ὅση γιὰ τὸ γερμανό, γιὰτὶ στὴ γλῶσσα του ὁ ξένος δὲ βρίσκει παρὰ «ἐλεύθερες» κάπως «ἀποδόσεις» — ἐνίοτε καὶ ὄχι ἐντελῶς προσεκτικῆς (μάλιστα στίς «ἀποχρώσεις») — τῶν καθαυτῶν προσωκρατικῶν

17 Πχ, στὸ βασικὸ τοῦ Παρμενίδη ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα, διόλου δὲν μένω ἥσυχος πῶς διζήσις σημαίνει ἀπλῶς — ἢ μόνο — «ἐρευνα», καὶ ἄς ἐπιμένῃ — ἀνυποψίαστα, φοβᾶμαι — ὁ Diels [D₁ 234 36-7] «Vielmehr halte du von diesem Wege der Forschung den Gedanken fern» Τὸ νόημα, κατ' ἐμέ, εἶναι «Κράτα μακρὰ τὸ νοῦ σου ἀπ' τὸ γνωστὸ διπλοσήμεο!» ἢ «Μὴν ἀφήνης τὴ σκέψη σου νὰ κυλᾷ στὰ διπλοσημεῖα», δηλαδὴ στὰ «ἐπαμφοτερίζοντα»! «Φεῦγε τὰ δίπορτα!» Καὶ ἀπώτερα «Μὴν καλύπτῃς τὸν κοφφορισμὸ σου, πίσω ἀπὸ τάχα διπλοσημεῖες τοῦ εἶναι!» Τοῦτο, ἐπεὶ γιὰ τὸν Παρμενίδη, νοησιαρχικὸ ἀπολυτοκράτη, τὸ κάθετι μόνον εἶναι, καὶ ὄχι ἐν ταυτῷ καὶ μὴ-τι (ὅπως τὸ θέλει ὁ διαλεκτικὸς Ἡρόκλειτος, μὰ καὶ ὁ Ἐγελος, δυόμιση χιλιάδες χρόνια ὕστερ' ἀπὸ κείνον) Κι ὁ ἀντρας ἄρα ἔχει — ὄφειλε νὰ ἔχη — μιὰ γνώμη γιὰ τὸ κάθετι Ἀπ' τὸ ἄλλο, τὸ ἥρα κλείτειο, ἀρχίζει, γιὰ τὸν Ἐλεάτη ἢ ἀπολύτως φευκτέα σχετικὸ κράτεια καὶ συναφῶς τὸ «ἐλαστικὸ ἦθος» «Ὅτι δὲ καὶ ἠθικὸ χαρακτῆρα ἔχει ἡ ῥῆση του, τὸ βγάζω ἀπ' τ' ὅτι τῆς ἔδωκε προστακτικὴ μορφή, σὲ δευτέρῳ ἐνικῷ πρόσωπο. Ἄλλὰ καὶ λάθη — ὄχι μόνο ἄτυχε ἀποδόσεις» — ἔχουν συχνὰ οἱ ἕξενες «κλασσικῆς» ἐκδόσεις Λχ καὶ ὀρθογραφικὰ συχνὰ ὁ Diels — οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ παλιότερος Mullach (*Fragmenta Philosophorum Graecorum* - Collegit, recensuit, vertit, annotationibus et prolegomenis illustravit, indicibus instruxit Fr Gul Aug Mullachus σὲ τρεῖς τόμους, Παρίσι 1875-81) — μὰ καὶ τὰ τόσο φημισμένα στοὺς πολλοὺς, σὰν ἀλάνθαστα» τάχα, «στερεότυπα» τοῦ Teubner Γιὰ παράδειγμα Πλάτωνος Παίδων, 59 B, σελ 76, στ 6-5 ἀπὸ τὸ τέλος, τοῦ τ 1 *Euthyphro-Apologia-Crito-Phaedo*, ἐκδ C Fr Hermann - M Wohlrab, Lipsiae, MCMXXII, ἔχει ἀφιγ-μένον! Καθῶς καὶ παρακάτω, 83 C, σελ 121, στ 14-5 ἀπ-έχονται! Μὰ κ' ἡ ἀ'Οξ-φόρδη» δά, δὲν πάει πίσω - καὶ ἄσε πιὰ ὁ Budé, καὶ γενικά οἱ Γάλλοι, οἱ πιὸ ἀπρόσεχτοι ἀπ' ὅλους στίς ἐκδόσεις τους! Χαμαί πεσε δαίδαλος αὐλά, πράγματι, στοὺς καιροὺς μας, τῆς παλιᾶς στέρεας φιλολογικῆς ἐπιστήμης!

ἀποσπασμάτων μόνο, καὶ τὸ πολὺ-πολὺ κριτικὲς παρατηρήσεις πού εἰδικὰ μᾶλλον ἐνδιαφέρουν τοὺς φιλολόγους, ἐνῶν ὁ Ἕλληνας μιᾶς καλῆς γυμνασιακῆς ἐπίδοσης στ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, μὲ λίγη προσπάθεια μπορεῖ, σχεδὸν ἄνετα, νὰ γευτῆ, στὸ «πρωτότυπο», τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτά, ἀλλ' ἐντελῶς ἄνετα καὶ τοὺς μαγευτικούς πολλὰς φορὲς βίους τῶν προσωκρατικῶν φιλοσόφων (ὅπως προκύπτουν, αὐστηρά πάντα, ἀ π' τ ἰ ς π η γ ἑ ς, ἑλληνικὲς στὰ ἑννέα δέκατα) καὶ τὴν ἔμμεσα σωζόμενη — πού ὁ Diels ὅμως πιά δ' ἐν μεταφράζει — ἀποφθεγματικὴ τους σκέψη καὶ προβληματισμὸς, καθὼς ἀναδύονται μὲς ἀπ' τὰ ἔργα τῶν ἐπιγενέστερων, ὅχι μόνο τῆς πρώιμης καὶ κλασσικῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, παρὰ καὶ τῆς πρωτοχριστιανικῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς.

Ἄλλ' ἄς μὴ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ ἡ γενικώτερη σημασία τοῦ ἔργου, πού ὅχι δὲ μόνο ἐμᾶς — σὰ «Βίβλος» θεμελιακὴ τῆς ἑλληνικῆς σκέψης — παρὰ καὶ κάθε σημερινὸ σκεπτόμενο σφοδρὰ ἐνδιαφέρει καὶ γόνιμα μπορεῖ νὰ κινήσῃ, ἀφοῦ τόσα, τῆς ἐντελῶς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς θεωρίας — μὰ καὶ τῆς «παραεπιστημονικῆς» ὑποθέσεως, καὶ τῆς λογοτεχνίας τοῦ αἰῶνος — προκύπτουν, περίπου, ὡς στερεὰ «μαντεμένα» καὶ «προκαταθεμένα» ἐκεῖ, ἀπὸ τοὺς πηγαίους Προσωκρατικούς.

Ἐπιτέλους εἶναι καὶ προφανές, καὶ αὐταπόδεικτο, καὶ δὲ χρειάζεται καὶ τὴν ἐπαναπροσβεβαίωσή μας, ἡ ἐντελῶς πρώτη καὶ κυριαρχικὴ στὴν ἱστορία τῆς σκέψης σημασία τῶν Προσωκρατικῶν, κεντρικὰ κίελας τοποθετημένων, πρὶν ἕνα αἰῶνα περίπου, εἰς κεφαλὴν γωνίας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, ἀπὸ ἕνα Νίτσε, πού ἂν ἡ σπουδαία ἐργασία του, γιὰ τὴ γέννηση τῆς Φιλοσοφίας στὰ χρόνια τῆς ἑλληνικῆς Τραγωδίας, δὲν ὑπῆρξε, ὅπως εἶπαν, «αὐστηρὰ φιλολογικὴ» — κ' εὐτυχῶς πού δὲν ὑπῆρξε — ὅμως ἄλλαξε, ριζικά, τὴ ροπὴ τῶν πιὸ στιβαρῶν καὶ οὐσιαστικῶν φιλολογικῶν πνευμάτων τῆς Εὐρώπης, ἐνεργῆτα χρόνια τώρα, καὶ ἀναπροσανατόλισε τὴ σπουδὴ, ἀπ' τοὺς λαμπροὺς (ἀλλ' ὀπωσδήποτε «παρακίμεις») τοῦ ὕστερου ἄττικοῦ κύκλου, πρὸς τοὺς ἀκμαίους ἐκείνους πρώιμους τῆς Ἰωνίας καὶ τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ — τῆς γενναίας πράγματι αὐγῆς τοῦ πρωτόλοβου Ἑλληνικοῦ Στοχασμοῦ.

Ἄς γευτοῦμε λοιπὸν ἐμεῖς, ἔτσι ὡς νύξη, καὶ πρὸς ἴδιο ἐλκυσμὸς μας, καλύτερα κάτι ἀπ' τὸ θαυμαστὸ ἐκεῖνο συμπόσιο: λίγον Ὁρφέα λ.χ., ὅπως ὅμως ἀ π' τ ἰ ς π η γ ἑ ς μᾶς παραδίδεται, ὅχι ἀπ' τὴν κατοπινὴν φιλολογία, καὶ ἄς ἀφεθοῦμε νὰ νιώσουμε πόσο κοντὰ μας (ἀπίθανα κοντὰ μας) στέκει μιὰ σκέψη καὶ μιὰ ποίηση μυστικὴ, πού πηγάζει κατευθεῖαν ἀπὸ τὰ πιὸ καθάρια νάματα τῆς μυθικῆς εὐρωπαϊκῆς προϊστορίας.

Πρῶτα ἐκοίταξαν τὸν οὐρανὸν. Τὸ κατεξοχὴν ἐρώτημα ἢ ἀντικείμενο ἀπορίας στάθηκε τὸ ἄστρο. Τὸ ἄστρο καὶ ὁ νεκρός. Καὶ γι' αὐτό, τολμηρὰ τὰ ἔνωσαν.

Βρισκόμαστε ἐντελῶς στὴν Ἀρχή. Ὅταν σοφὸς δὲν ἦταν παρὰ ὁποιος ἐπειθε πὼς ὑπερέβη τὰ ὅρια. τὸ Χῶρο καὶ τὸ Χρόνο. Ὅτι βγήκε

ἐξ ὧ ἀπ' τὸ Χρόνο — σὺν τὸν Ἐπιμενίδη, χρόνια 57 χωρὶς νὰ γερᾶσῃ¹⁸ (νὰ ἢ «φαντασία» τοῦ μοντέρνου Οὐέλλλς¹⁹, ἢ τὸ γνωστὸ ἀπ' τὸ Σύστημα τῆς Σχετικότητας²⁰) — δηλαδὴ ὅτι γνῶρισε τὸν ἄλλο χῶρο: πῆγε κ' ἦρθε μνήμων ἀπ' τὸν Ἄδῃ!

Ἔτσι, ὁ μυθικός Ὀρφέας — περὶ τὰ 1400 (μὲ 1200 ἢ 1100 π.Χ.), πού ἔζησε, κατ' ἄλλους μὲν χρόνια 198 (!) ἢ 242 (!) καὶ κατ' ἄλλους χρόνια 270 (!) ἢ καὶ 297 (!)²¹ — γίνεται, περίπου, ἕνας τοπογράφος τοῦ Κάτω Κόσμου, καὶ σώζεται ἡ σχετικὴ «σοφία» καὶ «γνώση» του τῶν Ἐκεῖ, αἰῶνες μετὰ, σὲ χρυσὰ ἐπιτύμβια δισκάρια, μὲ «ὀδηγίες» καὶ «συστάσεις» γιὰ τοὺς προσφιλεῖς νεκροὺς: πῶς νὰ φερθοῦν, καὶ τί θὰ βροῦν, καὶ τί νὰ ποῦν, στὸν Ἄδῃ!

Νά, στὴν Πετηλία, λ.χ., κάποιος, τῆς ἀνατολικῆς Καλαυρίας, τὸν τέταρτο ἢ τρίτο πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, γράφει σὲ χρυσοῦ δισκάριο²² κατὰ τὸ συνήθειο, γιὰ τὸν ἀγαπημένο πού ἔχασε, τὶς «πολύτιμες» ὄρφικὲς «ὀδηγίες», πού θὰ ἐξασφαλίσουν τὴ «μνήμη» τοῦ νεκροῦ του - ἀφοῦ, ἀπὸ πανάρχαια, «ἂν, τοῦλάχιστον, μᾶς θυμοῦνται, εἶναι σχεδόν σὰ νὰ μὴ μᾶς πέθαναν»:

18 D₁ 28 2 **19** Ἡ μηχανὴ τοῦ Χρόνου **20** Διαστολὴ τοῦ Χρόνου ἐν κινήσει, κατ' Ἀριστάν, ἢ (πού κάνει τὸ ἴδιο): μείωση τῆς Μάζας ἐν κινήσει, μέχρις ἀπολύτου στῆν ταχύτητα τοῦ φωτός, δηλαδὴ μηδενισμού τῆς, ἀφοῦ μετατρέπεται ὅλη σ' Ἐνέργεια, κατὰ τὸ γνωστὸ E=mc² Ἡτοι ἂν ὑποτεθῇ πῶς κινεῖται κανεὶς μὲ τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός — «ἀνώτατη ὀριακὴ» — προσδιορίζεται ἀπὸ συντεταγμένη ἔπου ὁ Χρόνος εἶναι 0 «Ἰφίσταται», δηλαδὴ, ἂν ἐξαρτήτως τοῦ «Χρόνου», ἐκτὸς χρόνου· δὲ ν ἀγερνᾶεω! Ἀλλὰ στῆν ταχύτητα τοῦ φωτός, ὀριακὴ τῆς «Ἰγῆς», μόνο φῶς τὸ πᾶν, ὄχι «σῶμα» κανένα, καὶ δὴ «στεροδόν». Ἄρα ὁ νεκρὸς — ἔριφος, στὸν παρακάτω ἀναλυμένο στίχο τοῦ ὄρφικου δισκαρίου τῶν Θουριῶν [D₁ 16 18] — πού ἐς γάλα — ἦτοι «ἐς φάος» (ἀφοῦ γάλα· Γαλαξίας) — ἔπιε, Κ' εἶναι, τάχα, τόσο «ποιητικὴ» μονάχα, «μυθικὴ» δηλαδὴ ἀποκλειστικά, ἢ ῥήση, Γιατὶ ὄχι κ' ἐπιστημονικὴ, ἐπιστημονικώτατη, Τί ἄλλο παρὰ ἐκτὸς χρόνου ὁ νεκρὸς, .. Τί ἄλλο ἀπὸ φῶς καθαρό — ψυχὴ κ λ — ἐξ ἀνάπίσω σ τ ῆ φ ω τ ε ι ν ῆ π η γ ῆ, (Καὶ πρβλ τῶν Ἰνδῶν ἐπιστροφῆ, ἐντέλει, στῆν καθολικὴ Ψυχὴ τοῦ Παντός κ λ) Γιατὶ δὲ — ἢ μᾶλλον πῶς — ἀποκλειεταί, ἀπὸ ποιά δεδομένα, ἢ μυστικὴ θρησκεία τῶν Ὀρφικῶν — ρίζα, ἄλλωστε, τῶν Πυθαγορείων πρώτων καθαυτὸ «ἐπιστημόνων» — νάταν, εἴτε ἀπὸ «μαντεία» εἴτε ἀπὸ «γνώση» — γιὰτὶ ὄχι, κὶ ἀπὸ «παράδοση», ἀκόμη, καὶ συνέχεια ἱερατειῶν τῆς τόσο προβαδίζουσας Ἀνατολῆς — μύση «μυθικὴ» καὶ «ποιητικὴ», τραγοῦδι, σὰ χεῖλη γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ Κόσμου, .. Ἄν «ἀνεπίγνωστη» μύση, συνειδητὴ ἐκ μέρους τῶν φορέων καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς ὄλων, ἢ «ἀνεπίγνωστη» καὶ «λατρευτικὴ», ἀπλῶς — μ' ἕνα τυπικόν, πού, σιγά-σιγά, μὲ τοὺς αἰῶνες, χάνεται ὁ συγκεκριμένος συμβολισμὸς του, καὶ μένει «ἀνεξήγητο» τραγοῦδι ἢ ἔθρηκι (καὶ πῶς σὰ σώζονται κὶ ὡς τίς μέρες μας!) — τί σημαίνει, ἢ Ἐδῶ ἔχω, νά, μὲ φράση ὄρφικὴ, μὲ τὴν ὁποία, ἂν θέλω, βρῶσκομαι καὶ στῆν καρδιά τῆς σύγχρονης Φυσικῆς - τῆς τελευταίας ὥρας! Μὰ «διατεινόντάς» τὴν, Ἔστω. Σ ω σ τ ῆ ὄμως, ὅταν τὴ διατείνω - κὶ αὐτὸ εἶναι πού, ἐν πάσει περιπτώσει, ἔχει βασικὴ σημασία. Καὶ «ποιητικὴ» καὶ «γνωστικὴ». («Ὅποιαν οἱ ρίζες ἐπιτέλους, οἱ πολυδύναμες — κὶ ὡστόσο «ἀπλές»! — κάθε φυτοῦ, κάθε ἀνθοφορίας) **21** Κατὰ Σουίδα D₃ 97β· γενεά. Τρεῖς γενεές ἑκατὸν ἑτέα ἔστι, καθ' Ἡρόδοτον, 2, 142, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1, 7. 22 γενεές = 505 χρόνια, ἢτοι ἡ γενεά. 22-23 χρόνια 30, ὄμως, καθ' Ἡράκλειτον [D₁ 149 4, 11] **22.** D₁ 15 16-31

*Εὐρήσεις δ' Ἀίδαο δόμων ἐπ' ἀριστερὰ κρήνην,
παρ' δ' αὐτῇ λευκὴν ἐστηκυῖαν κυπαρίσσον·
ταύτης τῆς κρήνης μηδὲ σχεδὸν ἐμπελάσειας.
εὐρήσεις δ' ἑτέραν, τῆς Μνημοσύνης ἀπὸ λίμνης
ψυχρὸν ὕδωρ προρέον φύλακες δ' ἐπίπροσθεν ἔασιν.
εἰπεῖν· «Γῆς παῖς εἰμι καὶ Οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
αὐτὰρ ἐμοὶ γένος οὐράνιον· τόδε δ' ἴστε καὶ αὐτοί.
δίψῃ δ' εἰμ(ι) αἶψα καὶ ἀπόλλυμαι· ἀλλὰ δότ' αἶψα
ψυχρὸν ὕδωρ προρέον τῆς Μνημοσύνης ἀπὸ λίμνης).
καὶ(τοί) σ(ο)ι δώσουσι πιεῖν θεῆς ἀπ(ὸ κρήν)ης,
καὶ τότ' ἔπειτ' ἄλλοισι μεθ' ἡρώεσσι ἀνάξει(ς).*

Τ' ἦρθε νὰ τοὺς πῆ δηλαδή ὁ Χριστιανισμός; Τί τὸ νέο στὴν προιστορικὴ χλωρίδα τῶν καταβολικῶν τοὺς μύθων; Μὴ δὲν εἶχαν τὴν «αἰώνια ζωὴ» μετὰ τὸν «ἐπίγειο θάνατο»; Καὶ μὴ δὲν πρόσβλεπαν μάλιστα σ' αὐτὴ σχεδὸν μὲ χαμόγελο - πού ἡ ἑβραϊκὴ θρησκεία δὲ γνώρισε καὶ δὲ διέθετε, διὸ καὶ τόσος κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πάντα μέσα τῆς καὶ ἀπὸ δαύτην;.. Πόσο λίγο, πράγματι, ἀπέχουν, ὅσα μὲ πολὺ φανατισμὸ καὶ μισαλλοδοξία ὑπερτονίστηκαν πάντα σὰν ἐξαιρετικῶς «διάφορα», ἢ «νέα», ἢ «ἀντίθετα»!.. Ἡ «Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν» μὴ δὲ δέχονταν, ἀλήθεια, καὶ ἀπὸ πρὶν τὴν κηρύξη (σὰν ἑβραϊκὴ παράδοση ἐπίσης ἄλλωστε) ὁ τραγικὸς τῆς Ἐσταυρωμένου, τὸν καλὸ νεκρὸ τοῦ πανάρχαιου ὀρφικοῦ κατευόδιου ἀπ' τὴν Πετηλία;..

Ἄς τὸ ξανακούσουμε — καὶ λίγο σὰ δημοτικὸ, δικό μας — στὴ ζωντανή μας γλῶσσα:

*Βρίσκεις στὸν Ἄδη (αὐτοῦ πὸν πᾶς)²³
ἀπ' τὰ παλάτια ἀριστερὰ μιὰ κρήνη -
καὶ δλάσπρο δίπλα τῆς νὰ στέκη κυπαρίσσι...
Σ' αὐτὴ τὴν κρήνη μῆτε νὰ ζυγώσης·
τὴ θάβρης ἄλλη: τῆς Μνημοσύνης - ἀπὸ λίμνη
κρὺο νερὸ νὰ τρέχῃ...*

Φύλακες μποδᾶνε μπρός...

Πές τους ἐσὺ:

*«Γῆς εἰμι παιδί καὶ τ' Οὐρανοῦ μὲ τ' ἄστρα,
γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ βαστάω ἀπὸ Ψηλά - τὸ ξέρετε καὶ σεῖς καλά!
Δίψα μοῦ καίει τὰ σωθικά καὶ σβήνω - μὰ δώστε μου λοιπὸν χοργὰ
κρὺο νερὸ πὸν τρέχει τῆς Μνημοσύνης ἀπ' τὴ λίμνη!..»*

*Κι αὐτοὶ θενὰ σ' ἀφήσουνε νὰ πιῆς ἀπὸ τὴ θεία κρήνη -
καὶ τότε πιά κ' ἐσὺ μ' ἄλλους ἀντάμα ἤρωες θὰ βασιλέψῃς!..*

²³ Αὐτοῦ πὸν κίνησες νὰ πᾶς καὶ ὅπου ξεπερατιέσαι — αὐτοῦσια ἡ ἀρχαία παράδοση μὲς στὸ ξεπερατιέσαι (καὶ τοῦ διαπεραιωτοῦ ἢ ναῦς μορφόβατος!) — λέει τὸ δημοτικὸ μας [Α, 276 33]. Πρόσθεσα τὴ φράση — καθὼς δείχνει κ' ἡ παρένθεση — γιὰτὶ ἔκρινα πὼς ἐξαρχῆς ἔπρεπε νὰ φαίνεται ὅτι μιλάει σὲ νεκρὸ, ἀφοῦ ἀπ' τὸ δισκάριο σιωπηρὰ δηλώνεται γιὰ τὸν ἀρχαῖο Ἄλλὰ ἤθελα καὶ νὰ θυμίσῃ δημοτικὸ.

Μὰ ὑπάρχει κ' ἐν' ἄλλο χρυσὸ δισκάριο, τῆς Ἰδίας ἐποχῆς, ἀπὸ τοὺς Θουρίους²⁴, «ἀντιπροσωπευτικὸ» πρῶτων παρόμοιων, πού κλείνει μὲ τό.

Ἐριφος ἐς γάλ' ἔπετον...

Εἶν' ὁ ἴδιος ὁ νεκρὸς πού τὸ λέει, ἔταν ὁ Εὐκλῆς κι ὁ Εὐβουλεύς, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους θεοὺς, τὸν δέχονται στὸν Ἄδην, ὄλβιο πιά και μακαριστό - θεόν ἀντὶ βροτοῦ! Κι αὐτός, λοιπόν, χαρούμενος: ἔριφος ἐς γάλα πετᾶ!

Λὲν πῶς οἱ Κινέζοι, μόνο, μὲ μιὰ φράση πολλὰ ἐκφράζουν, διαφορώτατα Μά, κυρίως εἰπεῖν, κ' ἐκεῖνοι ἔχιν «διαφορώτατα» παρὰ «ἐπάλληλα». Ἡ αὐτὴ φράση, σ' ἓνα πρῶτο μὲν ἐπίπεδο ἀντιλήψεως, σημαίνει, ἀπλῶς, ἔ,τι ὁ ἀπλὸς και «κοινός» δύνανται νὰ προσλάβουν τὰ ἐπίπεδα ὅμως τοῦ νοῦ και τῆς καρδιάς κλιμακῶν ἀντίστοιχα ἄλλα τόσα ἐπίπεδα ἐκδοχῶν γιὰ κάθε φράση τὴν ἔννοια. «πάνω» ἀπ' τὸν «κοινό» και ἀπλό, ὁ «δίπλα», ὁ «πέρα» νοῶν κ' αἰσθανόμενος, τὰ οἰκεία αὐτῶ θὰ νοῆση και θὰ ἐκδεχθῆ ὡς «λεγόμενα» ἀπὸ τὴν Ἰδία φράση.

Ἄλλ' ἔχιν μόνο οἱ Κινέζοι, λοιπόν. Νά κ' οἱ Ἕλληνες:

Τῆς φράσεως *ἔριφος ἐς γάλ' ἔπετον* τὸ νόημα, τὸ «τοῖς μετρητοῖς» τροποντινά, και «κατὰ λέξιν», εἶναι περίπου (ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ νεκρὸ χαρούμενα λεγόμενα, σὰν οἱ θεοὶ τὸν δέχονται στὸν Ἄδην):

«(…Κ' ἐγώ, τότε,) κασίμιν στο γάλα ὤρμησα!»

Εἶν' ἡ εἰκόνα — κατὰ βάση — τῆς «βρεφικῆς χαρᾶς πρὸς τὸ μαστό», π' ἀναζητεῖται. Τὸ τρυφερὸ κασίμιν, πού ὀρμᾶ, σπαργώντας, κατὰ τῆς ζωῆς τὸ γάλα! (Εἶν' ὁ νεκρὸς τοῦ ἐλασματίου μικρός;.. Εἶναι παιδί;.. Τάχα ἀπὸ μάνας βυζί τ' ἀπόκοψε ὁ θάνατος, κι αὐτό, κασικάκι, βρῆκε εὐτὺς μαστὸ ἄλλο· τὸν αἰώνιο;.. Μά, ἴσως, δέ χρειάζεται καν ἡ ὑπόθεση. Κάθε νεκρὸς, ὅποιος θνητῆς ἡλικίας, νῆπιο πάντως εἶναι μπρὸς στοὺς θεοὺς. Κάθε νεκρὸς, ἀπὸ μαστὸ ἀποκόπηκε..- μὰ ἐνὸς γάλακτος «ἐρζάτες», ἐνὸς «ὁμοιογάλακτος», ἀφοῦ ἡ Ζωὴ εἶναι Μαγα, «πλάνη», και τ' ἀληθινὸ τὸ Γάλα εἶναι τοῦ Αἰώνιου Ὁ ἀληθινὸς Μαστὸς μ ᾶ ς π ε ρ ῖ μ ἔ ν ε ι - κ' εἶν' ἡ Ζωὴ πού ἀπὸ κεῖνον μᾶς ἀπόκοψε κάποτε, κ' ἐμεῖς, μὲ τὸ θάνατο, ὀρμᾶμε νὰ ξαναπολαύσουμε!.. Τὸ Μαστὸ ἐκεῖνο, ἀσπαίροντας ἐδῶ, ζητοῦμε πάντα· κι ἂν οἱ θεοὶ μᾶς δεχτοῦν, σ' αὐτόν πιά γιὰ πάντα, νεκροὶ-θεοὶ-νῆπια, ξαναορμᾶμε!.. Ὁ θάνατος εἶναι π η γ ἡ. Εἶν' ὁ μαστὸς τοῦ Εἶναι - και γι' αὐτόν ὁ Νόστος!..)

Ἔτσι παρηγοριοῦνται οἱ ἀρχαῖοι στενοὶ κάθε νεκροῦ...

Μὰ νὰ τώρα πού ἡ ἔννοια ἀλλάζει: Ἐριφος δὲν σημαίνει, μόνο: τὸ κασικάκι. Σημαίνει και: ἀστερισμός! Και γάλα δὲν σημαίνει, μόνο: γάλα, παρὰ και: Γαλαξίας!.. Λοιπόν: τὸ κασικάκι εἶναι ἄστρο — νὰ πάλι τὸ ἄστρο κι ὁ νεκρὸς! — κι ὁ Γαλαξίας τὸ γάλα; Εἶναι τὸ ἄστρο δηλαδή, πού ξαναγυρνᾶ στὴν πηγὴ τῆς ὕλης του μ' αὐτὸ τὸ στίχο; Μὰ γιὰτί ἔχιν; Πῶς ν' ἀποκλεισθῆ και τὸ μυστικὸ αὐτὸ νόημα;:

«Ἄστρο (πιά τότε ἐγώ) πέταξα (πίσω) στο Γαλαξία!..»

(Γνωρίζαν τὴν «παγκόσμια ἔλξη»;.. Και γνωρίζουμε τί παραπάνω;..)

Κοίταξαν τ' ἄστρα. Κ' ὕστερα ἀπὸ τόση διαδρομή, ξανακοιτάζουν τ' ἄστρα!

Ἀπόρησαν γὰρ τὸ νεκρό. Κ' ὕστερα ἀπὸ τόσες διαδρομές, ἀποροῦν σταθερά γιὰ τὸ νεκρό!

Γι' αὐτὸ κι ὁ Ὀρφείας κατεβαίνει στὸν Ἄδη.

Δύναμη μόνη· ὁ Ἐρωτας. Κι ὡστόσο, πουθενὰ σαφῶς, σ' ἄρα τὰ ὀρφικὰ παραδιδόμενα, δέ συναντιέται ὁ κατόπιν μῦθος: ὅτι τὴν ἀγαπούσε, ὅτι τοῦ πέθανε, ὅτι πῆγε νὰ τὴ βρῆ, νὰ τὴ φέρῃ πίσω... Εἶναι ἓνας μῦθος «ρομαντικός»: ἄξαφνα, μιὰ τερατώδης πίστη στὴν Ἀγάπη! Κι ὅμως, κ α μ μ ι ἄ θ ε ἄ μ ε τ' ὄ ν ο μ ἄ τ η ς στὸν ἀρχαῖο κόσμο. Ὁ φτερωτὸς θεὸς παικτικῶς τῆς ἐρωτοτροπίας. Κ' ἡ θεὰ τῆς κλίνης: τ ῆ ς κ λ ἰ ν η ς θ ε ἄ, ὄχι τῆς καρδιάς! Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ ἡ Ἀγάπη;

Κι ὡστόσο: ἡ Ἀγάπη! Κι ὁ μόνος ἕρος: Δέ θὰ τὴν κοιτάξῃς!..

Καὶ τὴν ἔχασε, ὅταν εἶδε τὸ σκωληρόβρωτο πρόσωπο..- τί ἄλλο θὰ εἶδε;..

Οἱ παραστάσεις τὸν ἔχουν νὰ τὴ σέρνῃ ἀπὸ τὸ χέρι, αὐτὸς μπροστά, αὐτὴ πίσω, χ ω ρ ἰ ς ἄ κ ὀ μ α ν ἄ τ ἠ ν κ ο ι τ ἄ ! (Θυμηθῆτε τὴ γυναικίκα τοῦ Λώτ· Καὶ ἐγένετο στήλη ἄλός, ὅταν γύρισε κ' εἶδε!)

«Χωρὶς ἄ κ ὀ μ η...» Ἀλλιῶς, δέ θὰ τὴν εἶχε!.. Οἱ θεοί, σκληροί, δέχτηκαν· μὰ φονεύουν, στὸ τέλος, τὴν ἀγάπη μ ε σ α τ ο υ : Μόνον στὴ μνήμη μπορεῖς νὰ τὴν ἀγαπᾷς..- αὐτὸ αἰνίσσονται. Γι' αὐτὸ, καὶ στὸ ἔλασματιο. τῆς Μνημοσύνης ἢ κρήνη!.. Αὐτὴ ἔναι ὁ μόνος ἕρος τῆς ἀγάπης πιά. Γι' αὐτὸ ἄ π' α ὕ τ ἠ ν, ὅσοι ἀγαποῦν, γυρεύουν τοῦ νεκροῦ νὰ πιῆ... Ἡ ἀγάπη εἶν' ἐνθύμηση, περίπου, τοῦ Πλάτωνα. Μὰ καὶ τοῦ Σολωμοῦ, στὸν Κρητικὸ.

*Ἔλεγα πὼς τὴν εἶχα ἰδῆ πολὺν καιρὸν ὀπίσω -
κἂν σὲ ναὸ ζωγραφιστὴ μὲ θαυμασμὸ περίσσο,
κἂν τὴν εἶχε ἐρωτικά ποιήσει ὁ λογισμὸς μου,
κἂν τ' ὄνειρο ὅταν μ' ἔθρεφε τὸ γάλα τῆς μητρὸς μου...*

*Ἦτανε μ ν ἡ μ η παλαιή, γλυκειά κι ἀστοχισμένη,
που ὀμπρὸς μου τώρα μ' ἔβλεπε τὴ δύναμη προβαίνει...*

Ἄλλος ὁ Ὀρφείας, ἐντέλει, εἶναι δύο θέματα· ὁ Κόσμος κι ὁ Θάνατος. Ἄν τὸ σκεφτῆτε καλὰ· τὰ μ ὀ ν α θέματα! (Μόλις εἶν' ἔτσι δυνατός ὁ Ἐρωτας κι ὁ Χάρος...) Δηλαδή· τὸ ἄλλο στὸ Χῶρο, καὶ τὸ ἄλλο στὸ Χρόνο.

Τὰ ψήγματα ποὺ σώζονται ἐπιτρέπουν ποικίλες συνθέσεις. Εἶναι ὁ Θάνατος τὸ θέμα, καὶ τὰ «μετὰ θάνατον» Εἶν' ἡ Μουσική, κ' ἡ δύναμη τῆς Μελωδίας ποὺ ἀνασταίνει. Εἶναι ζωὴ πανικὴ καὶ βουκολικὴ, ποὺ μὲ δέντρα, καὶ πηγές, καὶ λίμνες, καὶ διψασμένους, ἔ π ε κ τ ε ἰ ν ε τ α ι ὡ ς τὸν Ἄδη. Εἶναι, ἀκόμα, τοῦ Ἄδη «ρεαλιστικὴ» τοπογραφία - δηλαδή. λυρικὴ ἐλεγεία. Εἶναι κι Ἀστρολογία, σὲ συνάρτηση μὲ νεκροῦς - πανάρχαιη μυστικὴ πεποίθηση. . Εἶναι Ποίηση, περισσότερο, καὶ Σκέψη λυτὴ ἀπὸ «δεδομένα» - ἀλλά, παράδοξα, ἐνίοτε καὶ Γνώση σωστὴ, ἀπὸ μαντεία. [Λ χ.: ὅτι τοῦ ζώου ἡ ἀνάπτυξη ἀκολουθεῖ τ ο ὕ δ ι κ τ ὕ ο υ τ ἠ ν π λ ο κ ἡ !.. (Δικτυοενδοθηλιακὸν σύστημα γνωρίζει

σήμερα ἢ Ἐπιστήμη. Μὰ ἐκεῖνοι, π ὤ ς ; Μὲ φακοὺς ;.. Ποῖος θὰ μᾶς ἀποκριθῆ ;)]²⁵ Ἄν τώρα, βιάζοντας παραπάνω τὶς σημασίες τῶν σωζόμενων ὀρφικῶν νύξεων, πρὸς ὅσα ἐμεῖς σήμερα κατέχομε, μὲ πολὺ καλὴ θέληση, ἀπὸ τὰ χρυσὰ διακρίρια τοῦ τέταρτου καὶ τρίτου π.Χ. αἰῶνος, μπορούμε νὰ εἰκάσουμε καὶ γιὰ κάποια ὑποψία περὶ «παγκοσμίου ἔλξεως», περὶ ἀρχικῆς «ἀποσπάσεως τοῦ συστήματος» ἀπὸ τὸ Γαλαξία κ.λ. Μὲ ποιά ὅμως βεβαιότητα ; ποιά στερεότητα ; Ἔνας ποιητής, ναί, μπορεῖ· ἀλλὰ μὲ ἀξιώσεις νοῦ αὐστηροῦ, αὐτοδουλομένου στὸ «τεκμήριο» καὶ στὸ ἀσφαλές «δεδομένο», στέκουμε ἀπλῶς ἀ μ ἤ χ α ν ο ι μπρὸς σὲ κρυφὰ ἐξαστράπτοντα κ' ὕστερα πάλι θαμπὰ μένοντα, σὰν τίποτα νὰ μὴν κρύβουν — κ' ὅμως ! κ' ὅμως ! — μυστηριώδη συντρίμμια καὶ θραύσματα ταμάτων ἐνὸς ἀγνώστου ναοῦ...

Τὶ ἐλάτρευαν ; Π ὤ ς, μὲ ποιάν ἔννοια ἐλάτρευαν ; Τί «ἐγνώριζαν» καὶ τί τοὺς εἶχε πράγματι «ἀποκαλυφθῆ» ; Ἄπλῶς ἔπαιζαν, ἤρακλειτεια, καὶ τραγουδοῦσαν, ἐνορμητικά ; Ἦ μὲ σκέψη ἀλήθεια ὑποψιασμένη κ ἄ τ ι πράγματι εἶχαν σωστά διακρίνει ; («Ὅλα δυνατά, κὶ ἀπίθανα.»)

Ἔτσι ὁ Ὅρφισμός ἀπετέλεσε δοχεῖο μυστηριακό, πού οἱ αἰῶνες ἔκαστος ἐπλήρωσαν μ' ὅ,τι μυστικώτερο μέσα στὸν καθένα τους πάλευε ν' ἀναδυθῆ. Μὰ γι' αὐτὸ καὶ σήμερα, σὲ χάος ποιητικὸ καὶ μυστικὸ, πού ἡ ψυχὴ κυκᾶται ἐλεύθερη καὶ ταραγμένη ἀπ' τὰ πανάρχαια ἀκόμα «χαράγματα», «ἐκπλήξεις» καὶ «τρόμους», ὁ σύγχρονος νοῦς διψασμένος γιὰ μίαν (ἔστω βίαιη) ἀπελευθέρωση ἀπ' τὴ Ratio, καὶ γιὰ μιὰ σύνθεσι πλαστικὴ τῶν ἀσυνδέτων, σὲ κάτι τοῦλάχιστον Ὁραῖο, πού νὰ παραπειθῆ, μπορεῖ στὰ Ὅρφικὰ νὰ βρῆ δάσεις καὶ λιβάδια χλοερά, ὅπου ἄνετα νὰ βοσκήσῃ ὄνειρο καὶ θαῦμα.

Εἶναι μὲ ἀνάσα ἀρχαϊκῶν δασῶν — πού κρύψαν κάποτε τὸν Πᾶνα καὶ τὰ μύρια πνεύματα τῆς φυσικῆς παντοδυναμίας ! Ἔνας ἄνεμος, πού ἔρχεται ὀ λ ό ι σ α ἀπ' τὰ βᾶθη μιᾶς προϊστορίας μυθικῆς κ' εὐλογημένης ! Μοιάζει ὁ Ὅρφείας νὰ κρατᾶ πάντα τὴ Λύρα, κ' ἐπίμονα τὴ Λύρα μ' ἐμπνοή νὰ κρούῃ ! Μουσικὴν παίει, τῶν ἔσχατων πλατωνικῶν ἀλμάτων — πού δέν παριστᾶ παρὰ τὴ δίψα τὴν φλογερή, μέσα στὴν ξηρασία τοῦ σοφιστικοῦ σωκρατικοῦ λογισμοῦ, νὰ ξανακουστῆ ἐμπνεύσει ἡ Λύρα ἐκείνη, σὲ χῶρο μυστικὸ καὶ τοπεῖο ἀδιάγνωστο, ὅπου ἡ ψυχὴ μελωδεῖ ἀνεμπόδιστη τὶς καθαρὲς ἐνορμήσεις τῆς, κάτω ἀπὸ λεῦκες τεφρὲς τῆς Αἰημοσύνης, κάτω ἀπὸ λεῦκες λευκὲς τῆς Μνημοσύνης, σὲ κρήνες διψασμένη νὰ ξεδιψᾷ, ὅπου φύλακες μοδᾶνε (κ' ἐπιτρέπουν) τοῦ Ὀνειροῦ ἢ τοῦ Ἄδῃ, τῆς Μαντείας ἢ τῆς Ἐνοράσεως... Αὐτὰ εἶναι τοπεῖα ἐντέλει, θολὰ, μιᾶς μνήμης πρωτευκῆς, πού κανεὶς δέν ξέρει πιά τί ἀκριβῶς ἐνθυμῆζει !.. Πράγματι μνήμη παλαιή, γλυκεῖα κὶ ἀστοχισμένη.

25 D₁ 10 I-5. Ἀριστοτέλης, Περὶ ζῴων γενέσεως Β 734a 16 ἢ γάρ τοι ἅμα πάντα γίνεται τὰ μόρια οἷον καρδία πνεύμων ἦπαρ ὀφθαλμοὶ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἢ ἐφεξῆς ὡσπερ ἐν τοῖς καλουμένοις Ὅρφέως ἔπαισι ἐκεῖ γὰρ ὁμοίως φησὶ γίνεσθαι τὸ ζῶον τῆ τοῦ δικτύου πλοκῆ (Ἄρα καὶ ὅτι ἔ ν α εἶναι τὸ βασικὸ κῦτταρο, πού διαφορίζεται, κατὰ στάδια, καὶ γίνεται ἰστός κάθε ἐπιμέρους ὀργάνου καρδιάς, πνεύμονος, ἦπατος, ὀφθαλμοῦ κὶ βλα τ' ἄλλα, Ὡς, δηλαδῆ, τῆς ἐντέλως τελευταίας ἐπιστημονικῆς ὥρας — ἀ π ὀ τ ὅ τ ε ,)

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡρακλῆς Ν. Ἀποστολίδης

Σὰν ἀνθολόγος, ὁ Ἡρακλῆς Ἀποστολίδης εἶναι μιὰ μορφὴ προσκυρωμένη Τοῦτο ὀφείλεται ὅχι μονάχα στὴν τέλεια γνῶση ποῦ εἶχε τῆς νεοελληνικῆς ποίησης, ἀλλὰ καὶ στὴν χειμαρρῶδη ἀγάπη μὲ τὴν ὁποία πλησίαζε τὸ ὕλικο του, μιὰ ἀγάπη ποῦ τοῦ ἀφύγνε τὸ βαθύ του αἰσθητήριο γιὰ τὴν ποιότητα.

Ἦταν αὐστηρὸς σὰ δικαστὴς καὶ πονόψυχος σὰ γιατρός.

Καὶ ἡ χαρὰ του ἦταν μεγάλη σὰν ἀνακάλυπτε ψήγματα τοῦ καλοῦ σὲ κάθε ποίημα.

Εἶχε εὐρυμάθεια καὶ ἦταν ἀπόλυτα ἐνήμερος· στοιχεῖα ποῦ τοῦ εἶχε ἐμφυσήσει μέσα του· ἡ πολυετής θητεία του στὴ δημοσιογραφία, σὰν τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ ἦταν σοβαρὸ καὶ δὲν εἶχε ἐκεῖνο τὸ χαράκτηρα τῆς λαχανιαστῆς προχειρότητας ποῦ μοιάζει νάχη σήμερα.

Θυμᾶμαι ποῦ κάποτε μοῦ εἶπε· «— Πῶς μπορεῖ ὁ» Τάδε (καὶ ἀνέφερε ἕνα ὄνομα) «νά εἶναι, πρὸς θεοῦ, καλὸς δημοσιογράφος, σὰν ἔχη τόσο φτωχὸ πλοῦτο λεξιλογίου,..»

Ἡ δημοσιογραφία γιὰ κεῖνον ὑπῆρξε ἕνα λειτούργημα, πού, ὅσο κι ἂν ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι περιοριστικὸ γιὰ ἕναν πνευματικὸ ἄνθρωπο, ἀπαιτοῦσε πολλὴ εὐσυνειδησία.

Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἀνθολόγησις· γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν ὀριστικὴ ἐπιλογή, διάβαζε τὰ ποιήματα, ποῦ εἶχε ἐπιλέξει, σὲ ἄλλους, σημειώνοντας μὲ σχολαστικὴ τὴν ἀντιδράσεις τους.

Ἦτοι ἡ Ἀνθολογία του ἀποτελοῦσε ἕνα Corpus, ποῦ δὲν χρειάστηκε ποτὲ ἀναθεώρησις. Προσθῆκες ναί, ἀφαιρέσεις ὅμως ποτὲ δὲν τῆς ἔγιναν, παρὰ τὸ ὅτι στὰ χρόνια ποῦ πραγματοποιήθηκαν οἱ πολλαπλές τῆς ἐκδόσεις ἀλλάξε ριζικὰ ἡ εὐαισθησία τοῦ κοινοῦ - γιὰ νὰ μὴν πῶ ἡ γραφὴ τῆς ποίησης.

Ἦταν ἀκάματος μάστορας. Κι ἂν, ὅπως λένε οἱ Ἄγγλοι, «ἡ μίμησις εἶναι ἡ πιὸ εἰλικρινὴς μορφὴ κολακείας», εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ δῆ νὰ μμποῦνται τὸ ἔργο του ἄπειροι «ἀνθολόγοι» - χωρὶς κανένα νὰ τὸν φτάνῃ ποτέ.

ΕΛΕΝΑ ΣΤΡΙΓΓΑΡΗ

Τὴ θυμᾶστε τὴν κλίκα;

(Ζάννα, Σινόπουλο, Κοτζιά, Ἀργυρίου καὶ CIA)

Ἦ ἀρχίσατε κιόλας νὰ τὴν λησιμονᾶτε;

ΑΛΛ' ΕἶΝ' ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΕΣ
Οἱ ΓΝΩΜΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ 15
ΜΕ ΑΛΛΕΣ 67 ὙΠΟΓΡΑΦΕΣ!

Κάποιοι ισχυρίστηκαν, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς «Ἀνοιχτῆς Ἐπιστολῆς» μου, πρὸς Ζάννα, Σινόπουλο, Ἀργυρίου, Κοτζιά καὶ CIA, ποὺ χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν αὐτοπροβολή τῆς μετριότητάς τους σὰν ἀμπελοχώραφο τους τὸ ΕἶΡΤ — ἔλεψ Ζάννα (διευθυντὴ ἐκπομπῶν τότε) ἀλλὰ καὶ τῶν ἀφεντικῶν του· Χόρν καὶ Μπακογιάννη — ἦταν, τάχα, «δευτερεῶν ζήτημα». Τώρα ποὺ ἀπῆλθαν οἱ κύριοι Χόρν, Μπακογιάννης καὶ Ζάννας — «παίρνοντας καὶ τὴν» γενναία «μισθοδοσία» — ὅλοι ξαφνικὰ κινήθηκαν, μ' ἐπικεφαλῆς ὅμως τὰ κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης, νὰ καταγγέλλουν μανιωδῶς τὸ ΕἶΡΤ! Καὶ ρωτάω, λοιπόν, τοὺς «φίλους», ποὺ τόσο ἐπέμεναν ὅτι «δευτερεῶν» ἦταν τάχα τὸ ζήτημα (καὶ θέλω νὰ μοῦ ἀποκριθοῦν, γιὰ νὰ καταλάβω καὶ γὼ τί γίνεται δῶ πέρα) :

Ἀλήθεια, παιδιά, «δευτερεῶν» ἀκόμη; «Πρωτεῶν», ὅταν θίγονται τὰ κόμματα, κ' οἱ πολιτικές γραμμές τους, κ' ἡ προβολὴ τῶν πολιτικῶν γραμμῶν σας — ὅταν θίγονται κομματισμοὶ καὶ προπαγάνδες δηλαδή — καὶ «δευτερεῶν» ὅταν θίγονται πνευματικές οὐσίες; Καὶ «καλοὶ κι ἄγιοι» οἱ Χόρν, Μπακογιάννης, Ζάννης καὶ CIA, ὅταν χρησιμοποιοῦν σὰν προσκεπτό τους ὄργανάκι — ἀλλὰ «γεγινὰ σύμφωνο» μὲ τὰ πολιτικά σας γούστα — τὸ Ραδιόφωνο καὶ τὴν T.V. σὲ θέματα πνευματικά, ὅταν ἀνοίγουν τὰ κανάλια καὶ τὰ κύματα στὶς προστατευόμενες κλίκες ὀρειωδῆποτε Σινόπουλων καὶ παρόμοιων ψευτολόγων τῆς δεκάρας ἢ Σαββίδηδων καὶ λοιπῶν δορυφορημάτων ἢ ψευτοαριστερῶν κι ἀνάλογων γλυκερῶν πιλαφοΣαμαράκηδων κ. ἄ.; Καὶ μονάχα ὅταν θίγονται κενότητες κομματικῶν γραμμῶν — γιὰ τίς ὁποῖες ὅλοι σας οἱ κομματιζόμενοι γυρεύετε ὑστερικά «ἰσονομία» κ' «ἰσομοιρία» (ἀσχέτως τοῦ ὅτι τὸ κενὸ δὲν εἶναι οὔτ' «ἴσο» οὔτ' «ἄνισο» μὲ τὸν ἑαυτὸ του, καθὼς μηδὲν) — μόνο τότε λοιπόν βρίσκετε καὶ οεῖς νὰ «ἐξαγριωθῆτε» καὶ νὰ «κουρντιστῆτε» κατὰ τῆς «μεροληψίας τοῦ ΕἶΡΤ» (καὶ συναφῶς: τῆς κυβέρνησης, ποὺ κάνει βέβαια ὅ,τι θέλει καὶ στὸ ΕἶΡΤ, κατὰ πάγιο ἀνελεύθερο ἔθος τῆς Ψωροκώσταινας, μονταρισμένο ἔτσι ἀπ' ὅσους τὴ θέλουνε καὶ τὴν κράτανε τέτοια); Ἦ μήπως «πρωτεύων» στόχος ὅποιας σας διαμαρτυρίας εἶναι πάντα τὸ ἀ-συμφέρον σας ἢ ὅ,τι πιὰ θρωμάει πτωματῆν, Μήπως ἀκολουθεῖτε ὁμοια τακτικὴ μὲ τὰ κοράκια,

Αὐτὸ τὸ σύμπωμα — τῆς πολιτικῆς φαρισαϊκῆς ἀντιδρασης, ἐκ μέρους ἀνθρώπων τοῦ πνευματικοῦ χώρου — εἶναι ἰδιαίτερα ἀνησυχαστικὸ γιὰ τὸν καιρὸ μας. Καὶ δέκα φορές πιὸ ἀπογοητευτικὸ, γιὰτί νέοι, ποὺ

ἀξιῶνουν νάναι τάχα πνευματικοί, ἔχουν τόσο πολιτικάντικες «προσωπικές ἀντιδράσεις», μὲ τίς ὁποῖες δὲ βγαίνομε πέρα, ὅ,τι κι ἂν πιστεύουν ἢ διατείνωνται ἢ παρηγοριοῦνται νὰ ἐλπίζουν

Λοιπόν, νάτη τώρα ἢ ἀπὸ τὰ πράγματα δικαίωσή μου γιὰ ὅσα κατάγχειλα στήν «Ἐνοικιῆ Ἐπιστολή» μου τοῦ προηγούμενου τεύχους. Νάτη, μὲ τὴ γενικὴ κατακραυγὴ ποὺ ὑψώθηκε, γιὰ συμπτώματα ἄλλα μὲν, ἄλλὰ τῆς αὐτῆς κατηγορίας, ἐναντίον τῶν κλικαδόρων τοῦ ΕΙΡΤ, μικρὸ «ὑποκλιμάκιο» τῶν ὁποίων (στὴ δημῶδη «κλικαδοράκια») οἱ κύριοι Ζάγγες, Σινόπουλοι, Ἀργυρίου, Κοτζιάδες καὶ Για! Νὰ δοῦμε τώρα πόσοι θὰ τοὺς θυμοῦνται γιὰ τίποτα καλὸ, τοὺς μετριώτατους αὐτούς, ποὺ πῆδησαν ἀπ' τὸ παράθυρο κ' ἐδειξαν τόση θρασύτητα κι ἀλληλολιθανισμὸ ἀπ' τὰ κανάλια καὶ τὰ κύματα!

Ἦρθαν ὅμως κι ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα γράμματα, σχετικά. («Ὅπως ἦρθαν, φυσικά, κι ἀνόητα - πῶς νάλειπαν; Μὰ ἡ ποινή τους: ὅτι δὲ θὰ χαραμιστῆ ἡ χώρα τῶν «Τετράμηνων» γιὰ αὐτά.»)

Παραθέτω τὰ ἐνδιαφέροντα μ' ἀλφαθητικὴ σειρά, γιὰ τὴν ἀλφαθητικὴ ἀναμιγνύει παλιούς, μὲ καινούργιους, γνωστούς μ' ἄξιους ἀγνωστούς, σταθερὰ θαρραλέους ἀπὸ χρόνια μὲ τώρα μόλις πρωτοθάρρετους νέους. Κριτήριο ἀποκλειστικὸ: ἡ οὐσιαστικότητα τοῦ γράμματος ἢ τοῦ ἀποσπάσματος. Καὶ τὸ κριτήριο, φυσικά, δικό μας. Τοῦ εἴηματος αὐτοῦ τῶν ἀδιάφορων γιὰ ὅ,τι πέραν τοῦ οὐσιαστικοῦ «Τετράμηνων».

ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΛΑΝΟΥ

Εἶμαι μὲ τοὺς πολλούς, ποὺ βαθιὰ τιμοῦν τὸ ἔργο τὸ θεμελιωμένο ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Ἑρακλῆ Ἀποστολίδη, καὶ ποὺ μὲ μόχθο, θυσία καὶ ἐπιτυχία συνεχίζει ὁ Ρένος [] Τὸ ἔργο μιλάει μόνο του. []

Τὸ νὰ συνεχίσης τὴ δουλειά σου μὲ συνείδηση, εἶναι τὸ πιὸ καλὸ ποὺ ἔχεις νὰ κάνῃς, καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ κοινὸ, τὸ πνευματικὸ μὰ καὶ τὸ ἀπλούστερο, καταλαβαίνει τὴν ἀλήθεια, κρίνει καὶ ξεχωρίζει.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗΣ

Λυποῦμαι γιὰ τὴν ἐκτὸς ἀπ' τὴ δική μου, μόνο 6 ὑπογραφὲς μπόρεσα νὰ συγκεντρώσω. Τὸ μικρὸ αὐτὸ κείμενο ἀπετέλεσε τὴ «λυθία λίθος», πάνω στὴν ὁποία δοκίμασα τὸ χαρακτήρα πολλῶν «φίλων», ποὺ, μικροαστοὶ κι αὐτοὶ σὰν καὶ μένα, ταμπουρωμένοι ὅμως στὴν ἄθλια «καλοπέρασή» τους, δὲν θέλησαν νὰ «ἐνοχληθοῦν» μὲ «ἐπουσιώδη» θέματα, ὑπογράφοντας ἕνα χαρτί ποὺ «θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἐκθέσῃ».

ΑΛΕΞΗΣ ΔΑΓΛΑΣ

Πρέπει ὁ ἀπλὸς κόσμος νὰ μάθῃ, νὰ προχωρήσῃ, νὰ,δῆ

Πρέπει νὰ τοῦ δοθῆ ἡ εὐκαιρία. Μὰ στὸ βάθος δὲν τὴν πολυεπιθυμεῖ κι αὐτὴ — ἀπ' ὅσο μ' ἀφήνει νὰ δῶ ἢ κάποια συνάφεια μὲ τὰ (κρατήσου!) «φοιτητικὰ κινήματα», τίς «δημοκρατικὲς δυνάμεις» τίς «ταγμέ-

νες στην ἀποφασιστικοποίηση», τὸ «ζωντανὸ κύτταρο τοῦ λαοῦ μας», τὸ «ΚουκουΒσΒξ» κι ἄλλους τοὺς ἄλλους δραστήριους λαπαῖδες τῆς χορείας τῶν τριάντα καὶ βάλε!..

ΠΑΝ. ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Κατ' ἀρχὴν, σὰς εὐχαριστῶ γιὰ τὴ χαρὰ ποὺ μοῦ δώσατε νὰ διαβάσω τὸ φλογερὸ γράμμα σας στοὺς Ἄργυρίου, Ζάννα κ.λ. Ὡστόσο δὲν ὑπογράφω τὴν καταγγελία, ποὺ ἐπίσης μοῦ στείλατε, καὶ ἐπιτρέψτε μου, παρακαλῶ, νὰ ἐξηγήσω τὸ γιατί.

Πρῶτο, εἶμαι ἀντίθετος σὲ κάθε «μαζική» ἐνέργεια, ἀκόμα κι ἂν αὐτὴ ὑπηρετῇ ἄγιους σκοποὺς, ἀκόμα κι ἂν συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὸ κείμενο καὶ τίς προθέσεις.

Δεύτερο, τὸ κείμενό σας — ποὺ τόσο τὸ χάρηκα γιὰ τὴ ζωντάνια του — ἔχε. δυὸ πόλους· ὁ ἓνας: ἡ ἐπίθεση στὴ δῆθεν ἀντίσταση τῶν Ἄργυρίου καὶ συνέχεια· ὁ ἄλλος: ἡ προσπάθειά σας νὰ ἐμφανίσετε τὸν Ρένο Ἀποστολίδη σὰν τὸν μόνο καὶ ἀληθινὸ ἀντιστασιακό. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ στὴν «ἀντίσταση» τῆς «Συνέχειας», δὲν ἔχω τίποτε νὰ προσθέσω ἢ ἀφαιρέσω. Ξέρω καλά, μαζὶ μὲ σὰς, ὅτι οἱ κύριοι αὐτοὶ εἶναι τὰ παιδιὰ τοῦ «Συγκροτηματος» ἢ ἐπεδίωξαν νὰ γίνουν. Ἐγὼ δὲν πιστεύω πῶς ὑπῆρξε καμμία ἀντίσταση. Οὔτε οἱ «βόμβες» ἦταν ἀντίσταση, οὔτε οἱ μελέτες γιὰ τὸν Τσέ, οὔτε οἱ «ἀναλύσεις» τοῦ Τ. S. Eliot ἦταν ἀντίσταση. Κακὰ τὰ φέμματα, δεσποινίς Στριγγάρη Κανένας δὲν ἔκανε ἀντίσταση ἐνάντια στὴ Χοῦντα Τὸ πολὺ - πολὺ: μιὰ παθητικὴ ἄρνηση συνεργασίας μαζὶ τῆς Σιωπηλῆ, μὲ κάποια μοιρολατρία. Αὐτὴ ἦταν ἡ στάση μας «Ἀντίσταση» θαρρῶ πῶς σημαίνει κίνημα λαϊκὸ κι ὄχι δυὸ ὁμάδες νεοφωτιστικῶν. Τώρα, βέβαια, καμπόσοι ἀπὸ μᾶς ταλαιπωρηθήκανε ἀπὸ Ἀσφάλειες, Ἐσατζήδες κ.τ.τ. Κάποτε μάλιστα — δὲν ἄρνούμαι — βασανίστηκαν φριχτά. Ὁ λαὸς ὅμως ἔμεινε ἀπ' ἑξῶ. Ἴσως μόνο τὸ «Πολυτεχνεῖο» μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἀντιστασιακὴ ἐνέργεια· ποὺ κι αὐτὴ ὅμως προέκυψε δὲν ἦταν κανενὸς σκοπὸς ἢ ὄνειρο νὰ γίνῃ, ὅτι ἔγινε. Οἱ «ἀντιστασιακὲς» ἐνέργειες τῆς παρέας Λαιμπράκη ἦταν ἀλλαγὴ στάσεως στὸ στρῶμα ποὺ κοιμόμαστε - τίποτα περισσότερο.

Ὡστόσο, ἡ Χοῦντα ἔφυγε — προσοχή: δὲν ἔπεσε· ἔφυγε! — καὶ τώρα (καταλαβαίνω τὴν ψυχολογία τοῦ εἴδους) εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλώσουμε «ἀντιστασιακοί». «Ἐμένα θὰ μοῦ πῆς, ρέ! Ἐγὼ, ποὺ μὲ κοίταξε στραβά ἓνας ἐνωμοτάρχης!» Καὶ θγάζοντας ἀπὸ τὴ μύγα ζύγκι, ταΐζουμε τὸν μῦθο μᾶς «Ἀντίστασης», ποὺ ἦταν τόσο «τρομερὴ», ὥστε οἱ δικτάτορες κρύβονταν κάτω ἀπὸ κρεββάτια ροκοκό! Καὶ ἐδῶ, δεσποινίς Στριγγάρη, κάνετε ἓνα λάθος· πάτε νὰ θγάλετε τώρα τὸν Ρένο μέγα ἀντιστασιακό Δὲν ὑπῆρξε τέτοιος, δεσποινίς Στριγγάρη, ἐπειδὴ δέχτηκε τὴν Ἀσφάλεια στὸ σπίτι του. Ὁ Ρένος Ἀποστολίδης δὲν ἦταν μῆτε Παναγιώλης, μῆτε Μήνης (ἐὰν αὐτοὶ ἦταν ἀντιστασιακοί, ἔ;) Ὁ Ρένος εἶναι ἀντίσταση ὁ ἄνθρωπος. Ὅποιος ξεφυλλίσει τὰ γραφτά του, ὅλα τὰ γραφτά του, κι ὄχι μόνο ὅσα ἔχουε «θέμα» τὸν «Ἐμφύλιο», θὰ δῆ πῶς ὁ ἄνθρωπος σὰν ὑπαρξὴ εἶναι μιὰ συνεχὴς ἀντίσταση.

Νὰ τὸν κατηγορήσουμε ὅτι παρὰ εἶναι ἀντίσταση, ὅτι ἀντιστέκεται στοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, εἶναι τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ συζητηθῆ. "Ὅχι ἔάν εἶναι «Ἀντίσταση» ἢ δὲν εἶναι!

"Ἔτσι, διαφωνῶ μὲ τὴν οὐσία πιά τοῦ ὑπομνήματός σας. Νομίζω πῶς προσφέρουμε κακὴν ὑπηρεσία στὸν Ρένο, καὶ σὲ μᾶς, μὲ τὸ νὰ τὸν κάγοιμε τώρα ἀρχ.Παναγούλη. Ὁ Ρένος εἶναι ἓνα ἔργο· πελώριο, ἀσκίαστο ἔργο. Μέσα στὴν συνείδησή μου, τουλάχιστον, τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ ἤχει (σάν) γραμμένο μὲ αἷμα ποὺ πιτσιλίζει τοίχους, μὲ γροθιές καὶ οὐρλιαχτά. Γιὰ Λακεδαιμονίους θὰ μιλάμε τώρα, δεσποινίς Στριγγάρη, Ποιοὶ εἶναι πάλι ἐτοῦτοι οἱ Ἀργυρίου, Ζάννας κ.λ.π., Ἀνθρωποὶ ποὺ τὸς διαβάξεις ἐνὺ πίνης κουαντῶ. Ἐγὼ τὸν Ρένο τὸν διαβάξω ὅταν βάζω σὲ δοκιμασία τὴν βιολογία μου - ἂν μὲ καταλαβαίνετε τί θέλω νὰ πῶ. Καλῶς καὶ ὑπάρχουν οἱ ἄλλοι, κι ὁ πρλυβασανισμένος Παναγούλης, κι ὁ Μήνης, κι ὁ Ζάννας ἂν θέλετε. Καλῶς. Μὰ δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ρένου αὐτά

Ἄλλὰ ὑπάρχει ἡ Ἀνθολογία. Ποὺ δημοσιεύτηκε ἐπὶ δικτατορίας. Καὶ «θέλησε», λέει, «ν' ἀποστομώσῃ τὸν Σεφέρη ἢ Χοῦντα»!.. Θάλεγα νῶρα κάτι.. Ἐγὼ, παίρνω ἐπίσης θέση, δεσποινίς Στριγγάρη - καὶ κάντε χρῆση αὐτοῦ ποὺ λέω, ἔάν θέλετε. Ἐάν ἡ Γερμανικὴ Κατοχὴ τύπωνε καὶ μοίραζε δωρεὰν τὸν Παπαδιαμάντη, ἢ τὸν Θεοτόκη, ἢ τὸν Βιζυηνό, ἐγὼ θὰ τὸ ἔπαιρνα καὶ θὰ τόχα σάν τὰ μάτια μου φυλαγμένο τὸ βιβλίο αὐτό! Κι ἂς εἶχε στὴ ράχη τὴν σβάστικα!.. Αὐτὸ εἶναι σαφές

Ἀκόμα κι ἂν τὰ ἔργα τοῦ Ρένου τύπωνε, ἀντὶ γιὰ τὸ «Πιστεύω» του, ὁ Παπαδόπουλος, ἐγὼ θὰ τὰ ἔπαιρνα! Ἐγὼ θὰ τὰ ἔπαιρνα, δεσποινίς Στριγγάρη, ἀκόμα κι ἂν ὁ Ρένος εἶχε συνεργαστῆ μὲ τὴν Χοῦντα! Γιὰτὶ ὁ Ρένος δὲ ν σ υ ν ε ρ γ ἄ ζ ε τ α ι μ ἔ κ α ν ἔ ν α ν !.. (Ἄδιαφορῶ θαθύτατα γιὰ τὴν χώρα προελεύσεως τῆς... τσατσάρας τοῦ Ρένου! Ἄδιαφορῶ καὶ γιὰ τὸ εἶδος τῶν φαγητῶν ποὺ τρῶει! Ὁ Ρένος εἶναι τὸ ἔργο, τοῦτο τὸ αἷμα πούχει χυθῆ στὶς σελίδες, μὲ στοιχεῖα τῶν 10 στοιγιῶν) Διαφορετικὰ, δεσποινίς Στριγγάρη, θὰ πρέπει — πιστέψτε με — νὰ διαολοστείλουμε χιλιάδες καλλιτέχνες, γιὰτὶ τὸ σαρκίο τοῦ καθενὸς περιέχει πολλές κοπριές. Κ' ἐγὼ δὲν δέχομαι αὐτὲς νὰ μὲ ὀρίζουν.

Μὲ τοῦτα, ὄχι πῶς ὑποπτεύομαι «συνεργασίες» κ.λ.π. τοῦ Ρένου Ἄλλὰ σὰς ἔφερα μιὰν ἀκραία ἐκδοχὴ, γιὰ ν' ἀντιληφθῆτε πόσο ἀδιαφορῶ γιὰ τὶς ἐκδοχές καὶ τὰ κριτήρια αὐτῶν. Κι ἂν ὁ Ζάννας προσφέρῃ ἓνα ἔργο, αὐτὸ διόλου δὲν θὰ τὸ ἀνεβάσῃ ἢ «ἀντιστασιακὴ» του ἢ ἡ ραδιοφωνικὴ του δρᾶσις. []

Θὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν κατὰπληξή μου. Ἐμείνα κυριολεκτικὰ ἐμβρονητος ἀπ' τὸ περιεχόμενο τοῦ τεύχους. Δὲν ἔχω σὲ μεγάλη ἐκτίμηση τὰ ἀναγνώσματα ποὺ κυκλοφοροῦν στὴν ἀγορὰ, μὰ καὶ τοῦτο πάλι! Νὰ γράφω (ὁ,τιδήποτε) γιὰ τὴν Ἀνθολογία ὁ «Θησαυρός» νὰ κυκλοφοροῦν ἐντυπα - γεννήματα τόσο φοβερὰ δισεστραμμένων ἐγκεφάλων (;) νὰ μᾶς διδάσκουν ἀνθρωποειδῆ τῆς Κ.Υ.Π.: νὰ ὁμιλοῦν περὶ ἀντιστάσεως διακεκριμένοι σκώληκες τῶν λογοτεχνικῶν ὑπονόμων, εἶναι πράγματα ποὺ δάξουν σὲ δεινὴ δοκιμασία τὸ πετσί μας. Τὸ κείμενό σας μ' ἔκανε νὰ νιώσω ὀριστικὰ ἀποκοιμημένος ἀπὸ ἓναν «πνευματικὸ» κόσμον, ποὺ τὸ ἐπίπεδο

δράσης του μαρτυρεί χυδαιότητα και πού ή ύπαρξή του και μόνη είναι πρόκληση.

Ώστόσο, εάν τὰ πνευματικά ἰζήματα τούτα λοφισφοροῦν και τιλοκρατοῦνται, αὐτὸ σημαίνει πὼς ὑπάρχει ἓνα κοινὸ πού ἢ τὰ ἀνέχεται ἢ τὰ θαυμάζει. Και εἶναι εὐκολη λύση ἢ ὑπόθεση πὼς «τὸ κοινὸ δὲ φταίει, ἀλλὰ οἱ ἡγέτες του τὸ ρυμουλκοῦν πρὸς τὸ κακό». Ἐπιτρέψτε μου νὰ πιστεύω πὼς δὲν εἶναι ἔτσι. Τὸ μεγάλο κοινὸ διαβάζει τὰ κείμενα πού ἔχουν τὴν πρόθεση νὰ τὸ γαργαλήσουν και οἱ περισσότεροι νέοι δὲν ἔχουν πνευματικὴ σχέση μὲ τὰ βιβλία, ἀλλὰ ζητοῦν κείμενα πού θὰ δικαιολογήσουν τὸν ἀντινατισμὸ και τὶς ἄλλες ἀπωθήσεις τους. Διαβάζουν τὸν Ράιχ, ὅπως οἱ γριουῦλες πᾶνε στὸν ἐξομολογητὴ: εἶναι ἢ ζητουμένη «ἄφεση ἁμαρτιῶν» πού καθοδηγεῖ τὴ στάση αὐτῆ. Διαβάζουν Κορδάτο, γιὰ νὰ ξεπεράσουν τὴν ταπεινὴ πού νιώθουν γιὰ τὴ φτώχεια τους και τὴν περιφρόνηση γιὰ τὸ ἐπάγγελμά τους. Εἶναι ἢ χαρακτηριστικὴ νοσοδομὴ τοῦ ἀνθρώπου πού δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ μόνος, τοῦ ἀνθρώπου πού ἢ ἰδεολογία του εἶναι προσπάθεια δικαιολόγησης τῆς κατάστασής του.

Εἶμαι και ὁ ἴδιος νέος — ἢ ἔστω, ἴσχεδὸν νέος: 34 χρόνων — [] και εἶμαι ἐπίσης φτωχός. Ἄλλὰ ἀρνοῦμαι στὸ κάτω μέρος τοῦ σώματός μου νὰ ὀρίξῃ τὴν ἰδεολογία ἢ τὶς πνευματικὲς προτιμήσεις μου. Νὰ γίνω κομμουνιστὴς ἀν πεισθῇ τὸ μυαλό μου, ἀδιάφορο ἀν χθὲς ἔφαγα παξιμάδι ἢ φασιστὸν. Νὰ ὑποστηρίξω αὐτὸ πού θὰ μὲ πείσῃ (κι ἀφοῦ ἀσκῆσω ὅση κριτικὴ δύναμη ἔχω) κι ὄχι νὰ ἐπιλέξω ἰδεολογικὸ ἄλλοθι - αὐτὴ εἶναι ἢ θέση μου.

Ἐρωτᾶται λοιπόν: Ποῦ θὰ πρέπει νὰ χτυπήσῃ κανεῖς; Τὸν Βαλέτα ἢ αὐτοὺς πού δὲν ντρέπονται νὰ διαβάσουν Βαλέτα; Τὸν Γάλλια [πού βγάζει τὸν ψευδολόγο «Θησαυρὸς»] ἢ τὸ κοινὸ πού τὸν τοποθετεῖ ἀρχιγαργαλιστὴ του; Ποῦ θὰ πῆγαιναν ὅλα τούτα τὰ κατασκευάσματα, ποιὸς ἀπ' τοὺς ἄδειους αὐτοὺς ντενεκέδες θὰ ἔκανε τόσο θόρυβο, ἀν ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς τολμοῦσε ν' ἀποδεχθῇ ἐπιτέλους τὸν ἑαυτὸ του ὡς ἔχει, ἀντὶ νὰ θηρεύῃ ἄλλοθι;

Συχνὰ μοῦ δίνεται ἢ ἐντύπωση — ἰδίως μὲ τοὺς λογοτεχνίζοντες — ὅτι γράφουν γιὰ νὰ μισοποῦνε αὐτὸ πού θέλουν, σὰν κάτι γροπαλοῦς πού δὲν λένε «πεινάω» ἀλλὰ μᾶς θυμίζουν πὼς «εἶναι μεσημέρι», πὼς «αὐτὴν τὴν ὥρα οἱ ἄλλοι τρῶνε» κ.λ.π. Βλέπετε, ὅ,τι και νὰ πῆ κανεῖς μέσα σ' ἓνα ποίημα (π.χ.: «θέλω ἔρωτα») «ἐξιδανικεύεται», κ' ἔτσι μπορεῖς νὰ «ταυτίξῃσαι» μὲ κάτι — ὑποτίθεται — «ἀνώτερο», κι ὄχι μὲ τὸ φτηνὸ, χυδαῖο, δ ι κ ὀ ο ο υ· «θέλω ἔρωτα».

Λοιπόν, τί λέτε; Δὲν ἀφήνετε γιὰ λίγο τοὺς τούρκους ἀγρότες, νὰ μᾶς δείξετε και τὸ πρόσωπο τῶν χασισοποτῶν μας;.. Ἴσως ἔτσι θάγαλουμε περισσότερα..

ΧΑΡΙΣ ΙΓΓΛΕΣΗ

Ἄγαπητὴ δεσποινὶς Στριγγάρη, θερμὰ εὐχαριστῶ πού μὲ περιλάβατε στὸς ἀποδέκτες τῆς Ἀνοιχτῆς σας Ἐπιστολῆς. Ἐλπίζω, μόνον, νὰ μὴν εἶμαι ὑποπτος. νεότητος, γιὰτὶ ἀνήκω σαφῶς στὴν περασμένη γενιά, ἡγουν τῆς Κατοχῆς.

Σᾶς ὀφείλω δυὸ λόγια, γιατί, ὅπως θὰ δῆτε, στὴ διαμαρτυρία σας (πού οἶς ἐπιστρέφω ὑπογραμμένη) ἔσθησα δυὸ φράσεις. Νά οἱ λόγοι:

Πρῶτον, δὲν εἶμαι καθόλου σύμφωνη, ὅτι στίς «δύσκολες ὥρες» — ἢ σὲ ὁποιοσδήποτε ὥρες — ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ στρατευέται. Γιὰ μένα, ἡ μόνη του ἀποστολὴ καὶ ὑποχρέωσή του εἶναι. νὰ θγάλλῃ καλὴ δουλειά. Ἐπὶ καὶ πέρα, ἡ «ἀφύπνιση» κ.λ.π. ἐρχονται μόνα τους, γιατί ἡ οὐσία δὲν εἶναι στὸ θέμα ἀλλὰ στὴν ποιότητα. Αὐτὸ πιστεύανε καί... οἱ Τοῦρκοι· πού δὲν ἀπαγορεύανε ὠρισμένα κείμενα, μὰ ἔλῃ τὴν Παιδεία. Τὸ ξέρουν, ἐπίσης, πολὺ καλά, καὶ οἱ «κύριοι» πού (δῆθεν) «πολλὰ ἠνωχλήθησαν» γιατί θγήκε ἡ Ἄνθολογία «ἐπὶ δικτατορίας». Οἱ κύριοι «ἠνωχλήθησαν» - πολὺ, πράγματι· ἀλλὰ ἔχι γιατί θγήκε «ἐπὶ δικτατορίας», μὰ σκέτα: γιατί θγήκε! Δηλαδή. Γιατί, θγαίνοντας, τοὺς θγάξει κι αὐτῶν τίς πομπές στὴ φόρα! Ἰδού, κοσμάκη — θρονοφωνάξει — ἕκατὸ χρόνια νεοελληνικῆς παραγωγῆς! Διάβαζε καί.. σύγκρινε!

Ἐδῶ εἶναι τὸ ἐγκλημα τοῦ Ρένου Ἐποστολῆ!.. Καὶ σεῖς θέλετε νὰ μὴ γρυλλοῦν; Ἐφοῦ τοὺς πατὰ τὸν κάλο; Καὶ τοὺς μαγκώνει τὴν οὐρά!.. Φανταστήτε, δηλαδή, ἐπιχείρημα πού τὸ θρήκανε! Νὰ λουφάζῃ ὁ Ἕλληνας, κάθε πού ἢ φουκαροῦ ἢ Ἑλλαδοῦλα πέραν κατοχῆς καὶ δικτατορίας!.. Πάει κι ὁ Πλούταρχος, δηλαδή! Ἄλλος «προδότης» κι αὐτός!.. Ἐνῶ οἱ «ἠρωες»... σωμαίνου! Τὰ πλάκωσε ἢ σλαβιά, τὰ καγαρίνα μας! Σὰν τὸν Σολτζενίτσιν δηλαδή, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, δὲν ἔχει γράφει γραμμὴ!.. Τί θὰ λέγατε γιὰ τὴν ἐξῆς θέση: Ὅτι κουτὶ τοὺς ἦρθε ἡ Δικαιολογία; Γιατί, ἔτσι κι ἀλλιῶς, δὲν θὰ γράφανε τίποτα τῆς προκοπῆς! Καὶ τὸ ξέρουνε!..

Δεύτερον· Ἡ ἄλλη «σθησιὰ» ἔγινε, ἀγαπητῆ μου, γιατί δὲν πάει τὸ χέρι μου νὰ τιμήσῃ μὲ τὸν τίτλο «πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι» αὐτὸ τὸ συρφετὸ τῶν σκουληκιῶν, πού, σαράντα χρόνια σχεδόν, δολοφονεῖ συστηματικὰ κάθε ἀτόφιο ταλέντο, μὲ τὸ θρωμερὸ κόλπο τῆς Σιωπῆς.. «Ἐφέραγο ἀμπέλι», λέτε τὸ ΕΙΡΤ; Μακάρι νάτανε! Ἄλλὰ ἔλα πού εἶναι φραγμένο ἀεροστεγῶς - μὲ τενεκέδες! Καὶ γεμάτο, φίσκα, κύμβαλα, στὰ ὅποια, καὶ μόνο, ἐπιτρέπεται ἢ εἴσοδος, μὲ τὴν προνομιακὴ ταυτότητα τῆς Μετριότητος!.. Τὰ καθεστῶτα, ἀγαπητῆ μου, κυλᾶνε σὰ νεράκι ἀπὸ τὴ ράχη τοῦ φουκαροῦ τοῦ Ἑλληνα (: «μαθημένα τὰ θουνά» κ.λ.π.). Αὐτὸ πού τὸν ἔχει σαπίσει («μαλακίσει») εἶναι ὁ Κατεστημένος Μπόγιας τῆς πνευματικῆς του ψυχῆς, πού τολμᾷ καὶ μιλᾷ ἀποπάνω!.. Οὔτε γροθιά, οὔτε φόλα τὸν πιάνει! Καὶ μακάρι νὰ θρήγῃτε, σεῖς ἢ νέα γενιά, τὴ συνταγὴ πού θὰ τὸν κολοθῶσῃ!.. Ἐμᾶς, μᾶς γράπωσε, πᾶμε!.. Πλὴν τοῦ Ρένου... Πού, φαίνεται, εἶναι ἐφτάψυχος!.. Ἄν, πάντως, μπορῶ νὰ θρηθῶ, στὴ διάθεσή σας - καὶ τι μὴ μου!.. Μοῦ μένουε ἀκόμα καναδὸ Νύχια!

ΑΛΕΚΟΣ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐγαπητῆ φίλη, ἢ Ἄνοιχτῆ Ἐπιστολῆ σου, στοὺς Α.Ζ.Κ.Σ. καὶ Σια, εἶναι ἕνα διδάγμα πνευματικῆς εὐλικρίνειας καὶ εὐθύνης... Πόσο

ή καιροφυλακτούσα δειλία έχει φθείρει τὸν πνευματικὸ κόσμον!.. Πρὸς τί αὐτὴ ἢ μασκαράτα τῶν «ἀντιστασιακῶν», ποῦ τόσο πλήθυσαν τώρα τελευταία;. Ἡ πανοῦργος «ἀπολογητικὴ» τους εἶναι — χωρὶς νὰ τὸ φαντάζωνται — μία «δικαίωση» τοῦ ἐφτάχρονου σκοταδιοῦ!

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

Συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὴν Ἄνοιχτὴ Ἐπιστολὴ σας, διαμαρτυρία γιὰ τὴν ἐξοργιστικὴ καὶ χωρὶς πειστικὰ ἐπιχειρήματα τακτικὴ ὠρισμένων «πνευματικῶν ἀνθρώπων», ποῦ ἀνήκουν στὴν ἀθηναϊκὴ κοινωνικὴ «ἐλίτ» (!), νὰ διαβάλλουν τὴν πνευματικὴ ὑπόσταση, τὸ ἦθος καὶ τὴν λογοτεχνικὴ συνέπεια τοῦ ἀγαπητοῦ μας φίλου Ρένου Ἀποστολίδη, ποῦ προσφέρει, ἀπὸ τριάντα τόσα χρόνια, πολὺτιμες καὶ ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα.

Ὁ Ρένος Ἀποστολίδης ἐπαγίδευσεν οὐσιαστικὰ τὴν φασιστικὴ χοῦντα καὶ τὴν πολέμησε μὲ τὸν τρόπο του, ἀποτελεσματικὰ, καίρια καὶ τίμια, μὲ τὴν ἀνθολόγησι τῶν ἐλλήνων λογοτεχνῶν στὸν Ἡμερήσιο Τύπο.

Ἐξ ἄλλου, τὰ γραφτά του καὶ ἡ πολιτικὴ του τοποθέτησι ἀποτελοῦνε τὴν πιὸ θετικὴν ἐγγύησιν ὅτι περπατᾷ ἀναζητῶντας τὸν φωτεινὸ δρόμον γιὰ τὴν Λευτεριά, τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τὴν δικαίωση τῶν ἀληθινῶν λογοτεχνῶν, ποῦ παραγκωνίζουσι καὶ ὑποτιμοῦσι οἱ ἐπικριτῆς του. Ὑπογράφω τὴν διαμαρτυρίαν σας.

ΜΑΡΙΑ ΛΑΪΝΑ

Χρειαζόμαστε παντοῦ καθαρὸ ἀέρα. Γι' αὐτὸ ὑπογράφω.
Πιστεύω, φυσικὰ, πὼς κανεὶς τελικὰ δὲν ξεγελιέται.

ΝΙΚΟΣ ΜΟΣΧΟΒΑΚΟΣ

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ δυσσομία ποῦ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴ σήψη τῶν πνευματικῶν μας πραγμάτων ἔχει δημιουργήσει τέτοια σύγχυσι ποῦ σοῦ κόβει κάθε διάθεσι ἀντίδρασης. Κι αὐτὸ γιατί βλέπεις ἐκείνους ποῦ θάπρεπε νάναι πρωτοπορία στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐξυγίανσι, νὰ ἐξαγοράζωνται, νὰ γλείφουσι, νὰ προσφέρουσι «γῆν καὶ ὕδωρ», μὲ σκοπὸ νὰ πετύχουσι μιὰ εὐκολὴ «ἀνοδο» στὸ κοινωνικὸ κατεστημένον, ἕνα βραβεῖο ἢ μιὰ διάκρισι. Τὸ θλιδερώτερον καὶ τὸ πιὸ ἐπικίνδυνον εἶναι ὅτι ὅλα τὰ πιὸ πάνω πραγματοποιοῦνται στὸ ὄνομα μιᾶς «προοδευτικῆς» — στὴν οὐσία: μασκοφόρας πλαδαρῆς καὶ ξεχυλωμένης — «ἀντίστασης».

Ἰδιαιτέρα γιὰ ὅσους ἀπὸ μᾶς τοὺς νεώτερους — καὶ νομίζω ὅτι εἴμαστε πάρα πολὺ λίγοι — δὲν ἀποφασίσαμε νὰ μπουμῶμε σὲ κάποιον «κλειστὸ κύκλωμα» ἢ σὲ κάποιον «κλίμα», ποῦ θὰ μᾶς ἐξασφάλιζε τὴ «σφραγίδα» ἢ τὴ «διαφήμισι» κάποιου ἐγκριτοῦ γλείφτη, τὰ πράγματα εἶναι σχεδὸν τραγικά. Κι αὐτὸ γιατί ἐξανγκαζόμαστε σὲ μιὰ τέτοια ἀποχῆ-νεκροφάνεια, ποῦ δυστυχῶς ἐξυπηρετεῖ — ἴσως εἶναι τὸ πλατύ-σκαλο — ὅλη αὐτὴ τὴ στεγανοποιημένη ἱεραρχία τῶν τακτοποιημένων.

“Ὅλ’ αὐτὰ σοῦ τὰ γράφω χωρὶς νὰ φοδᾶμαι ἢ νάχω ἀνάγκη κανένα.

Δὲν θ’ ἀποφύγω τὸν πειρασμὸ νὰ γράψω, ὅτι ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ καταπαίστηκα μ’ αὐτὸ τὸ σημείωμα, στὸ μυαλό μου στριφογυρίζει τὸ γεμάτο σκουλήκια κοιμάτι κρέας ποὺ «δείχνει» ὁ Ἀιζενστάιν στὸ «Θωρηκτὸ Ποτέμκιν».

Εὐχόμαι ἢ «πετριά» σου νὰ ταράξῃ τὰ λιμνάζοντα νερά, κι ἀκόμα νὰ σπᾶσῃ (μακάρι) τὴ τζαμαρία τῶν μυρिकाστικῶν τοῦ Κατεστημένου Ἀναγνωρίζοντας τίς τίμιες κι ἀνιδιοτελεῖς προθέσεις σου - Ν.Μ.

ΑΡΗΣ ΜΠΕΡΛΗΣ

Συμφωνῶ ἀπολύτως πῶς ἢ «Παιδεία» τους «θέλει σῶνει καὶ καλά, νὰ μποῦμε στὸ παιγνίδι». [] Μοιράζομαι τὴν ἀγανάκτησή σου γιὰ τὰ «συμμαζεμμένα», τὰ «φρόνιμα», τὰ «ψευτοουσιαστικά», «τὰ «γραφικά», τὰ «καλλιγραφικά», τὰ «φιλόνομα» καὶ «νομοταγῆ» [] Οἱ ἄλλοι ζητᾶνε τὰ εὐκολα Τόσο νιώθουν, τόσο καταλαβαίνουν.. []

“Ὅσον ἀφορᾷ τὴν «Ἀνθολογία», εἰλικρινᾶ πιστεύω πῶς [] ἔνα σωστὸ ἔργο δὲν ἔχει ἀνάγκη τὰ δεκανίκια μιᾶς ὁμαδικῆς κραυγαλέας συμπαράστασης. Ἡ «Ἀνθολογία» ὑπάρχει σαραντᾶνα χρόνια, ἀπὸ μόνη [] Βοήθεια, ναί, μπορεῖ κανεὶς νὰ προσφέρει, ἀλλὰ μὲ κριτικὴ «Καὶ τὰ σκυλιὰ ποὺ γαβγίζουν;» [] Λυπᾶμαι ποῦ, ἔτσι ὅπως νιώθω σήμερα, δὲν μπορῶ νὰ κάνω τὸν μπόγια στὴν ἀστυνόμηση τῶν ὄπωςδὴποτε σκύλων. Βασικά· πλήττω. (Θὲς καὶ τὴ γνώμη μου, ἐπὶ «τεχνικοῦ πεδίου»; Δυὸ τρόποι ὑπάρχουν νὰ τοὺς πολεμήσῃ κανεὶς: ἢ μὲ ἐξαντλητικὴ, ἐπισταμένη κριτικὴ - ἢ μὲ βρεμμένη πραγματικὴ πατσαδούρα!) []

Τέλος, δὲν ἔχω λόγὸ νὰ διαμαρτύρωμαι γιὰ τὴ μονοπώληση τῶν κρατικῶν μέσων ἐνημέρωσης, γιὰτὶ δὲν ζήτησα τὸ μερίδιό μου κι οὔτε σκοπεύω νὰ τὸ ζητήσω.

Κι ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους ποὺ σιώπησαν καὶ πρέπει νὰ καταγγελοῦν, δηλῶ ἀναρμοδιότητα. Δὲν νιώθω καὶ πολὺ πνευματικός, γιὰ νὰ κρίνω καὶ νὰ καταγγείλω.

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ

Σᾶς χαίρομαι γιὰ τὴν ἀγωνιστικὴ σας μαχητικότητα, ἀγαπητὴ νεαρή μου φίλη, καὶ σᾶς χαίρομαι γιὰτὶ ἀγωνίζεστε γιὰ σωστὲς καὶ τίμιες θέσεις. Μᾶς περισφίγγει ὄλους μας ὁ δόλιος τρόπος καὶ ἡ ὑπουλόγητα διάφορων γλωσσικῶν ὑποκειμένων, ποὺ θέλουν νὰ θεώρουνται καὶ «πνευματικοὶ» — οἱ μόνοι μάλιστα — καὶ μεταχειρίζονται κάθε μέσο γιὰ τὴν προβολή τους.

Σᾶς χαίρομαι ἴσως καὶ γιὰ τὸ λόγὸ ποὺ ἐγώ, ἀπὸ χαρακτῆρα μου, ἔχω ἀπωθημένα μέσα μου τὴν ὀργὴ καὶ τὴν ἀηδία· καὶ κάθε μαχητικότητα, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολὺ νεανικά μου χρόνια, μοῦ εἶναι ἄγνωστη.

Αὐτὴ ἢ σημερινὴ ἐκμετάλληση τῶν διαφόρων «ἡρώων» ποὺ ξεφυτρώνουν, εἶναι τὸ πιὸ σιχαμένο φαινόμενο καὶ δείχνει σαπίλα καὶ κατάπτωση.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΙΑΣ

Ἡ ποιότητα τῶν Ἀνθολογιῶν τοῦ Ρένου καὶ τοῦ πατέρα του εἶναι ἡ καλύτερη τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματείας μας. Καὶ τοῦτο τὸ ἔργο, πατέρα καὶ γιοῦ, στέκεται σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες καὶ μεγαλύτερες προσφορὲς ποὺ ἔγιναν ποτὲ στὰ Γράμματα μας.

ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΧΤΣΗΣ

Συμμερίζομαι ἐν μέρει τὴν ἀγανάκτησή σας ὡς πρὸς ἓνα-δύο τουλάχιστο θέματα.

ΚΩΣΤΑΣ ΤΖΑΜΑΛΗΣ

Δὲν πιστεύω πῶς ἡ ἀντικειμενικότητα μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ ἀνθρώπινο χαρακτηριστικό. (Τὴν «ἀντικειμενικότητα» τὴ θεωρῶ μιὰ ἀπ' τὶς λέξεις ποὺ γυρεύουν ἀπεγνωσμένα περιεχόμενο.) Καὶ ὑποστηρίζω πῶς τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἡ ἀλλαγὴ προσώπων στὴ διεύθυνση τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης — ἔστω κι ἂν τὰ προτεινόμενα εἶναι τῆς ἀξίας καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ρένου — ἀλλὰ ἡ ριζικὴ ἀναθεώρηση τῆς λειτουργίας τους ὡς θεσμῶν. []

Αὐτὴ τὴ στιγμή, τὸ «ἀμπέλι» τοῦ ΕΙΡΤ νέμεται ὁ κ. Ζάννας κ' ἡ παρέα του. Ἡ κλίμα αὐτὴ προβάλλει ὅ,τι θέλει καὶ ὅπως θέλει. Εἶμαι ἀπόλυτα σύμφωνος μαζί σας, πῶς αὐτὴ ἡ κατάστασις εἶναι ἀπαράδεκτη. Ἄλλὰ εἶναι προσωρινή. Ὡς τὰ χθές, τὸ ἴδιο οἰκόπεδο νέμονταν οἱ «διανοούμενοι» τῆς Χούντας. Σὲ ἄλλους καιροὺς, οἱ Πεπονηδες, Παπανοῦτσι κ.λ.π. Αὔριο, κάποιος ἄλλος. [] Ὁ κ. Ζάννας ἦρθε καὶ θὰ παρέλθῃ — κι ὁ ἴδιος ἔχει ἐπίγνωση πῶς οἱ μέρες τῆς βασιλείας του εἶναι μετρημένες (γι' αὐτὸ ἴσως ἐπείγεται νὰ προβάλλῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς φίλους, ὅσο περισσότερο γίνεται τώρα) — τὸ κακὸ ὅμως θὰ παραμείνῃ. Καὶ τὸ κακὸ συνίσταται ὄχι στὸ ὅτι τούτῃ τὴν ὥρα μονοπωλεῖ τὴ δημοσιότητα, ποὺ προσφέρουν τὰ κρατικὰ μέσα ἐνημέρωσης, ἢ συγκεκριμένη ὁμάδα ἀτόμων, ἀλλὰ στο ὅτι τὸ κράτος μονοπωλεῖ τὰ δραστικώτερα μέσα ἐνημέρωσης (δηλαδὴ· ραδιόφωνο καὶ τηλεόρασις). Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι νὰ μεταβάλλωνται σὲ ὄργανα προπαγάνδας τῶν ἐκάστοτε κρατούντων, νὰ προσφέρονται βορὰ στοὺς εὐνοούμενους τῶν διαφόρων κυβερνήσεων καὶ νὰ χρησιμεύουν ὡς μέσα ἐκβιασμοῦ ὅσων εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸ κατεστημένο καὶ ὅσων θέλουν νὰ ἔχουν ἀνεξαρτησία γνώμης καὶ δράσης. []

Ἕπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ σῶπασαν γιὰ λίγο — ἀδικαιολόγητα — κ' ὕστερα μίλησαν περισσότερο ἀπ' ὅσο ἔπρεπε Ἕπάρχουν ἄλλοι πού, τόσο μετὰ τὴ σιωπὴ, ὅσο καὶ μετὰ τὴν «ὀμιλία», πολέμησαν τὴ δικτατορία καὶ ἄλλοι πού, μετὰ τὰ ἴδια μέσα, τὴν ὠφέλησαν .. [] Διαλαλοῦν τώρα μετὰ στόμφο, καὶ πολὺ λίγο ἢ καθόλου πειστικά, τὴ σιωπὴ καὶ τὴν «ὀμιλία» τους, σερβίροντάς τες γιὰ πεμπτουσία τῆς «ἀντίστασης»... [] Ἄλλομονο, ἂν δὲν κάνουμε διακρίσιμη ἀνάμεσα στὰ ἐρίφια καὶ τὰ πρόβατα. Δὲν

εἶναι δυνατὸ νὰ θάλουμε στὸ ἴδιο τσουβάλι τοὺς Ταχτοσήδες, Μαρωνίτηδες, Σαμαράκηδες, ἀπ' τὴ μιὰ, καὶ ἀνθρώπους σὰν τὸν Σαχτούρη, [] τὸν Σφακιανᾶκη, ἀπ' τὴν ἄλλη.

ΚΩΣΤΑΣ ΦΑΛΑΡΗΣ

Ἀσχέτως ἐποχῆς,
 ἂν θῆγῃ τριανταφυλλιά
 σ' ἓνα κοπρῶνα
 δὲν ἀπαιτεῖται ἀπόδειξη.
 Καὶ μάλιστα πλατύφυλλη
 ὅπως ὁ Ἡρακλῆς -
 μὲ νέο ἄρωμα κι ὁ Ρένος. . []

Δέ σῶπασε τὸ πνεῦμα
 τὸ χειμῶνα.
 Τὴ φίμωση τρύπησε!

Τώρα
 φωνάζουν τὰ τζιτζίκια
 καλοκαίρι...

ΑΥΤΑ ΗΤΑΝ Τ' ΑΕΙΟΛΟΓΑ ἀπ' ὅσα γράμματα ἦρθαν, μετὰ τὴν ἀποστολὴ κάπου χίλιων ἀνάτυπων τῆς «Ἀνοιχτῆς Ἐπιστολῆς» μου σὲ νέους καὶ παλιότερους πνευματικούς ἀνθρώπους ὄλου τοῦ Τόπου.

Ἐνθετα (στ' ἀνάτυπα τῆς Ἀνοιχτῆς Ἐπιστολῆς μου) ὑπῆρχαν καὶ τὰ ἐξῆς κείμενα:

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΠΟΙΗΤΕΣ

Φίλοι,

πιστεύω ὅτι ὅσοι ἔχετε μιὰν ἄλφα συνειδηση, ὅσοι σκέφτεστε πῶς ἡ Ποίηση γιὰ τὸν ἀληθινὸ δημιουργὸ εἶναι σ κ ο π ὀ ς καὶ ὄχι μ έ σ ο κ ο ι - ν ω ν ι κ ῆ ς π ρ ο β ο λ ῆ ς τοῦ ποιητῆ σὰν ἀτόμου, ὅσοι καμμιὰ «καρριέρα» καὶ καμμιὰ «θράβευση» δὲ δεχόσαστε νὰ λογαριάζεται πῶς σημαίνει τάχα περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀξιοπρέπειά μας σὰν ἀνθρώπων, πιστεύω ὅτι σεῖς θὰ συμφωνήσετε μαζί μου, πῶς πρέπει νὰ πολεμᾶμε ὅ,τι χρειάζεται, ἀσχέτως ἀν αὐτὴ ἡ στάση μας ἀντιτίθεται στὰ προσωπικὰ «ὀφέλη» μας Πρῶτα σὰν ἄνθρωποι σωστοί. Γιατὶ μονάχα τότε (δταν ἔρχεται ἀπὸ καθαρῆ πηγῆ) καὶ ἡ Ποιησὴ μας θὰ μπορῆ νὰ δροσίση τίς ψυχές τῶν κοινωνῶν τῆς.

Εἴμασθε μιὰ γενιά, ἐδῦσχῶς ἐξομμένη σχεδὸν ἀπ' ὅλα τῶν παλιῶν, καὶ

μάλιστα στὸν τόπο μας (Βέβαια διαβάσαμε τοῦτο ἢ κείνο τὸ καλὸ καὶ ἄξιο, ὅμως ἀκριβῶς καὶ χάρη σ' ὅ,τι ἄξιο διαβάσαμε, εἴμασθε ἀκόμη παραπάνω ἐξοκμμένοι ἀπὸ τοὺς πρὶν μας) Γιατὶ ἡ «Παιδεία» τοὺς δὲν πατάει στὸ καλὸ καὶ ἄξιο παρὰ στὸ μέτριο καὶ στὸ βολικὸ τῆς κοινωνίας τ ο υ ς, ποὺ μᾶς θέλει ἀνεκτικ ο υ ς τῆς καὶ «ἀπ ο δ έ κ τ ε ς» τῆς Ἡ «Παιδεία» τοὺς μᾶς μαθαίνει νὰ τὴν ἀνεχόμαστε καὶ νὰ τὴν φευτοκρίνομε, γιὰ νὰ παινεύεται πῶς ἔχει τάχα «κριτές» τῆς. Θέλει, σῶνει καὶ καλὰ, νὰ μποῦμε στὸ παιγνίδι! Νὰ μὴ σταματᾶ ἡ Μηχανὴ Ἐ γ ῶ δ έ ν μ π α ἰ ν ω σ τ ὸ π α ἰ γ ν ἰ δ ἰ ! Βαρέθηκα τὰ «συμμαζεμμένα», τὰ «φρόνιμα», τὰ «φευτοοσιαστικά», τὰ «γραφικὰ», τὰ καλλιγραφικὰ, τὰ «φιλόνομα» καὶ «νομοτα-

γῆ» τάχα, ἀφοῦ δ' ἐν ξέδιψ' ἄν
 τῆν ἀνάγκη μου γι' ἀλή-
 θεια καὶ οὐσία καφτῆ
 Χαρίζω (σ' ἔσους, στὴν πραγματι-
 νότητα, δ' ἐν ἔχου ν κ ἄτι ν ἄ
 π ο ὦ ν στὴν Ποίηση) τὰ λωριά στὸ
 λαμπρὸ καὶ τὸν ὀμφάλιο λῶρο ποὺ τοὺς
 συνδέει μὲ τὸ Βρώμιλο. Ἐγὼ δὲν ἔχω
 διάθεση, πρόσωπα καὶ πράγματα ἄ-
 σήμαντα, νὰ υποβάλλωμαι νὰ τὰ
 βλέπω μεγεθυμένα, σὰν προσώπα καὶ
 πράγματα «σπουδαῖα» τάχα. Δὲν ἔχω
 διάθεση νὰ δικαιῶναι τὸν ὄπιο, γιατί
 κρατάει τὰ πόστα «Ἄλλα ζητᾷ ἡ ψυ-
 χή μου, γι' ἄλλα κλαίει. Τὰ δύσκο-
 λα καὶ τ' ἀνεκτίμητα Εὖγε. Αὐτά,
 ποῦ νὰ τὰ δῶση δ' Ἀρταξέρξης, Αὐτά,
 ποῦ νὰ τὰ θρῶ στὴν σατραπεία, Καὶ
 τὶ ζῶν χωρὶς αὐτὰ θὰ κάμω, » Στὰ
 παλιά μου τὰ παπούτσια οἱ «θέσεις»
 τους, καὶ ἡ προβολὴ ποὺ ἔχουν τῆς δυ-
 νατότητας νὰ παρέχουν, καὶ οἱ ἐπαργυ-
 ρωμένες «ἀλήθειες» τους Πῶς ν' ἀνε-
 χτῶ τὴν ἀτιμία, ἀφοῦ τῆ βλέπω,

Μὲ φευτοεπιχειρήματα καὶ συκοφαν-
 τίες πᾶνε νὰ θάψουνε καί ποὺ οὕτως
 ἢ ἄλλως δὲ θάβεται, ἀφοῦ εἶναι σω-
 στὰ μαστορευμένη Κιθωτός Τὴν Ἄν-
 θολογία Ἀποστολῆν, τὸ μεδούλι τῆς
 Ποίησής μας δηλαδὴ! Καὶ π ο ι ο λ
 τὴν συκοφαντοῦν, Μιὰ κλίκα μέτριων,
 ποὺ καπηλεύεται χρόνια τὰ πνευματι-
 κά μας πράγματα — τοὺς ξέρετε! —

καὶ ποὺ τώρα πᾶει νὰ συκοφαντήσῃ
 τὸ ποιοτικὰ δικό μας, τὸ
 σὰ στάση δικό μας, τὸ σὰ
 βλέμμο δικό μας (δικό σου
 ἢ καὶ δικό μου, σήμερα ἢ αἴριο ἀνθο-
 λογημένο) Πᾶν νὰ συκοφαντήσουνε
 τὸ ἔργο ποὺ στάθη κε ὀ
 πιο ἀνεπηρέαστος ἀπο-
 τιμητῆς. Αὐτὸ ποὺ μοιάζει νάναί
 παράδοξα στημένο ἐδῶ, δηλαδὴ πέρα
 ἀπὸ γενιὲς καὶ ἀθλιότητες τους. Τὸ
 τελεῖως ἀπρόσιτο Μ η γ
 ἄ ν η τ ῆ ς. Αὐτὸ ποὺ μὴ σε ως
 Ἐγὼ λέω νὰ μὴ τὸ χαλάσουμε Ἀπὸ
 τὸ Ρῆγα δλόκληρο, ἢ Ἀνθολογία δια-
 λεγει ὅ λέξεις

Καλύτερα μιὰς ὥρας ἐλεύθερη ζωή

Καὶ κ α λ ὕ τ ε ρ α ἀκόμα, πρᾶ-
 γματι! Ὅλα τὰ ρέστα, εἶναι λιγώτε-
 ρα κι ἀπὸ μιὰς ὥρας! Γι' αὐτὸ σκέ-
 φτηκα νὰ σὰς ἀπασχολήσω μὲ τὰ κεί-
 μενά μου αὐτὰ καὶ σὰς τὰ στέλιω
 Καὶ γιὰ νὰ σὰς θυμίσω πῶς ἡ Ποίηση
 εἶναι τρόπος ζ ω ῆ ς, καὶ αὐτὸς ὁ
 τ ρ ὀ π ο ς ζ ω ῆ ς δὲν εἶναι πάν-
 τως ἐκεῖνος τοῦ Χατζηαθάτη, Ἀ)λὰ
 καὶ ποιὰ «δικαία» ἔχουμε τὸ δικαίωμα
 νὰ «ὑπερασπίζουμε» μὲ τὴν Ποίησὴ
 μας, ὅταν στὸν ἴδιο μας τὸ χῶρο ἀνε-
 χόμαστε τὴν ἀδικία καὶ τὴν ἀτιμία,

Φιλικά

Ἐλενα Στριγγάρη

ΠΡΟΣ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Οἱ κάτωθι υπογράφοντες — ἐπισυ-
 νάπτοντες, σὰν στοιχεῖο ἀποδεικτικὸ,
 τὸ ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Τετράμηνα» — Ἀ-
 παντησι τοῦς Ἀργυρίου, Ζάννα, Ἀλ
 Κοτζιά, Σινόπουλο καὶ Για» τῆς Ἐ-
 λενας Στριγγάρη — καταγγέλλουμε

1) Τὸν διεθυντὴ προγράμματος τοῦ
 ΕΠΡΤ κύριο Παῦλο Ζάννα καὶ τὴν ὅλη
 κλίκα πίσω του, πῶς, καταχρῶμενοι
 τὰ κρατικὰ μέσα ἐνημέρωσης, μ ο -
 ν ο π ω λ ο ὦ ν τῆ δημοσιότητα, μὲ
 σκοπὸ νὰ προβάλλουν ἑ,τι δικό τους
 καὶ νὰ πνίξουν τὴν ἀλήθεια ποὺ δὲν
 τοὺς συμφέρει

2) Τοὺς «πνευματικούς» μας ἀνθρώ-
 πους, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὸν τόπο ἐπι-

χοῦντας καὶ «σιώπησαν». Πιστεύουμε
 ὅτι τὸ ἔργο τῶν πρᾶγματι ἀξιων πνευ-
 ματικῶν ἀνθρώπων, κυρίως στὴς δύσ-
 κολες ὥρες ἐνὸς τόπου, πρέπει νὰ λει-
 τουργῆ σὺν σῆμα κινδύνου καὶ ἀφύ-
 πνισις τοῦ λαοῦ. Πιστεύουμε ὅτι αὐ-
 τοὶ ποὺ σὲ δύσκολες ὥρες ἀδιαφόρη-
 σαν, καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν τόπο, δὲν
 ἔχουν τὸ δικαίωμα, χάρη στὸ ὄνομα
 ποὺ τοὺς χάρισε ὁ μπαμπὰς τους ἢ τὴν
 πονηρία τους, νὰ καπηλεύωνται τοὺς
 δρους «ἀντίσταση», «ἥρωας» κ λ Δὲν
 μᾶς πείθουν. Καὶ μὲ τὴν τώρα στάση
 τους, μᾶς ἀποδεικνύουν τὸ μέγεθος τῆς
 ἠθικῆς τους διάβρωσης

Ἐδῆραιστοῦμε
 γιὰ τὴν φιλοξενία

ΤΗ ΔΙΑΚΗΡΙΞΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΛΙΚΑΣ ΥΠΟΓΡΑΦΑΝΕ

Τ Ἀνονίδης, Β Ἀναστασόπουλος,
Κ Βαβουράκης, Γ Βερζάγιος, Σ Βλα-
στοῦ, Δ Γεράρδης, Δ Γιακουμάκης,
Τ Γιαννόπουλος, Χρ Δάγλαρης, Ἄλ
Δάγλας, Γ Δάρτζαλης, Σπ Δεσι-
νιώτης, Καλλιόπη Δημητρακοπούλου,
Ἄγγ Δούρος, Ξενοφῶν Δούρος, Κομ
Δούρου, Πόλυ Δούρου, Μιχ Ἐρτζέο-
γλου, Χόρις Ἰγγλέση, Α Καμπουρά-
κη, Ἄριστ Κοραγιάννης, Α Κασιγό-
νης, Γερ Κασόλας, Μιχ Κατοίγερας,
Β Κεσίσογλου, Σπ Κολόμβου, Τασία
Κοσμοπούλου, Γ Κούνελος, Παῦλος
Κριναῖος, Ἄργυρῶ Λάμπρου, Σταμ
Λίτσας, Μίνως Μανουσάκης, Α Μαν-

τούδη, Δ Μαρκόπουλος, Μαρία Μο-
σχάνη, Πέτρος Μότης, Γ Μπέκ, Σ
Μπετκάκη, Γ Μήτιας, Μ Οικονομί-
δου, Γ Παδουβάς, Ἴηλ Παδουβάς, Κ
Πανάγου, Φραγκλῖνος Παπαιωάννου,
Κ Πατέστος, Κίμων Παυλόπουλος,
Ρούλα Παυλοπούλου, Ἄννα Πέπωνα,
Χρ Σαντατούρης, Λουῆς Σέττας, Πα-
ρασκευὴ Σιμιτζή, Λεων Στάδαρης, Λέ-
να Σταγάκη, Ἰβλῖκα Στασινοπούλου,
Γ Συμεώνογλου, Νινέττα Τερζή, Ἄλ
Τερζής, Δ Τεφαρίκης, Γ Τσιριγω-
τάκης, Ἄσπ Τσιρλιάγκου, Β Τσορ-
νέλλι, Δ Χαραλαμπίδης, Σπ Χατζη-
δάκης, Τ Χριστοπούλου

Ἐπίσης, δῆλωσαν προφορικὰ ὅτι συμφωνοῦν μὲ τὸ κείμενο τῆς Ἀνοι-
χτῆς Ἐπιστολῆς μου οἱ λογοτέχνες: Ἑλλη Ἀλεξίου, Γιάννης Νεγρεπόν-
της, Στρατῆς Δούκας - καὶ οἱ νέοι. Βάσω Δανέζη, Δ. Δεκαδάλας, Ζαν-
νὴ Μαργέτης.

Τίποτ' ἄλλο. Θὰ ἐπανέλθουμε, ἂν χρειαστῆ.

Καί, πάντως, σὲ χλωρὸ κλαρὶ δὲ θὰ σταθῆτε οἱ ἀνάξιοι!

ΧΑΡΙΣ ΙΓΓΛΕΣΗ

Στὸ Γέρο τοῦ Μῶριᾶ

Γιὰ μερικοὺς λιγόψυχους ὡσὰν ἐμᾶς,
ὁ μόνος τρόπος εἶναι νὰ μᾶς κάψης τὰ καρᾶδια·
γιὰ κάτι δούλους χορτασμένους σὰν ἐμᾶς,
κοίταξε. πίσω νάχης μοναχὰ ρημάδια!

Σὲ κάτι φουκαριάρικ' ἀνθρωπάκια σὰν καὶ μᾶς,
ζαλάδα καὶ τρομάρα φέρν' ἢ πλώρη·
τὰ γεννημένα τὰ σκλαδάκια σὰν καὶ μᾶς
ἐλεύθερα τὰ κάνεις μόνο μὲ καμ'τοῖ καὶ μὲ τὸ ζόρι!

Στὸν Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη

Ρόδα κι ἀνθοὶ στὸν τάφο σου,
στὰ κόκκαλά σου μύρα!
Σὲ προσκυνῶ, Μοναδικέ,
τόσα ἀπὸ σὲ ποὺ πήρα!

HACHE FEU

Πρόλογος στην 'Αναρχία

Μεταφράζει ο Νεοτέλης Διον. Σουαρής

Κάθε αναρχικός έχει μιὰ δικιά του αναρχία. Γι' αὐτὸ ἡ αναρχία δὲν εἶναι σύστημα καὶ σκλαδιὰ κανενός, σὲ κανένα καὶ σὲ τίποτα.

Οἱ μὴ αναρχικοὶ παρηγοριοῦνται κρυφά, ὅταν ὀνομάξουν τὴν αναρχία «αναρχισμό». Ἐμμεσα θέλουν νὰ ποῦν, μὲ τὴν κατάληξη «ισμός» ποῦ τῆς κολλᾶνε, πὼς εἶναι κ' ἡ αναρχία ἓνα κάποιο σύστημα, μιὰ κάποια πίστη, ἓνας κάποιος φανατισμὸς σὰν τοὺς δικούς τους, μιὰ κάποια δέσμευση μόνιμη σὲ κάτι, ποῦ ὀρίζει κ' ὑποχρεώνει, ὅπως οἱ δικές τους πίστεις κ' ἐντάξεις, σ' αὐτὴν ἢ σ' ἐκείνη τὴν ἔξω ἀπ' τὴν προσωπικὴ τους συνείδηση ἀπαρτισμένη — καὶ προσφερόμενη — ἰδεολογία.

Οἱ αναρχικοὶ ἀδιαφοροῦν γι' αὐτὲς τὶς ἀλεπουδες πούκαψαν τὶς γούγες τους καὶ γυρεύουν ὄλοι νὰ τὶς ἔχουν ὅμοια καμμιένες. Ὅπως οἱ ἄθεοι ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς φαρισαίους τῶν πίστewν σὲ θεούς, ποῦ πᾶνε πάντα ν' ἀποδείξουν, μὲ κάθε τρόπο καὶ σοφίσματα ἀξιολύπητα, πὼς τάχα καὶ ἡ ἀπιστία σὲ θεὸ εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ πίστη.

Ἡ ἐγγελιανὴ — μὰ κ' ἡ μαρξιστικὴ — διαλεκτικὴ πολὺ τοὺς βοηθάει ὄλους τοὺς πιστοὺς αὐτοὺς δούλους σ' αὐτὲς τους τὶς αὐτοπαρηγορητικὲς κατασκευὲς ἀπὸ τὴν ἄρνηση ἀναγόμεστε στὴ «σύνθεσῃ», ὑποτίθεται, ποῦ καὶ αὐτὴ μέσα της περιέχει τάχα πάλι τὴ θέση, ἢ ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της μιὰ θέση νέα!.. Ἄστεία παιγιιδάκια, παιδιῶν ποῦ παίζουνε μὲ τοὺς κύβους τους! Καὶ καλὰ τοὺς ἀντίκρυσε ὁ Νίτσε, μὲ τὴ σαπιοκοιλιά καὶ τὴν πατσαδούρα, ὅπως τοὺς ἔπρεπε. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ζανασχοληθῇ ἓνας αναρχικός μ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ παιδαριώδη σοφίσματα.

Ἀναρχισμό, λοιπόν, ὅταν ἀκοῦτε νὰ λένε κάποιοι, ξέρετε ἀπλά: δὲν εἶναι αναρχικοί, μιὰ φορά, ὅποιοι τὸ λένε. Συνηθέστατα εἶναι μαρξιστές. Κι ὅπωςδὴποτε συστηματοῦσι.

Ὁ κάθε αναρχικός, εἶπα, τὴ δικιά του αναρχία. Κι ἂν φάξετε καὶ μελετήσετε, δὲ θὰ ὀρῆτε οὔτ' ἓναν ποῦ νάχη τὴν ἴδια μ' ἄλλον. Μπορεῖ σὲ μερικὰ νὰ συμφωνοῦν, ἀλλ' αὐτὸ σ υ μ β α ἰ ν ε ι — θὰ μποροῦσα νὰ πῶ καὶ «τυχαίνει», ἂν δὲν κρύβονταν μέσα στὸ ρῆμα τῆς «τύχης» μιὰ πίστη, καὶ ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς «μοίρας» ἢ τοῦ ναρκισσικώτατου «πεπρωμένου» — ἐνῶ συχνὰ καὶ δὲν τὸ παραδέχονται κἂν ὅτι συμβαίνει (καὶ ἀπὸ τὴ μανία τους βέβαια γιὰ ἐλευθερία καὶ μὴ δέσμευση καμμιὰ, οὔτε κἂν ἀπὸ σύμπτωση).

Κάποιοι προσπάθησαν νὰ τοὺς ταξινομήσουν. Δηλαδή νὰ γνωρίσουν συστηματικὰ τὶς πεποιθήσεις τῶν βασικῶν αναρχικῶν — ἢ τῶν ὀπωςδὴποτε διασημότερων — καὶ νὰ κατατάξουν μετὰ τὶς ἀποκομμένες αὐτὲς «πεποιθήσεις», χωρισμένες ἀπ' τὰ πρόσωπα ποῦ ζοῦσαν μὲς σ' αὐτὲς, ἢ μὲς ἀπ' αὐτὲς, σὲ κάποιες βασικὲς κατηγορίες.. Δουλειὲς τώρα τῶν ἀνελεύθερων!.. Βγῆκαν κάποια βιβλία ἔτσι — τὸ τιμιώτερο εἶναι τοῦ Ἐλτσμπάχερ — μὰ ἡ ἀξία τους εἶναι τυπικὰ «πληροφορικὴ» (δηλαδή ἐπιφα-

νειακά πληροφοριακή) γιὰ τ ο ὖ ς μ ῆ ἄ ν α ρ χ ι κ ο ὖ ς, πού ἔχουν περιέργεια ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι τάχα οἱ ἀναρχικοί, καὶ θέλουν νὰ-χουν κάποια ἰδέα.

Δὲν ἀντέχω ἐδῶ νὰ μὴ διηγηθῶ ἓνα χαρακτηριστικὸ περιστατικόν: Σὲ σαλόγι, κάποτε, ἓνας τυπικὸς ἀστὸς λελέξ, διπλωματικὸς κιόλας (βάλτε τώρα μὲ τὸ νοῦ σας), ἐρεθισμένος ἀπ' ὅσα ἄκουγε καὶ τοῦ χάλαγαν τὰ «ἴσα» τῆς ἀστικῆς του συνειδησούλας, καὶ μισοπληροφορημένος ἀπὸ κουβέντες τοῦ ποδαριοῦ, πῶς «εἶν' ἀναρχικός, ξέρετε, αὐτὸς πού τὰ λέει» — «Ἀναρχικός, ὦ, mon Dieu! Τί φρίκη! Αὐτοὶ σκοτώνουν κιόλας! Βάζουν καὶ βόμβες!» — ἐπέμενε, ντὲ καλὰ, σὰν ὑστερικὴ γεροντοκόρη: «Ὅχι, νὰ μοῦ πῆτε, παγκαλῶ, τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἀναρχία; Τί πρεσβεύει δηλαδὴ, Σεῖς εἴθε ἀναρχικός; Καὶ τί πρεσβεύετε; Θέλω νὰ μὲ πληγοφογήσετε!» (Καὶ χτύπαγε τὰ χεράκια του στὰ γονατῆρια του.)

«Πρεσβεύω», τοῦ εἶπε ὁ ἀναρχικός, «πῶς δὲν σὰς χρειάζεται νὰ ξέγετε τί πρεσβεύω!.. Τί νὰ τὸ κάνετε; Τουρσί μὲς στὰ χαλόνια σας, γιὰ νὰ κοκκορεύεστε,.. Δὲ σὰς χρειάζεται!»

Δηλαδὴ Δὲν ἐνδιαφέρεται ὁ ἀναρχικός νὰ προπαγανδίξῃ ὅ,τι ἔχει μέσα του. Οὔτε νοιάζεται νὰ κἀνῃ ἄλλους σὰν τὸν ἑαυτὸ του. Γιὰ νὰ μὴν πῶ — ἂν καὶ βεβαιότατα θάπρεπε αὐτὸ πρωτίστως νὰ πῶ, γιὰτ' εἶναι πυρηνικώτατο τῆς ἀναρχικῆς συνειδήσεως — ὅτι ἐνδιαφέρεται ἴσα-ἴσα γιὰ τὸ ἀντιθετο, καθὼς τ' ὀρίζει δὰ ὁ Νίτσε στὸ «Ζαρατούστρα»· νὰ γίνεταὶ ὁ καθένας δι' ἄ φ ο ρ ο ς, ἀκόμα κι ἀπὸ κείνον πού, σὰν ἐλεύθερος, τὸν ἐλευθέρωσε ἀπ' τὴν σκλαβιῆς του. Νὰ γί ν ε τ α ἰ ὁ κ α θ ἔ ν α ς ὁ ἔ α υ τ ὸ ς τ ο ὗ!

Μὰ καὶ γιὰτί τότε ὁ ἀναρχικός θάγραφε, (Κ' ἔγραφαν ὄχι λίγαί!)

Δὲν ξέρω οἱ ἄλλοι, μὰ ἐγὼ γράφω τώρα ἐδῶ, γιὰ νὰ χαρῶ μόνάχος, τὴν ἰδια μου τὴν ἀναρχία. Καὶ γιὰ νὰ διασκεδάσω μὲ τοὺς θυμοὺς τῶσων καὶ τῶσων πού θά ξεσηκώσῃ!

Στὸν καιρὸ μας, κι ὅλο δυνατώτερα σ' αὐτὴ τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ μεταπολέμου, ἡ λέξι ἀναρχία (κι ἀναρχικοί) ἀκούστηκε πολὺ συχνά. Τοῦτο ἐρχότανε ὕστερ' ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, πού κ' ἡ λέξι καὶ τὸ πρᾶγμα λὲς κ' εἶχαν σχεδὸν ἀφανιστῆ ἀπ' τὸν κόσμον, μὲ μοναδικὴ σημαντικὴ ἐξαιρέση τὴν Ἰσπανία τοῦ Ἐμφυλίου, λίγο πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμον, καὶ τὴν πιὸ σκληρὴ ἀντιφρανκικὴ τρομοκρατικὴ ἀντίσταση ὡς τίς μέρες μας. Ἱστορικά, ἡ Ἰσπανία — μὰ κ' οἱ μὲ τὴν Ἰσπανία ἔχουσες σχέσεις (τέτοιες ἢ τέτοιες) νοτιοαμερικανικὲς κοινωνίες — ἦταν τὸ (φανερὸ τουλάχιστον) «νῆμα» τῆς (τρομοκρατικῆς κυρίως, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ τῆς προσωπικῆς) ἀναρχίας, πού γεφυρώνε ἰδεατὰ τὴν παλιά μὲ τὴ σύγχρονον τάση.

Ἄξιζει νὰ τὸ σκεφτῆ κανεὶς εἰδικὰ τὸ θέμα; Οἱ ἀναρχικοὶ δὲν πολυνοιάστηκαν ποτὲ γιὰ τὴν Ἱστορία, κι οὔτε γιὰ τὴν ἱστορία τους. Τὸ καφτὸ τ ὶ ρ α τοὺς κράταγε πάντα, καὶ τὸ τί θά κάνουν μὲς σ' αὐτό. Σημασία δὲ δίγει ὁ ἐλεύθερος στὸ π ρ ἰ ν καὶ στὸ μ ε ι τ ἄ, στὴν παράδοση καὶ στὴν ὑστεροφημία (ἢ στὴ «δόξα», καθὼς τὴ λέγει). Μολαταῦτα, ἐπειδὴ στὴ διάγνωση τοῦ τ ὶ ρ α μπορεῖ νὰ βοηθῆσῃ, ἄς σημειωθῇ πῶς κάποια

βαθύτερη συγγένεια θά πρέπει νάχη ὁ πυρήνας τῆς ἰσπανικῆς ἰδιοσυγκρασίας — ἢ μήπως καί τοῦ ἰσπανικοῦ πολιτισμοῦ; — μέ τίς τάσεις τῆς ἀναρχίας, ὅπως ἄλλωστε κι ὁ ἑλληνικός (κι ἄς μὴν πολυγίνγηκε συνειδητό ὡς τώρα, ξὺν στοὺς βαθύτερους μελετητές τῆς ἀρχαιοελληνικῆς παράδοσης) .

Πιάνω ἀπὸ τὴν λέξιν, κι ἀπὸ τὸ φαίνομενο, γιατί δὲν πιστεῦω πὼς «τυχαία» καί «δίχως σημασία» λέγονται ἢ φαίνονται ἡ σημάδια στὸν κόσμο. Ὅσοι ἔχουν προσωπικὲς πείρες καί βιώματα ἀπὸ κοινὲς ἐξελίξεις ξέρου πὼς οἱ λέξεις εἶναι συχνὰ ἀστραπές, καί τὰ φαίνομενα κεραυνοί, πού δὲ διασχίζουν δά καθαροὺς οὐρανοὺς, καί τοὺς ἀκολουθοῦν θύελλες οὐσίας καί νέων πραγμάτων ν στήν Ἱστορία. Ἄγκαλά, ἄλλοι ξέρου πὼς οἱ λέξεις ἐνεργοῦν πράγματι καί «σπερματικά», ὅπως ἔντονα τὸ συνέλαθαν οἱ ἰδρυτές θρησκειῶν - καί μέσα σ' αὐτό τὸ «σπερματικά» ὑπάρχει (μὴ διαστοῦν ν' ἀντιτεθοῦν οἱ δίχως θάθος «ἱστορικουλιστές», γιατί ὁ ἴδιος Ὁ Λένιν θά τοὺς ὑποδείκνυε σοφὰ πὼς ναι, ὑπάρχει) ὅλη ἡ ἀναγκαία προϋπόθεση τοῦ «ἐδάφους» καί τῶν «συνθηκῶν», τοῦ «ρεύματος» ὅπου μέσα κολυμπάει τὸ «ψάρι» τῆς «προσωπικῆς συνειδήσεως» κ λ.

Ὡστε, λοιπόν, εἴτε σὰ «σύμπτωμα» μόνο, εἴτε καί σὰ «σπέρμα» τοῦ ἐπερχόμενου νὰ τὸ δοῦμε, καί τι λέει, ἀσφαλῶς, τὸ πού οἱ λέξεις ἐξακουστήσαν — σχεδὸν ἀπότομα, ἐκρηκτικά — καί τὰ φαινόμενα πολὺ θυμῆσαν ἄλλα καλιότερα, ὅστερ' ἀπὸ μισὸν αἰῶνα πού ἔμοιασε πως ἔθαθε τὴν ἀναρχία «γιά πάντα», κ' ἡ Ἐπανάστασι στὸ μεταξὺ μονοπωλιόταν, ἀθαίρετα καί κατεξουσιαστικά τῶν ἀδέσμευτων ἐπαναστατικῶν δυνάμεων, ἀπὸ τὸν τόσο συμβατικό (κι ἀντεπαναστατικό στὴ φύση του) «Κομμουνισμὸ» τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσεως καί τῶν ἱστορικῶν παρεκταμάτων ἢ ὑποπαράγωγων τοῦ «ἰδεολογικοῦ» ἱμπεριαλισμοῦ τῆς.¹

1 Ἄς ξεκαθαριστῆ ἑξαρχῆς, ὅτι ἀναρχία δὲ νοεῖται παρὰ σὴν τάση ἐπαναστατικῆ, ὅχι ποτέ μέσα σὸ πλαίσια τῆς Συντήρησης ἢ σὴν τάση τάχα «καί τῆς Δεξιᾶς», ὅπως παλεύουν νὰ τὸ σερβίρουν ὅποιο κομματικοί τῆς «Δριστερᾶς» (ἀλλὰ καί τῆς «Δεξιᾶς» προπαγανδιστές) στὸν καιρὸ μας, κ' ἔτσι διαβάσουμε τὰ τραγελαφικά τοῦ τύπου «Ἀναρχικοί τῆς Δεξιᾶς» κ λ, στήν Ἱταλία τάχα ἢ ἄλλοῦ «Ἀναρχία καί Συντήρηση» ἀποτελοῦν σχῆμα ὄξυμορο - ὅπως κι ἂν ἀποτολμηθῆ ἢ παρανοικὴ σύναψή τους. Τὸ σχῆμα στήν παράλλη σελίδα κάτι λέει γι' αὐτά, ὅσο εἶναι δυνατό νὰ δείχνῃ καί νὰ μὴν πλανᾷ ὅποιο σχῆμα, καί βοηθεῖ στήν κατανόηση τῆς ἀλλοίωσης πού κάνουν τῆς ἀναρχίας, ἀπὸ κάθε πλευρᾶ. Ἡ ἀνάλυσι τοῦ σχήματος θά ἔδειχνε ἰως πολλὰ — ὅλλὰ καί θ' ἀπαιτοῦσε τὴν ἔκτασι μπερδεῖ καί διβλίου ὀλάκωρο — πλὴν ἐγὼ, ἐπαναλαμβάνω, δυσπιστῶ στὰ σχήματα, καί κάθε γνήσιος ἀναρχινὸς κι ἀντισυστηματικός πρέπει νὰ δυσπιστῆ, γιατί ἀκριβῶς σὰ γεωμετρικά πού εἶναι, παρασύρουν τὴ διανοια πρωτίστως (βλ σχετικά τί καθαρά πού τὸ θέτει καί τὸ ἀναλύει ὁ Μπέρξον στὴ «Δημιουργό» τοῦ «ἐξελίξει»), ἐνὸς τ' ἀνθρώπινα, συνειδησιακά καί κοινωνικο-ἱστορικά, δὲν καλύπτονται ἀπ' ὅσα τὸ σχῆμα, καί κάθε ἄλλο ψευτοδοθητικό μας «σύστημα θεωρήσεως». Ὁ ἀναρχικός πρέπει νὰ κρατιέται πάντα ξάγρυπνος καί νὰ υποφιάζεται ἰδιαίτερα ὅτι «ἱκανοποιεῖται καί «μαγεύει» τὴ «λογικὴ» μας ἢ τὴν τάση μας νὰ ἐπαναπαυόμεστε σὲ «μεθόδους»

Θ ε ω ρ η τ ι κ ά — κ' ἔχει, βέβαια, κ' ἡ θεωρία τὴν ἀξία της, ἀκόμα καὶ γι' ἀντιθεωρητικούς ἀναρχικούς «τῆς ὠμῆς πράξης» ἢ «νεοσιρνερικούς ἐγωτικούς» — θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ: Ἡ ἀναρχία ξαναπῆρε φυσικώτατα πάνω της, σὰν ἔγειρε ὀριστικά κι ἀκάθεκτα πιά πρὸς τὰ κάτω, σ' ὅλες τίς συνειδήσεις, ἢ ἀποτυχοῦσα σφετεριστική τῆς Ἐπανάστασης καὶ μαζοποιητικῆ-κατεξουσιαστικῆ τῶν πάντων («ἐν ὀνόματί της» τάχα) «ἀντιπρόταση» τοῦ «Μαρξισμού»: Σοσιαλισμοῦ/Λενινισμοῦ, Τροτσκισμοῦ/Σταλινισμοῦ, Ἀναθεωρητισμοῦ/Μαοϊσμοῦ τῆς ἀνεξέλικτης Κίνας, ἢ καὶ — στὰ σοδάρά; — τῆς «γυδοσοσιαλιστικῆς» Ἀλβανίας τοῦ Ἐμβέρ, μὲ τῆς σταθερώτατα ἀμερικανοπροστατευόμενης δικτατορίας τοῦ «ἀθάνατου» Τίτο στῆ «μωσαϊκῆ» Γιουγκοσλαβία, καὶ τὰ ρέστα συνθετικά, νεοπλάσματα τοῦ λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου» τῶν λογιῆς-λογῆς «καθυστερημένων» τῆς ὑπὸ πᾶσαν ἔννοια «πελατείας» ἐξ ἀντικειμένου τῶν δυῶ φευτοαντιτιθέμενων «Μεγάλων».

Ἀπλούστερα: Φυσικὰ ξαναπῆρε ἀπάνω της ἡ ἀναρχία, σὰν μόνη γνήσια ἐπανάσταση, ἀφοῦ δειχτήκε περίτρανα — καὶ ἱστορικὰ, ὄχι μόνον θεωρητικὰ — σ' ὅλο τὸν κόσμο ἢ κατεξουσιαστικότερητὰ κάθε ἄλλης (φευτοεπαναστατικῆς πράγματι, ἀντιδραστικῆς στὸ βάθος κι ἀντιελεύθερης) τάσης ἢ «πρότασης».

Ἄλλὰ γιατί δυσπιστῶ ἐγὼ καὶ σὲ τέτοια «ἐρμηνεῖα»;

Γιατὶ ἀκριβῶς εἶναι πολὺ «λογικῆ». Ἐνῶ διόλου δὲν ἔχω πειστῆ πῶς ἢ Ἱστορία, κ' ἡ πρόβλεψη γενικώτερα τῶν ἀνθρωπίνων, μπορούν ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ «λογικὲς» ἀναπτύξεις «θετικοεπιστημονικῶν» σεμιναρίων, εὐσυνείδητα (καὶ «δικανικὰ» περίπου) «λογιζόμενων»: «Τοῦτο ἀπεδείχθη, de facto καὶ de jure, μὴ ἐλευθερωτικὸ - ἄρα νὰ ἐπανέλθῃ τὸ κατ' ἀρχὴν προταθὲν καὶ πρὸς τὸ ὁποῖο κακῶς λοιπὸν δυσπιστήσαμε κ.λ.»

Ἀσφαλῶς δὲν πορεύεται ἔτσι ὁ κόσμος. (Καὶ εἶναι μὲν «δογματικὸ» ἀγνωστικὸ τὸ «ἀσφαλῶς» μου, ἢ κι ὅποιου ἄλλου, ἀλλὰ δογματικώτερο de facto ἔχει βεβαιότατα δειχτῆ — καὶ πόσο πληρωθῆ! — τ' ὅτι πορεύεται τάχα ὅπως θάθελ' ὁ νοῦς μας γιὰ νὰ μένη βαθύτατα ἱκανοποιημένος ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του, σὰν ἐξ Ἀριστοτέλους «ὄργανο γνώσεως τοῦ κόσμου».)

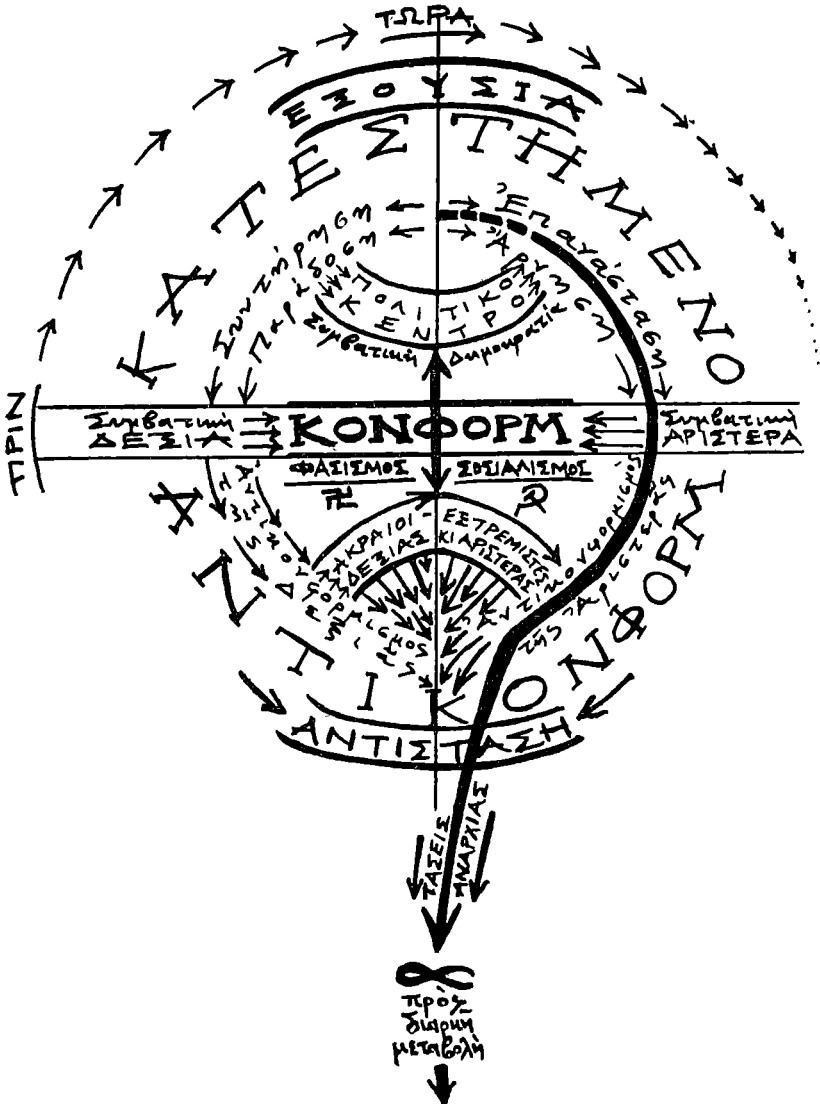
Ἄλλ' ἐξ ἄλλου, καὶ στὴν οὐσία: Μᾶς ἐνδιαφέρει τόσο τὸ γιατί καὶ πῶς τῆς ἐπανέξαρσης μιᾶς πανάρχαιας ἄλλωστε τάσης; Καὶ θ' ἀναζητούσαμε τὴν «αἰτία», ἀν τὴν οὐσία κατέχαμε;

Λοιπόν, τὴν οὐσία τῆς ἀναρχίας ἄς κυνηγήσουμε, καὶ πρῶτα στοὺς πυρῆνες της, τοὺς ριζικώτερους, κι ὅσο γίνεται βαθύτερα. - ὁπότε κι ὅλες οἱ «αἰτίες» τῶν ἐκάστοτε «ἀναρριπίσεων» της στῆ συνείδηση τοῦ κόσμου φυσικὰ θ' ἀναδυθοῦν καὶ πειστικώτερες ὅποιωνδήποτε συλλογιστικῶν κατασκευῶν.

καὶ «συστήματα», ποὺ δὲν παράγουν ἑμῶς παρὰ πλάνη καὶ πλάσματα τοῦ νοῦ, ἀντισωστῶν ἀντικρισμάτων τοῦ κόσμου, ποὺ — μπορεῖ καὶ μὲ δίκιο τῶν ἀγνωστικῶν ἐν προκειμένῳ — νὰ μὴν προσφέρεται διόλου σὲ νοητικὴ «σύλληψη» καὶ «γνώση». Οἱ δὲ ἀγνωστικοί, περίπου ὅλοι, ἀναρχικοὶ ἢ ἀναρχίζοντες πάντως ἦταν, σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες, ἀπ' τὸν Ἡράκλειτο ὡς τοὺς νομιναλιστὲς τοῦ Μεσαίωνα κι ὡς τοὺς σημερινούς τοῦ «Ἴρρασιοννέλ» κάθε μορφῆς

ΕΝΑ ΣΧΗΜΑ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΜΟΝΑΧΑ
ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΕΣΜΕΥΕΙ ΤΗ ΣΚΕΨΗ

(Έκτός του βασικού χοντρού βέλους, απ' το κέντρο προς τ' άριστερά, τὰ μικρά βέλη στὸ ἀντικονφομιστικό ἡμικύκλιο δείχνουν ἀπὸ πού συγκλίνουν συνήθως ροπὲς καὶ φορεῖς πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀναρχίας.)

ΑΝΩΝΥΜΟΣ

I

Μιλάω σέ. σένα, πού δέ σέ ξέρω, γράφοντας πάλι σέ χαρτί φτηνό, τυχαίο... Τ' άφησα όλα, τά σύνεργα όλα όσα χαράζουν «άνεξίτηλα» τά πρόχειρα λόγια μου... Καί τó έμπειρο χέρι μου άφησα πίσω, και τά χιλιάδες εισαγωγικά, πού ζητάει διφασμένη γι' αλήθεια, γιά γνησιότητά της, κάθε λέξη μου... (ΉΑ, τί δράμα κι αυτό, σκέψου, τών δύστυχων τών λέξεων, τών ίδιων μας τών χειλιών τó δράμα: ν' άνοιγουν, νά σχηματίζουν τόν ήχο έτοιμο, τó φθόγγο πού άλλοτε έλεγε, κ' ή φωνή νά μη θγαίνη, νά χρειάζεται «συστατικά» γιά νά φτερουγίση στόν κόσμο, «θεβαιωτικά» γιά ν' άκουστή κελάδημα τó «κελάδημα», κραυγή ή «κραυγή», νόημα τó «νόημα»...)

Κοιτάω τόν ήλιο, πού χύθηκε πριν λίγο, καθώς τόν πρόσεξα, σπάταλος άπ' τó κλειστό παράθυρο... (Ήν θέλεις, άν μπορείς, μή μου γυρεύεις λέξεις άλλες, τάξη άλλη στις λέξεις μου... Άρκέσου σ' αυτές; τίς έτσι, τίς όπως μισοκαταφέρουν ν' άνασηκώσουν τó καπάκι... Πάρ' τες έτσι, ή πέτα τίς έτσι - δέν έχασες. Ή, κι άν έχασες θαρρής, δέν πειράζει' όλα θά τά χάσουμε, ούτως ή άλλως' πού θά χάσης κ' έσύ τίς δικές μου λέξεις, τίποτα τó σπουδαίο...)

Κοιτάω τόν ήλιο, πού χύνονταν ίδια ώρα — ίδια ώρα, ίδιον καιρό — μά ήμουν τέσσερω χρονώ, σ' έν' άγνωστο σπίτι, στά πόδια ένός τραπέζιού, και χύνονταν όμοια ó ίδιος ήλιος εκεί (σκέφτηκες πού ó ήλιος δέν αλλάζει;) και χρύσωνε φτηνό αυτοκινητάκι — τού παιδιού της ράφτρας; (κουβέντιαζε ή μάνα μου άσταμάτητα πάν' άπ' τó τραπέζι μαζί της, κάτι γιά φορέματα άσφαλώς) — κι ó ήλιος χύνονταν (κατηφορικά; δέν είχε κλίση τó πάτωμα) στή λαγκαδιά κάτ' άπ' τά πόδια τού λουστραρισμένου τραπέζιού, κ' ήταν τó ξένο αυτό παιγνίδι (νάταν τού παιδιού της πράγματι; και τó παιδί της πού ήταν;) τόσο μαγικό, ύπέροχο, νά περνάη κάτω άπ' τούς κορμούς τών δέντρων — τί πανύψηλα τά καρεκλοπόδαρα! τί φυλλωσιές πλεχτές τά ψαθωτά τους! ούτε στή Λυκόραχη δέν ήτανε τόσο πυκνές οι φυλλωσιές στά ύψη!.. — έ, και λοιπόν; Τί μάς νοιάζει κάθε παιδιού τó χωριστό παιγνίδι, όλες τίς ώρες τού κόσμου, γιά όλα τά παιδιά τού κόσμου, σ' όλα τά σπίτια τού κόσμου;

Ή, και λοιπόν; Τί μάς νοιάζουν όλα τά σοβαρά τού κόσμου — δέ βάζω πιά εισαγωγικά! τίς λυπάμαι τίς λέξεις! τή λυπάμαι τήν άξιοπρέπειά τους, όλο μέ «συστατικά» νά «σώζεται» και νά μη σώνη! — λοιπόν, τί μάς νοιάζουν τ' άστεία σοβαρά τού κόσμου (και τά σοβαρά, όχι μόνο τά «σοβαρά»), μέ και χωρίς άξιοπρέπεια; Γιατ' είναι πιό βάθειές οι λαγκαδιές, οι άληθινές οι λαγκαδιές, άπό τού ήλιου πού χύνεται λοξός στα καρεκλοπόδαρα;..

Πρέπει «νά σ' ένδιαφέρη», γιά νά «είναι», κάθε τί; «Νά σέ πείθη», γιά νά «είναι»;

Ή, μήν άπλώνης τó χέρι έτσι θάναυσα, έτσι άπότομα, τήν ώρα πού ένα σαλιγκάρι σέ τί παγκόσμια μυστική σιωπή ξεδιπλώνει τίς κεραίες

του — τί χλωρές! τί δειλές και τρυφερές, δλόασπρες! — κι αρχίζει άργά νά σούρνεται...

Δέ σ' άρέσει ή μνήμη; Σου 'πανε πολλές φορές για τó σάλιο τοῦ σαλιγκαριοῦ; για τó σούρσιμο; για τó γλοιώδη δρόμο τ' αφήνει πίσω του;.. Τί άνοησίες!.. 'Ο γλοιώδης δρόμος π' αφήνει είν' ή δροσιά τής ύπαρέξής του — ύγρή, χλωρή ψυχή, σάν τῶν παιδιῶν τά μάτια μέσ στην ξρμη! — και τó σούρσιμο, πόσο δέν είναι άπό ταπεινώση καιμιά, μπορείς νά τó σκεφτῆς άπό τήν περηφάνεια πούναι ψηλά οί κεραίες του θριαμβευτικές σά στέμμα, δῶθε-κείθε τί ήρεμα έρευνῶντας!.. Στρώνει ένα δρόμο δροσιάς για νά διαβῆ... 'Ομοια ὅπως τó παιδί γεμίζει μιá χαδούζα δάκρυα για νά δῆ... Κ' είν' δλόλευκη — διάφανη ή ύπαρέξή του, χλωρή — πεντακάθαρη κ' ύγρή σάν άστρο μέσ στην παγωμένη νύχτα τής πιό άναρθρης σιωπῆς... Τί άπλώνεις βάνουσο τó δάχτυλο κι άγγίζεις — «δὲ σ' ένδιαφέρει» λές — κ' εὐτύς μαζεύοντ' οί κεραίες, άπορροφείται τó χλωρό κορμί, μένει πέτρα σκέτη άκίνητη μέσ στο σκληρό καθούκι!.. Μά τί εὐπιστο! Πόσο λίγο άργεί νά ξαναθαρρέψη! Δέν τó πιστεύει πώς ό κόσμος έχει δυό πελώρια άγρια μάτια στημένα πάνω του, πώς δικό τους είναι τó δάχτυλο-βουγνó π' άναίτια πέφτει στά μάτια τοῦ, πώς κι άπ' τó καθούκι του δῆσ στέκουν στημένα πάντα τ' άγρια τεράστια μάτια και παραμοεύουν!..

"Ω, τί ξεθαρρεύεις!.. Κλείσου, ψυχή μου, κ' έστω βουδῆ πρόσμενε τ' άλογο Πέλιμα πού σὲ συντρίβει...

Τά μάτια είναι τοῦ Πέλιματος, τά δάχτυλα τοῦ Πέλιματος - κι ό ήλιος, νά κιόλας έσθησε...

"Όλα σβῆσαν...

Λοιπόν, δλα σβῆσαν...

Τίποτα δὲ μένει άναμμένο...

Τί προλαβαίνεις;

Κοίτα! "Έρχετ' ή νύχτα, πλάκωσ' ή νύχτα!.. Τά χέρια σου κιόλας παγώνουν... Πρίν, γελοῦσες. Γελοῦσες άναμνηστικά. Δὲ σὲ πείραζε πού ξέμαθες νά γράφης... Τώρα, σά νά σ' έχουν γδύσει. "Η γδύθηκες έμπιστευτικά μπρός σὲ καλή έρωμένη, κι άξαφνα γελάει γριά, παίρνει τó 'Ε-κατό, λέει «ένας γδύθηκε μπρός μου!», καγχάζει μαύρο στόμα, πάει σκυφή κατά τόν τοίχο, γυρίζει τó διακόπτη, χύνεται τ' άσπλαχνο φῶς...

Κρυώνουμε...

Κανείς δέν καταλαβαίνει. Κανείς!

(Τί σὲ νοιάζει;

Κανείς.

"Έστω κανείς!..)

II

Σάν ένας άνθρωπος στην "Έρημο, πού ὕψων' ένα τραγούδι, σά νάτανε νά τόν άκούσουν - π ο ι ο ί ;..

Ἔλεγε:

Πάντα ὅπου εἶναι θόρυβος, ὄλο καὶ μικραίνει ἢ σιωπῆ. Μικραίνει, μικραίνει, ἀφανίζεται ἢ σιωπῆ, ὅσο μεγαλώνει, μεγαλώνει, γιγαντώνεται ὁ θόρυβος!.. Δὲν ἀφανίζεται ὅμως! Λάθος! Δὲν ἀφανίζεται!.. Γίνετ' ἕνας κόκκος ἄμμου ἢ σιωπῆ, μπρὸς στὸν πελώριο θόρυβο, μὰ δὲν ἀφανίζεται!.. Γίνετ' ἕνας κόκκος ἄμμου!.. Κ' ἐδῶ στὴν Ἐρημο, πόσοι κόκκοι ἄμμου; Ὅσα τὰ χρόνια τοῦ Κόσμου; Ὅσοι οἱ αἰῶνες;.. Ὡ, τί μεγάλοι, τί πελώριοι θάταν οἱ θόρυβοι στὸ σύμπαν σου, Ὑπαρξη, γιὰ νὰ σωριάσης ἐδῶ τόσους ἐντρομούς κόκκους τῆς σιωπῆς σου!.. Λοιπόν, ἀν ὑψώσω τὴ φωνή μου, τὸ Θόρυβο, τόσο τέλεια πούν' ἢ σιωπῆ σου, Ὑπαρξη, ἢ φωνή μου θάναί γιγαντας! (Ἐκρηξη εἶναι καὶ τὸ πέσιμο τοῦ φύλλου στὴν ἀπόλυτη σιωπῆ, κ' εἶναι δρολάπι ἢ ἀνάσα τοῦ πουλιοῦ στὴ γηνεμία σου, Κόσμε!..) Λοιπὸν καὶ καὶ θ' ἀκουστῆ, ὡς τὰ πέρατα τοῦ Κόσμου, Ἀντίκοσμοι, ἢ φωνή μου!.. Τὸς' εἶν' ἢ σιωπῆ σου, τόσος εἶν' ὁ θόρυβός μου, Ἀνθύπαρξη, δῶ στὴν Ἐρημό σου!..

Ἔτσ' εἶπε μὲς στὴν Ἐρημο αὐτὸς πού μιλαγε...

Κ' ὕψωσε πρώτη φορά τὸ τραγούδι του, τὴν πρώτη αὐγή...

Κι ὅσο στενόμακρη, πελώρια ἦταν ἢ σκιά του — μὲ τὸν ἥλιο σύρριζα σὲ κάθε κόκκο τῆς Ἐρήμου, σὰν πίσω ἀπὸ τὸν κάθε κόκκο ν' ἀνάτελλε δικὸς του ὁ ἴδιος ἥλιος — τόσο πελώρια ἀπλώθηκε σὰν ἔκρηξη κ' ἢ προσευχῆ πού ψιθύρισε!..

Ἀπλώθηκε, ἀπλώθηκε — ὡς τὸν ἔσχατο κόκκο τῆς ἄμμου, πού πίσω του ὁ ἔσχατος ἀνάτελλε ἥλιος — μὰ δὲν ἔφτασε καὶ πίσω ἀπὸ τὸν ἥλιο...

Δὲν τὴν ἄκουσε κανεὶς τὴ φωνή πού τόσο δυνατώτερη ὑψώθηκε ἀπὸ λαίλαπες ἀνάσας τῶν μικρῶν πουλιῶν στὸν ὕπνο τους μὲς ἀπ' τὰ πούπουλα!.. Δὲν τὴν ἄκουσε κανεὶς!

Κ' εἶναι, βέβαια, γιὰτ' ἢ Ἐρημος ἀπλώνονταν πιδὲ πελώρια - γιὰτ' ἢ σιωπῆ τοῦ Κόσμου, ἢ καταδιωγμένη ἀπ' τοῦ Ἀντίκοσμου τὸ θόρυβο, ἦταν πιδὲ πελώρια!..

Κ' ἔκανε κι ἄλλη προσευχῆ, πιδὲ ψιθυριστή, σὲ πιδὲ κρουστή σιωπῆ, τ' ἄλλο χάραμμα...

Δίχως οὐτ' ὁ ἥλιος νὰ θορυβῆ σούρνοντας τίς ἀχτινες του σε μίλλια Ἐρήμου...

Σκέφτηκε πὼς κι ὁ θόρυβος αὐτὸς θὰ μικραίνει τὴ σιωπῆ πιδὲ πολύ. Θ' ἀῖξαινε τὴν Ἐρημο τῆς ἀπέραντης ἄμμου...

Ψιθύρισε τὴ σιωπῆ του τόσο ἀχνὰ π' οὐτ' ὁ ἴδιος τὴν ἄκουσε - τόση ἦταν ἢ σιωπῆ της...

Καὶ τινάχτηκε πάλι βρυχηθμὸς ὁ θόρυβος τῆς ὑπαρξῆς του σὰ λιοντάρι!..

Μὰ ἢ Ἐρημο εἶναι τόση, πού ὄλα τὰ λιοντάρια της νὰ τρέξουν, τόνα πεθαίνοντας πρὶν κινήση τ' ἄλλο, γιὰ νὰ πεθάνη κι αὐτὸ πρὶν κινήση τ' ἄλλο γιὰ τ' ἀφταστο τέρμα της, πάλι δὲ φτάνουν νὰ τὴν τελειώσουν καὶ ν' ἀκουστῆ στὰ κράσπεδα μιᾶς πολιτείας ὁ βρυχηθμὸς τῶν λιονταριῶν...

Πάλι δὲν ἀκούστηκε ἡ προσευχή του, ἢ τὸ τραγούδι πὺ ὕψωσε, ἢ ὁ δρυχηθμός...

Ἴγὴν τρίτη αὐγή, τὴν εἶπε μέσα του τὴν προσευχή του... Μὰ τότε εἶχε ἀποχτήσει κι αὐτὸς πιά τὰ νέα ἀφτιά, τῆς Ἐρήμου, κι ἄκουσε τὸ Θόρυβό του ἀπαίσιο - σὰ νὰ στρίγγλιζαν φρενάροντας οἱ ἀχτίτες τοῦ ἡλίου πάνω σὲ κάθε κόκκο τῆς Ἐρήμου· κ' ἔφταιγε ἡ φωνή του σ' αὐτό, ἔφταιγε ὁ Θόρυβός του, ἡ σκέψη του πὺ ἄντεχε ἀκόμα μὲς στὸ Τίποτα...

Ἔκτοτε, δὲ μιλάει, δὲ σκέφτεται.

Ἵπάρχει μόνο - κι ἀκούει, τίς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου πῶς σούρνονται ὄλο γδαρσιές, ὄλο αἷμα νὰ στάζουν στοὺς ἀπειρους κόκκους τῆς διωγμένης Σιωπῆς τοῦ Κόσμου στὴν Ἐρημο.

III

Δὲν ἔβαλα τίτλο, δὲν ἔβαλα ὑπογραφή. Δὲν ὑπάρχει θέμα, δὲν ὑπάρχει δικό μου καὶ δικό σου τίποτα. Δὲν ἔχω πρόσωπο, δὲν ἔχετε οὔτε σεῖς πρόσωπο. Δὲν ξέρω σὲ ποιόν ἀπευθύνομαι ἢ ποιὸς θὰ μοῦ ἀπευθύνονταν. Κι ὁ κόσμος δὲν ἀρχίζει, δὲν τελειώνει. Δὲν ξέρω κὰν ἂν ὑπάρχη ὁ κόσμος. Ὅσο κι ἂν φαίνεται παράξενο, δὲν ἔχω θεβαιωθῆ πῶς ὑπάρχει. Λέγε πῶς ὑπάρχει καὶ πῶς τιμωρεῖ ἂν τὸν ἀγνοήσης. Ἔτσι μοῦ φάνηκε κάποτε καὶ τὸ εἶπα κ' ἐγώ. Μὰ δὲν ἤρθε οὔτε νὰ μὲ τιμωρήσῃ ἴδιος ἔμεινε, χωρὶς νὰ μὲ θεβαιώνη, χωρὶς νὰ θυμώνη καὶ νὰ υπάρξῃ γιὰ μένα ζοφερώτερα, μὲ πιὸ ἀστραφτεροὺς κεραυνούς, μὲ θυμωμένο δρολάπι ἀπὸ πράγματα ἐνάντιά μου, καταπρόσωπο. Ἔμεινε σὰν τὸ θεὸ ἀνύπαρχτος, πὺ κι αὐτὸς δὲ θύμωσε νὰ μᾶς φανερωθῆ ποτὲ φανερώτερος ἀπὸ Ἀνύπαρχτος. Δὲ μᾶς ἐμπόδισε κὰν νὰ τοῦ προσευχόμαστε σὰν Ἀνύπαρχτου. Κι ὁ θεὸς κι ὁ κόσμος δὲ μᾶς ἐμπόδισαν ποτὲ σὲ τίποτα. Λὲς κ' εἴμαστε μὰ τροχιά πὺ ξέφυγε κι ὄλο μακραίνει. Κανείς δὲ νοιάζεται νὰ τὴ φέρῃ πίσω - πὺ πίσω; Κάθε νέο καλοκαίρι, στὴν πρώτη θάλασσα, σκίζουμε τὰ νερὰ θαθιά, ὀλόμονοι μὲς στὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, παντέρμοι μέσα κεῖ, τέλεια κουφοί, τέλεια σιωπηλοί, σύρριζα στὴν ἄμμο τοῦ βυθοῦ, στὰ φύκια, στὰ μεγαλωμένα βότσαλα, σ' ἕναν ἀστερία πὺ λιάζεται κάτω ἀπὸ διαθλώμενες ἀχτίτες. «ὦ, καλῶσον πάλι!» μᾶς λέει - καὶ δὲν εἶναι κοβάλτιο, δὲν εἶν' ὑδράργυρος, παρὰ τὸ παμπάλαιο ἀρμυρὸ νερὸ, ὅμοιο κι ἀνώτερο ἀπὸ κεῖνο πὺ ἀποσταγμένο μᾶς χύνουνε στὶς φλέβες ἀντὶ γιὰ αἷμα στὰ τελευταῖα μας, στὶς κλινικές. «Προϊούσα ἀφυδάτωση! Νὰ πάρῃ ὑγρά!» ψελλίζουν. «Συνέχεια ὀρρό, ἀδελφή!» Κι ὁ πατέρας μου ψέλλιζε, μὲ τὴ θελόνα στὴ φλέβα: «Τὰ φυλλώματα, τὰ φυλλώματα...» «Ποῖὰ φυλλώματα, πατέρα;...» «Τὰ φυλλώματα,.. τὰ μέσα φυλλώματα... Οἱ ἴστοι ἔχουν φαθυρωθῆ...» κ' ἔκανε τὰ χέρια του ἔτσι — ἄχ, δὲν εἶμαι ζωγράφος νὰ σᾶς τὸ ζωγραφίσω! — ἔτσι, ἔτσι: μπλέκοντας τὰ δάχτυλα τεντωμένα σὰ δυὸ χτένια, μὰ χαλαρά, πὺ δὲν κλείνουν, πάνω ἀπ' τὸ ἄσπρο γύρισμα τοῦ σεντονιοῦ, καὶ παίζοντάς τα, πῶς: «δὲ φράζουν», «ἔχουν φύρες», «τὰ φυλλώματα ἔχουν φαθυρωθῆ,.. φαθυρωθῆ...»

“Ωστε τὰ φυλλώματα, λοιπόν, τὰ «μέσα» φυλλώματα, δὲν ἦταν ἄλλοτε φαθυρά... Δὲν ἦταν θύρες διαπλατες ἄλλοτε τὰ φυλλώματα μέσα στὸν πατέρα νὰ σφυρίζῃ ὁ θάνατος μπαινοβγαίνοντας ἀπ’ ὅποιο φάθυρο ἤθελε τῶν ὀστέων καὶ τῶν ἰστίων του... Τὰ ὑγρά τὸν διώχναν, τὰ ὑγρά ἦταν πολλά, ὀρηκτικά, ρεύματα ἀνεξάντλητα, καὶ φυλλώματα πυκνά, πυκνόπλεχτα, πυκνοπλεγμένα σὰν φάθες τριδιπλες στὸ στερέωμα τοῦ πατέρα, χύνονταν ἓνα κορμὶ ὄλο σπάραγγο, ὄλο σφρίγος, ὄλο ἓνα νεῦρο, ἓνας μῦς, σὰ δελφίνοι, σὰ μποῦτι δεκαεφτάχρονης στὸν πιὸ καφτὸ ἔρωτά της, κ’ ἔσκιζε τ’ ἄρμυρὸ νερὸ κάνοντάς το πέρα, δὲν τὸ χρειάζονταν, δὲν τοῦ τόσταζαν στὴ φλέβα μὲ τὸ ζόρι - τὴν φαθυρὴ τὴ φλέβα, τὴν ἀνελαστική, τὴ φρυμμένη...
 «Ἄ! καλωστον πάλι, ὡς νὰ μὴ σέ ξαναδῶ σύρριζα στὴν ἄμμο τοῦ θυθοῦ καὶ στὰ θότσαλα μὲ τίς φουσκαλίδες τῆς πέτρινης ἀνάσας.. - ζεχνῶνταις κάποτε πὼς ἄ ρ γ η σ ε ς, νάχη συμβῆ πὼς πιὰ δὲ θὰ σὲ ξαναδῶ!..) («Καλωστον» πάλι ἔ τ σ ι. Πάντα ἔ τ σ ι, κάθε νέο καλοκαίρι, «καλωστον πάλι!», ὡς νὰ σ’ ἀκτινοβολοῦν κοβάλιο — τὴν αὐτὴν ἢ νέα σου θάλασσα! — καὶ νάχη γίνοι πανάκριβο κι ἀποσταγμένο τὸ σπάταλο ἄρμυρὸ νερὸ, π’ ἀναμέριζες κ’ ἔσκιζες μὲ κράμπα πέτρα δεκαεφτάχρονης στὸν πιὸ καφτὸ ἔρωτά της!..)

ΑΛΚΗΣ ΡΑΜΦΟΣ

Καὶ τώρα...

Καὶ τώρα πού ὄλα πέρασαν
ἀποκρίσου:

Τί ἀπομάκρυνες;..
 Τὰ χιλιάδες χιλιόμετρα
 πὸν περπάτησες,
 οἱ τόννοι βροχῆς
 πὸν δέχτηκες,
 οἱ ὄγκοι τὸ χιόνι,
 τί πρόσθεσαν;..
 Μιὰ νύχτα
 ἦταν γ’ ἀποκριθῆς.
 Τί ἀποκρίθηκες λοιπὸν
 τὴ νύχτα ἐκείνη;

Στὸν Γ. Κ.

Τὸ νερὸ - φεῦγεῖ τὸ νερὸ...

Νάμενες τελευταῖος -
 τί βράχος, τί
 θάνατος!..

Μικρά πουλιά στα τέλια

...Οί φίλοι που πέθαναν
 και ξανάρχονται κάθε νύχτα
 μές απ' τὸ θόρυβο τῆς ἀμπολῆς,
 μές απ' τὸ θρό τῶν πλατανιῶν·
 κ' ἐγώ, ἀγάπη μου,
 που παλεύω νὰ σέ κρατήσω
 φλόγ' ἀνεξάτμιστη σ' αὐτὴ τῇ λαύρα,
 παιδιάστικο χαρταετὸ στα τέλια·
 στα τέλια, τ' ἄπονα ἔτσι κρεμασμένα,
 που κάθονται μικρά πουλιά
 παλεύοντας με τὸν ἀέρα -
 μικρά πουλιά σὰν ξύλινα
 καὶ σὰ ζωγραφιστά
 που κλαίνε...

Τῆς χλαίνης μου

Σ' ἓνα ραφεῖο,
 γιὰ νὰ μοῦ ράψουν δώδεκα κουμπιὰ —
 τόνα στὸ λαιμό, σφιχτά,
 γιὰ δρολάπι καὶ χιονιά,
 νὰ μὲ πνίξῃ·
 τ' ἄλλο στὴν καρδιά ἀποκάτω,
 νὰ θαστάῃ ἔτσι κόντρα
 διπλοεπισχυμένο ἀπὸ τὰ μέσα
 (ποιὸς πρὶν ἀπὸ τὸν ἥλιο νὰ σέ γδύσῃ
 τ' ἄφαντου καλοκαιριοῦ;)·
 κι ἀπὸ τέσσερα δεξιὰ κι ἀριστερά,
 σὰ στρατάρχης (ἢ καὶ σὰν καρφιὰ
 σὲ μιὰ νεκρόκασσα
 που δὲ σέ παίρνει)·
 κι ἄλλα δυὸ στίς «ἐπωμίδες»,
 σὰν ἀφτιὰ στοὺς ὤμους... —
 κι ὄξ' ὄλο νὰ θρέχῃ,
 ὄλο νὰ θρέχῃ...

Γραφή

...Ὄνόματα μπροστὰ στὸν Ὁκεανό,
 σχεδιάζοντας ν' ἀποχτήσω βράγχια...

Κορίτσι κίτρινο

Σωπαίνεις πάντα
 έχοντας φτάσει μόνο με μάτια
 διάπλατα
 μές απ' τήν κίτρινή σου μπλουζα
 κι ό καιρός που σ' αγαπάω
 χάνετ' έξω απ' τόν καιρό,
 έξω απ' τό χώρο,
 πέρ' απ' τούς τρόπους -
 στο χρώμα τής φωτιάς
 που δέν αφήνει στάχτη...

Έχοντας φτάσει μόνο με βλέμμα,
 δίχως έκπληξη,
 δίχως άπορία,
 δίχως ρώτημα,
 ήρεμη,
 βέβαιη,
 άναφαίρετη,
 μές απ' τούς καπνούς τών άναμμένων μου χεριών
 που άτμίζεις...

Μιλᾶς με τᾶ δάχτυλα
 στα δάχτυλά μου
 μιᾶς στα ρούχα μου, στα χείλια μου,
 με τᾶ μάτια σου
 μιᾶς σε όλα
 δοσμένη άπόκριση άπό αϊώνες...

Κορίτσι κίτρινο,
 που τό ξέρεις λοιπόν
 πώς σ' αγαπάω έτσι παράφορα;

Άν εἶναι σφαῖρα

Πάντα ένα δαχτυλάκι
 — τράλαλα! —
 πάντα ένα δαχτυλάκι
 τό γυρνάει!..

Κι ἄν εἶναι σφαῖρα
 — τράλαλα! —
 κι ἄν εἶναι σφαῖρα
 κυβερνάει!..

ΗΡΑΚΛΗΣ Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Φόρτισις τῆς «ὀμαδικῆς μνήμης» καὶ συνέπειαι αὐτῆς

Πρόδρομος ἀνακοίνωσις (τοῦ 1942)
εἰς τὴν Ἀνθρωπολογικὴν Ἑταιρίαν

Ἄν τὰ παθήματα γίνωνται μαθήματα, τὰ κοινὰ παθήματα δὲν θὰ πρέπει νὰ γίνωνται κοινὰ μαθήματα;

Ἀναμφιβόλως! Ἄφοῦ μέγα μέρος αὐτῶν τῶν φαινομενικῶς ἐγγεγῶν εἰς ὑποδεέστερα τοῦ ἀνθρώπου ζῶα ἐθισμῶν ἀπεδείχθη ὅτι ὀφείλονται εἰς κοινὰ ἐκάστου εἴδους παθήματα, τῶν ὁποίων ἀπεσθῆσθαι μὲν ἢ ἀνάμνησις, τὰ ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως μαθήματα ἐξακολουθοῦν νὰ μεταδίδωνται, ὡς θολὴ καὶ ἄλογος συνήθεια, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Κατὰ μείζονα λόγον θὰ πρέπει τοῦτο νὰ συμβαίνει εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐθιστικὸν καὶ μνήμον ζῶον ἐξαρθέντα.

Καί, ὄντως, τοῦτο συμβαίνει - διὰ τρεῖς δὲ κυρίως λόγους:

Πρῶτον, διότι ὡς ὀργανισμὸς ἀνωτέρας αἰσθησιακῆς καὶ νοσησιακῆς τάξεως, καὶ πλειότερα πάσχει καὶ πλειότερα ἐννοεῖ ἐξ ὧν πάσχει. Οὐδεὶς κατέχει μόνον ὅσα ὁ ἴδιος ἔχει πάθει, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἐξ ὧν παρ' ὀλίγον νὰ πάθῃ, ἐξ ὧν εἶδε νὰ πάσχῃ ὁ πλησίον αὐτοῦ, ἐξ ὧν καλῶς, κατὰ καιροῦς, αἱ αἰσθήσεις του τὸν ἐπληροφόρησαν καὶ αἱ γρηγοροῦσαι πνευματικαὶ του λειτουργοῦν ἐνετύπωσαν εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἔζησε, ἂν μὴ καὶ ἐξ ὧν τῷ ἱστόρησαν, τῷ ἐδίδαξαν ἢ καὶ ἀνέγνωσε, ἀπλῶς. Ὡστε μαθήματα εἰς τὸν ἄνθρωπον γίνονται ἔχι στενῶς καὶ περιωρισμένως τὰ ἴδια αὐτοῦ παθήματα, ἀλλὰ, πολὺ εὐρύτερον, αἱ θιώσεις, ἴσως-ἴσως δὲ καὶ αἱ οἰοεὶ θιώσεις αὐτοῦ.

Δεύτερον, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ κοινωνικὸν τερογτῶν ζῶων καί, ὡς ἐκ τούτου, ὁ μνημονικὸς αὐτοῦ κόσμος πλάσσεται διαρκῶς ἐντὸς κοινωνικῶν πλαισίων, τὰ ὁποῖα καθορίζουν δλόκληρον τὸ μνηστικὸν του, ἀκόμη καὶ τὸ συναρτώμενον πρὸς τὰ ἄδηλα καὶ κρύφια τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοῦ ἐγῶ. Τὰ ὀμαδικὰ μνημονεύματα δὲν εἶναι συμπτωματικὰ δάνειαι προσκλήσεις, τυχαῖα καὶ αὐθαίρετα συνθέματα ἐξ αὐτόβούλων ἀτομικῶν καταβολῶν, ἀλλ' ἀβίαστοι ὑπερατομικαὶ ἀπορροαὶ τῆς ἐν τῇ ἰδιούτῳ συμβιώσει τῶν ἀνθρώπων αὐτονόμως λειτουργούσης καὶ θαυμαστικῆς δρώσης κοινωνικῆς μνήμης.

Τρίτον, διότι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον περισσότερα καὶ ποικιλώτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα πράττει, πάσχει καὶ ἐννοεῖ, ἀλλὰ καὶ φύσει ἦτο καὶ κοινωνικὸν ἀετὶ μᾶλλον «ζητητικὸς», φιλοπράγμων, ἀγωνιστικὸς, «παθηματικὸς», τραγικὸς, καὶ δὲν θέλει παύσει ὦν βεβαίως. Τὸναντίον, ὅσον ἢ ζωὴ του, συντονιζομένη, κατ' ἀνάγκην, μὲ τὸν ὀλον ἐξέοντα ρυθμὸν καθολικεύσεως τοῦ παντός, θὰ κερδίζῃ εἰς πληρότητα πολλαπλάσια τῶν ὧν θὰ χάσῃ ἀπὸ τοὺς δυνατούς, ἐν μέρει, ἀλλὰ καὶ ἡσυχαστικούς, ἐν πολλοῖς, περιο-

ρισμούς της, ὅσον περισσότερο θὰ πυκνοῦται καὶ θὰ γέμῃ δράσεως καὶ εὐθύνης, μετέχουσα ἐνεργότερον καὶ εἰς ἄγνωστον τέως κλίμακα τῆς πανανθρωπίνης ζωῆς, ἐπὶ τοσοῦτον ἢ μνήμη αὐτοῦ θὰ φορτίζεται καὶ ἡ πείρα αὐτοῦ θὰ αὐξάνῃ καὶ θὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν ὁμαδικὴν μνήμην καὶ τὴν ὁμαδικὴν πείραν, ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἐπιταχύνῃται ἡ πνευματικὴ, κοινωνικὴ, πολιτικὴ, παντοία ὀρίμασις αὐτοῦ. Ἦδη τὸ μνημονικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον συγκομίζει ἐκ τῶν ἐντυπωτικῶν, τῶν θαθεῶς ἐγκεχαραγμένων βιώσεων αὐτῆς ἐκάστη γενεά, εἶναι τόσον ἀφθονώτερον καὶ συγκινητικώτερον τοῦ νωθρῶς καὶ ἀχρώμως ἄλλοτε εἰσχομιζομένου, ὥστε καὶ ἡ πλέον ἀσθενῆς πρόσληψις καὶ ἀφομοίωσις, ἡ πλέον ἐπιπολαία καὶ ἀνεπαρκῆς ἐπεξεργασία του νὰ καθιστᾷ τὴν γενεάν αὐτὴν καταφορτον ἀπὸ πείραν καὶ νὰ μετατάσσῃ μέχρι τοῦ ἀνησυχητικοῦ καὶ τοῦ νοσηροῦ τὰ ἀφετήρια ὄρια τῆς ὀριμότητος, ἐμποιοῦσης ἐντύπωσιν, ἔστιν ὅτε κατάπληξιν διὰ τὸ εὖρος καὶ βάθος αὐτῆς Πλὴν οὐδεὶς, ἐν τέλει, φόβος ἐκ τούτου διὰ τὸ σύνολον, δεδομένου ὅτι πᾶσα μεταβολή, ὅσονδήποτε ὑπέριμετρος, δὲν ὑπερπερᾶ ποτὲ τὰ ὄρια καὶ τὴν ἀντοχὴν τῆς ἀναλόγως διεγειρομένης καὶ ἐμπλουτισομένης προσαρμοστικότητος, ἡ ἰδιάζουσα δὲ εἰς ἐκάστην ἐκσεσημασμένην μεταβατικὴν περίοδον ὁμαδικὴ νεύρωσις οὐδέποτε ἐξικινεῖται μέχρι τοῦ καθαυτὸ παθολογικοῦ καὶ ἀναποκαταστάτου, ἀλλ' ἐξεργάζεται μίαν λέπτυνσιν ἀντιρροπουμένην ἀπὸ ἄλλας σκληρύνσεις, καὶ, ἂν μὴ πρὸ τῆς λήξεως τῆς περιόδου αὐτῆς, πάντως ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς νέας, ἀναγκάζει εἰς ἀναθεώρησιν — καὶ μάλιστα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπροσδοκίτως ἐλαφρᾶν — τῶν προισχυόντων μέτρων καὶ ὀρίων τοῦ φυσιολογικοῦ, ἐν προκειμένῳ τοῦ τῆς ὀριμότητος, οὕτω δὲ καγονικεῖται ἡ πρωιμότης αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι αὖριον, ὅτε θὰ ἔχη πλέον συντελεσθῇ ἡ ὑπὲρ πᾶν προηγούμενον ἐκτεταμένη ἐπαναξιολόγησις ἀτόμων καὶ ὁμάδων, μὲ τὸν λαϊκώτατον κινήματογράφον, τὸ πάγκοινωνον ραδιόφωνον, τὴν ἀποτελειωμένην τηλεόρασιν, τὴν ταχυτάτην ἀεροπορίαν, τὸν προϊόντως ἰσοτιμημένον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν βίον, τὴν ἀναλόγως πρὸς τὴν ὑπερυψωμένην στάθμην διηυρυμένην ἐπιπέδωσιν, τὴν παντοειδῆ καὶ ἰσόβιον, δι' ὅλων τῶν μέσων (καὶ τίνων μέσων!) παιδευσιν καὶ μετεκπαίδευσιν, ἡ πληρστέρα ζωὴ, πλουσιωτέρα μνήμη, μεστοτέρα πείρα, θὰ εἶναι πολὺ πλέον τι τὸ νέον καὶ εὐφρόσουνον καὶ θὰ ἀσκήσῃ πολὺ μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν μέσον κοινωνικὸν ἄνθρωπον ἢ ἐπὶ τὸ ἐξηρημένον ἄτομον — θὰ πρέπει, λέγομεν, νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἐνεστώσης περιόδου πολυώδυνος ἔξοδος θὰ σημαυθῇ μὲ αἰσθητὴν βράχυνσιν τῶν ἀποστάσεων μεταξύ ὑπερκειμένων καὶ ὑποκειμένων κοινωνικῶν στρωμάτων.

Ἄν ἡ βράχυνσις αὕτη θὰ εἶναι μόνιμος ἢ πρόσκαιρος — καὶ π ὅ σ ο ν πρόσκαιρος —, ἂν ἡ καθόλου μεταβολή, τὴν ὁποίαν ἀμυδρῶς ἐνταῦθα σκιαγραφοῦμεν, θὰ εἶναι «πρόοδος», καὶ δὴ τοῦ Κοντροσέ, τοῦ Ἐγγέλου, τοῦ Προυντόν, ἢ ξηρῶς καὶ μόνον: μ ε τ α β ο λ ἦ — μία ἀπὸ τὰς ὀλίγας αἰ' ὁποῖαι ἕως τώρα συνέβησαν (ἀφοῦ, οὕτως ἢ ἄλλως, δὲ ἱστορικὸς βίος εὐρηται ἐτι εἰς τὴν ἀρχὴν τ ο υ) καὶ τὰς πολὺ περισσοτέρας, αἰ' ὁποῖαι, ἀσφαλῶς, θὰ σημειωθοῦν εἰς τὸ μέλλον — ἂν ἐπαληθεύῃ ἡ διαψεύδη ταῦτα ἢ ἐκεῖνα ἢ ὅλα τὰ ἄχρις ὥρας ἰδανικὰ καὶ ἐγκυμονῇ νέα, ἂν καθιστᾷ συνθετωτέραν ἢ ἐπαναπλουστευτὴν τὴν ζωὴν, εἶναι, θεαίως, ζητή-

ματα σπουδαῖα, ἀλλ' ἀποκλειόμενα ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἀπροβουλεύτως διήνοιξε μίαν προοπτικὴν αἰθρίας, θὰ ἔδεικνύετο ἀσυγχωρήτως κακὸς τρόπος ἂν αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ — καὶ ἀμέσως — ἔσπευδε νὰ τὴν σκιασῇ.

Πάντως, δὲν τίθεται κἂν ζήτημα, ὅτι ἡ ζωὴ ἐπιφυλάσσει καὶ εὐαρέστους ἐκπλήξεις εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν ἀθυμοῦν καὶ δὲν ὀργίζονται ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἢ τοιαύτῃ ἀναναχακίτιστῳ ροῇ τῆς.

Ἰδιαιτέρως ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος νὰ ἀνησυχῇ ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ θαρρύνῃ ἢ προσημαινομένη ἀπροσμετρήτων συνεπειῶν μεταβολή. Διότι θὰ μᾶς εὕρῃ μεστοὺς ἀπὸ πείραν, καὶ ἐκ τῶν γενικῶν καὶ ἐκ τῶν εἰδικῶν, τῶν ὅλως ἰδικῶν μας παθημάτων, σκληρῶς καὶ πλέον ἢ ἅπαξ καὶ ἀπὸ πλειόνων ἀπόψεων, ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γενεᾶς, δοκιμασθέντας καὶ ἐν τούτοις ἐπιζήσαντας τῶν ἀνεκδιηγήτων δοκιμασιῶν μας, μετὰ σθένους πάντοτε ἀγωνισθέντας, ἄλλοτε, ἄλλοι ὑπὲρ ἄλλων σκοπῶν, καὶ συνηθέστερον ὑπομείναντας τὴν οἰκτρὰν ἀστόχησίν των ἢ χαρέντας τὴν ἐπίτευξίν των, θρηνήσαντας ἀπωλείας, ἰδόντας καταστροφάς, ὑποστάντας μετοικεσίας, αὐτὸ τοῦτο ζήσαντας τὸν θάνατον ἰδανικῶν μας, ἀντισχόντας δέ, παρὰ ταῦτα, καὶ μάλιστα ἐνδυναμωθέντας ὅσον ποτὲ ἀκριβῶς δι' αὐτά, οὕτως ὥστε νὰ μὴ εἴμεθα, πιθανῶς, πλέον, οἱ παλαιότερον ἐπισημότατα καὶ ἀπὸ φίλια χεῖλη κατηγορούμενοι ὡς «ἀμνήμονες», «ἐπιλήθμονες», «ἀνιστόρητοι», «ἀεὶ παιδες», ἀφοῦ, καὶ ἂν οὐδὲν ἀκριβῶς εἰπεῖν κατέχωμεν ἐκ τῶν προγεγενημένων, ἂν οὐδὲν ἔχωμεν ἀρυσθῆ ἐκ τῶν ἱστορουμένων, ἀρκεῖ καὶ μόνῃ ἢ πείρᾳ ἐκείνου τὸ ὅποιον ἡμεῖς αὐτοὶ ἔχομεν ζήσει ἐπὶ μίαν τριακονταετίαν — τὴν τελευταίαν — ἵνα συναγάγωμεν σωστικὰ συμπεράσματα, ὅσα καὶ οἷα οὐδ' ἀπὸ χιλιετῆ ἱστορίαν οἱ μνημονέστεροι ἡμῶν.

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ (*43 - *46)

Ἦναι καὶ εἰς ὁμαδικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τὴν πύξιν
μια ἀφ' ὁμογενῶν ἀγγλ. ἀπὸ τῆς γ' γυναικός. Στὴν ἀφ' ὁμογενῶν
ἑκείνῃ αὐτῆς εἰς ἀφ' ὁμογενῶν μεγάλῃν δὲν νάτε μῆ.
ἑκείνῃ, ἀπὸ ἀφ' ὁμογενῶν καὶ μάλιστα μεγαλῶ, σπηγῆρο
εἰς τὴν μεγαλίαν εἰς τὴν ἀφ' ὁμογενῶν ὅσοι αὐτῆς
ἀφ' ὁμογενῶν.

Ἡ συνταξία μὲ τὸ σπῆδος εἰς τὴν, εὐκαί,
ἐπὶ ἐκαστοσπῆδῳ ψευδαίσθησιν σὺς μὲ τὴν
εἰς τὸ φουσκῶ εἰς τὸ, αὐτῆς εἰς τὴν φαρδῆς
τῆς εἰς τὸ ἀτομικῶς εἰς τὴν εἰς τὴν σπῆδος.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Ἡ ἱστορική μοναδικότητα τοῦ Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη

Ὁ Ἡρακλῆς Ἀποστολίδης ὑπῆρξε μιά ἰδιότυπη μορφή τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Ἰδιότυπη καὶ μοναδική σ' αὐτὸ πού ὑπῆρξε. Κι αὐτὴ τοῦ τῆ μοναδικότητα τὴν ἀπόχτησε διαθέτοντας ἓνα εἶδος εὐφυΐας, εὐάλσθη-της εὐφυΐας, πού ἀπὸ ἰὸ περιθώριο τὸν ἔφερε στὸ κέντρο τοῦ πνευματικοῦ μας χώρου. Ὁ ἀποστολικὸς του ρόλος στὸ θέμα Π ο ί η σ η ὑπῆρξε ἀποφασιστικὸς. Τὸν ἀνέλαθε ὅταν οἱ πωλήσεις τῶν ποιητικῶν βιβλίων στὴν Ἑλλάδα μετριόντουσαν στὰ δάχτυλα καὶ τὸν ἔφερε σὲ πέρασ, ἀρκετὰ πρὶν ἀπ' τὸ τέλος του, ἀνοίγοντας δεκάδες χιλιάδες πόρτες στὴν κορυφαία αὐτὴ ἔκφραση τῆς ψυχῆς - στὸ ἄνθος τοῦ ἀνθρώπινου λόγου.

Οἱ στοχασμοὶ του¹, πού εἶδαμε τυπωμένους στὴν πρόσφατη ἔκδοση τῆς Ἀνθολογίας του ἀπὸ τὸ γιό του Ρένο, ἔρχονται γὰ μᾶς ἐξηγήσουν πὼς τὸ φαινόμενό του δὲν ἦταν τυχαίον πὼς καὶ ὁ ἴδιος διέθετε μίαν ἰδιαίτερη ποιητικὴ εὐαισθησία, ἓνα θάρρος σκέψης σημαντικόν, κι ὅτι δὲν ἔζησε τὴ ζωὴ του ἔξω ἀπὸ τὸν ψυχικὸ ἐκείνο βασανισμό πού ἀναδεικνύει τίς ἰδιαι-τερες φυσιογνωμίες τοῦ πνεύματος.

Αὐτὰ ὅλα ἀποτελοῦν τίς προϋποθέσεις δέβαια² προϋποθέσεις ὅμως πού δὲν ἀρκοῦν μόνες τους γιὰ νὰ καταφέρουν αὐτὸ πού κατάφερε ὁ Ἀποστολίδης. Σὺν αὐτά, τὴν τελικὴ προϋπόθεση τὴν ἀποτελεῖ ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρωπος, μὲ τὴ συναίσθηση τῆς εὐθύνης καὶ τὸ ἦθος πού ἀπαιτεῖ μιά ἀντικειμενικὴ ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων.

Ὁ Ἀποστολίδης εἶδε τὴν Ποίηση σὰν φαινόμενο «αὐτὸ καθ' ἑαυτό», ἄσχετο πρὸς τοὺς δημιουργοὺς του μὲ τίς πολιτικὲς ἢ ἄλλες διάφορες θέσεις τους: Α ὕ τ ὀ εἶναι Π ο ί η σ η, καὶ μοῦ κάνει αὐτὸ δ ἔ ν ε ἰ ν α ἰ Ποίηση, καὶ δὲν μοῦ κάνει - «ὅποισδὴποτε κι ἂν εἴσθε σεῖς κύριε!...» (Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι μιά φράση, πού μπορεῖ καὶ νὰ μὴν τὴν εἶπε ἀκριβῶς ἔτσι, πάντως ὅμως βρίσκεται μέσα στὸ ὕφος του, ὅπως τὸ θυμᾶμαι αὐτὴ τὴ στιγμὴ.)

Θὰ γινόμενα περισσότερο κατανοητὸς ἂν μεταχειριζόμενα τὸ πιὸ κάτω παράδειγμα: Δίνοντας στὸν Ἀποστολίδη μερικὲς χιλιάδες ποιήματα, προκειμένου νὰ ἀνθολογήσῃ μερικὰ ἀπ' αὐτά, μὲ σκεπασμένα τὰ ὀνόματα τῶν ποιητῶν τους, θὰ ἀνθολογοῦσε τὰ ἴδια ἀκριβῶς πού θὰ ἀνθολογοῦσε κι ἂν τὰ ὀνόματα τῶν δημιουργῶν τους ἦταν ξεσκεπάστα.

Δὲν μπορῶ νὰ θυμηθῶ ἀκριβῶς τὴ χρονολογία πού τὸν γνώρισα προσωπικὰ — τὸ μυαλό μας ὅσο πηγαίνει καὶ χάνει τὴν τάξη του σ' αὐτοὺς τοὺς καιροὺς — θυμᾶμαι ὅμως τὸ χῶρο καὶ τὸ ἀλησμόνητο πρόσωπό του. ἦτανε ἓνα ἀπόγευμα, στὴν «μπλὲ πολυκατοικία» ὅπως τὴν ἔλεγαν τότε, τῶν Ἐξαρχείων. Ἐκεῖ ἦταν τὸ διαμέρισμά του - καὶ μένει ἀκόμη στὴ μνήμη μου τὸ ὄχι εὐρύχωρο γραφεῖο του...

Μπορῶ νὰ θυμᾶμαι πάντα, πὼς μὲ δέχτηκε μὲ πολλὴ ἀγάπη.²

Ἐδῶγαλε τὴν Ἀνθολογία του, ἣ τὰ δοκίμια μιᾶς ἀπὸ τὶς πολλὲς ἐκδόσεις τῆς Ἀνθολογίας του, καὶ μοῦ εἶπε· «Ἄκουσε νὰ σοῦ διαβάσω ἓνα ποίημα...» Κι ἄρχισε νὰ μοῦ διαβάξῃ, μὲ τὴ θαθεῖα του φωνή, κρατῶντας γιὰ πολλὴ ὥρα τὴν ἀναπνοή του πολλὰς φορές, δίνοντας ἓναν πραγματικὰ θαλάσσιο κυματισμὸ σ' αὐτὸ τὸ ποίημα. Τελειώνοντας, κοίταξε γιὰ λίγο σιωπηλὸς τὶς ἀντιδράσεις μου κ' ὕστερα μὲ ρώτησε: «Τὶ γνώμη ἔχεις γι' αὐτὸ τὸ ποίημα...» Ἐγὼ θὰ σήκωσα φαίνεται τοὺς ὤμους μου, δηλώνοντας ἀδυναμία προκειμένου νὰ ἔχω μιὰ γνώμη γι' αὐτὸ — δὲν ἀποκλείεται νὰ μὴν εἶχα καὶ καμμία συγκεκριμένη γνώμη — καὶ τότε κείνος ξέσπασε σ' ἓνα καμπανιστὸ γέλιο: «Ὡστε δὲν ξέρεις λοιπόν! .» Καὶ μὲ μιὰ πατρικὴ τρυφερότητα, μοῦ εἶπε ἐκεῖνος τὴ γνώμη του, μιὰ γνώμη πολὺ κολακευτικὴ, γιὰ ἓνα ποίημα ποῦ ὕστερα ἀπὸ τὴ δική του ἀνθολόγηση τὸ ἐπαινέσανε πολλοὶ καὶ γράψανε πολλὰ πράγματα, μετὰ μιὰ δεκαετία, ἴσως καὶ περισσότερο, ἀπὸ τότε ποῦ πρωτοτυπώθηκε.³

Γιὰ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς, ποῦ δὲν ἀνῆκαμε σὲ ὀργανωμένους ὁμάδες, ποῦ δὲν εἶχαμε χρηματικὰ μέσα καὶ πλάτες στὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα, ποῦ μᾶς πολεμοῦσανε μάλιστα — ὄχι ἔντιμα — ὅπως ἔκανε ὁ κύκλος τοῦ περιοδικοῦ «Νέα Γράμματα»⁴ (τὸ ἀντίθετο τῆς πνευματικῆς συνείδησης τοῦ Ἀποστολίδη), ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀποτέλεσε τὸ πρῶτο στήριγμα τῆς πνευματικῆς μας παρουσίας ἐκείνα τὰ χρόνια, μὲ τὴ γνώση του καὶ τὴν ἀντικειμενικότητά του.⁴

Ὁ Ἀποστολίδης δὲν ὑπῆρξε ἀπλῶς ἓνας ἀνθολόγος. Ἀνθολόγοι ὑπῆρξαν πολλοὶ κατὰ καιροὺς, δὲν βγήκαν ὅμως ἀπὸ τὸ «περιθώριο» καὶ δὲν ἔφτασαν στὸ «κέντρο τοῦ πνευματικοῦ μας χώρου». Κι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἀποδεικνύει τὴν ἱστορικὴ μοναδικότητα τοῦ Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη.

Μποροῦμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι, πὼς ὁ χρόνος θὰ στερεώσῃ ὁλοένα καὶ περισσότερο τὴν ἰσοτιμία του μὲ τὶς ἄλλες πνευματικὲς φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς του.

Οἱ ὑποσημειώσεις εἶναι τῶν «Τετράμηνων». 1 Ἡρακλῆ Ν Ἀποστολίδη, «Ἐνάρθμα - Ὑστερόγραφα - Τελευταῖα», ποῦ βγήκαν ἀγνοῶντας τὴ λογοκρισία τῆς δικτατορίας, τὸ '67 καὶ τὸ '68, κὶ ἀνθολόγησε ὁ Ρένος, στὴ δέκατη ἐκδοση τοῦ κοινῆς τῆς Ἀνθολογίας, σελ 57 - 69 2 Ὁ Ρένος λείπει πὼς ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος δὲν θυμᾶται καλὰ τὸν πατέρα του τὸν γνώρισε τοὐλάχιστον 15 χρόνια νωρίτερα ἀπ' αὐτὴ τὴ μνήμη του, ἐπὶ μεταξικῆς δικτατορίας ἀκόμη, ὅταν οἱ Ἀποστολίδηδες μένανε Ζωοδόχου Πηγῆς 127 3. Ἐννοεῖ δὲ ἡ κ ὁ τ ο υ ποίημα Τὸ «Ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου» ἢ καὶ «Τὰ θολὰ ποτάμια» 4 Τοῦ Καραντώνη, ποῦ σὰν ἔντυπο, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ποιότητα καλῶν κειμένων (μὰ καὶ κακῶν πολλῶν), πάντως ἐξέφραζε τὴν πνευματικὴ «Δεξιὰ» τῆς ἐποχῆς του, προβάλλοντας τοὺς κύκλους Σεφέρηδων, Ἐλύτηδων καὶ τῆς «παρέας» τῶν «ὑπερρεαλιστῶν», μὲ τὸν περίγυρο τῶν συναφῶν νεώτερων, ἐνῶ «ἀγνοοῦσε» κὶ ἀπέκλειε τοὺς — ὡστόσο ἰσοδύναμους σὲ νέες ποιητικὲς μας ποιότητες — τῆς «Ἀριστερᾶς» Βρεττάκου, Ρίτσου κ ἄ. Καὶ ἡ «Ἀνθολογία» ἔκανε βέβαια μεγάλη «χαλάστρα» στὶς ὀργανωμένους προβολές (κὶ αὐτοπροβολές) καὶ τῆς κλίμας αὐτῆς, ὅπως καὶ κάθε ἄλλης στὸν πνευματικὸ μας χώρο ἔχει δηλαδὴ δικιὸ ὁ Βρεττάκος, πὼς ὁ Η Ν Α. ἀποτέλεσε τὸ πρῶτο στήριγμα τῆς πνευματικῆς τους «παρουσίας» (καὶ κυρίως τοῦ ἴδιου, καὶ τοῦ Ρίτσου) «ἐκείνα τὰ χρόνια» (τῆς μεταξικῆς δικτατορίας), «μὲ τὴ γνώση του καὶ τὴν ἀντικειμενικότητά του».

Αυτόχειρ

Βιαζόταν πάντα
καί δέν περίμενε
καθώς οί ἄλλοι
ἦσυχαι - ἦσυχαι
τόν θάνατό του.

Σ' ΟΣΟΥΣ ΒΡΙΖΟΥΝΕ ΚΑΙ ΛΕΝΕ ΨΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΕΒΕΝΤΕΣ ΑΚΟΜΑ Κ' ΥΣΤΕΡ' ΑΠΟ ΕΚΑΤΟΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Διαβάζοντας τις θύμησες τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅλο πῶς «ἐδῶ τότενες μᾶς προδῶκαν οἱ χωριάτες», κι «αὐτοῦ βγήκαν ὅλοι ἀντάμα, τοῦρκοι καὶ ρωμοῖ, καὶ μᾶς ἐχτυπήσανε», κι «ἀγκαλά, τοῦ ἄδωκε φωμί ὁ καλόγερος, μὰ ὕστερα πῆρε κ' ἔφερε τοὺς τοῦρκους καὶ τοῦ ἴκοφαν χέρια καὶ πόδια, κι ἀπὲ τὸν κατοράμισαν», ἢ πῶς «ἄρντινο ἔβγανε σ' ὅλα τὰ χωριά ὁ πασάς, τοῦρκους καὶ ρωμοὺς, ὅπου μᾶς εὔρουνε νὰ μᾶς βαροῦνε, καὶ δὲν εἴχαμε τὸ ποῦ νὰ λακκίσουμε, Γενάρη μῆνα, Φλεβίση, παντοῦ χιόνια, καὶ χωρίσαμε, κι ἄλλ'νοὺς ἐφάγανε δώθενες οἱ τοῦρκοι, ἄλλ'νοὺς κείθενες οἱ ρωμοῖ», «γιά ποῦχαμε φίλους καὶ συγγενήδες σ' τοῦτο τὸ χωριό, μὰ τὰ σάξανε κρυφὰ μὲ τὸ μπέη, καὶ μᾶς στήσανε καρτέρι ποῦ μπαινάμε, καὶ μᾶς χαλάσανε τόσους ἀντρες» - κι ὅλο τέτοια, τέτοια, ραγιᾶδες, ραγιᾶδες!..

Καὶ τώρα κάθουμαι καὶ λέω μὲ τὸ νοῦ μου : Τί δηλαδῆς ; Γιά φαντάσου το, γιέ μ', νὰ τότε λέγαμε κι ἀκόμα, δωδανά στὴν κόλαση, (προδότη) τὸν Κολοκοτρώνη, γιὰτ' ἔτσι τάχα τότε φωνάξανε τότες εἰδοῦνα τὰ λέσια, μὲ τ'ς ἀφεντάδες τους ἀδερφωμένα, ἢ «σκύλο» τάχα τὸ λύκο τὸ λεβέντη μας, ἢ «φονιά» στ' ἀλήθεια, ποῦ σᾶς χαλάγανε δὰ γιὰ τὴν παλληκαριά του στὰ τόπια σας, τέτοιους κιοτήδες καὶ παλιοψευῆτες χέστες κι ὅλο «μπροσπίσω» ἀναντρες, οἱ τοῦρκοι, καὶ ποῦ βγαίνατε ἀμὴ μεταχαρῶς κιόλα νὰ τοὺς βαρῶτε τοὺς κλέφτες, ἅμα σᾶς παίρνανε κἀνα-δνὸ κούφια κεφάλια καὶ σᾶς βαστάγαν ἐδικούς σας οἱ ἀπιστοι, κ' ὕστερα πάλε τὰ σάχνετε, ἅμα σᾶς ἔπαιρν' ὁ διάολος καὶ σᾶς ἐσήκωνε κι ἀπὸ κεινοὺς, καὶ τὰ πίσω ξανά μὲ τοὺς τοῦρκους τὸν ἄλλο χειμῶνα, παλιοψευῆτες καὶ παλιοπροδότες γιὰ τὴ μπάκα σας, τσεπῶνατε τὰ ὄβολα καὶ τοὺς προδίνετε - τί νὰ λέμε, μορῆ, γιὰ ὅποιονα σάν καὶ σᾶς, ποῦ δὲν ἐσκαρφάλωσε (μὲ νόχια καὶ μὲ δόντια καὶ μὲ γόνατα - νὰ σκάσ' ὁ Χάροντας !) ἔτσι π ρ ὀ σ ω π ο καὶ λ ε β ε ν τ ι ἂ μ ο ν ἄ χ η τ η ς νὰ δείχτη, καὶ νὰ βασταχτῆ ὡς τὰ στερνά του ;..

Καὶ ποῦ τὰ καταφέρατε, στὸ τέλος, καταφεροτζίδες τῆς κακομοιριάς σας, μόνδε καὶ νὰ τοὺς στήσεται αὐτοῦ ψηλά τοὺς Κολοκοτρωνήδες σας καὶ τοὺς συνόμιους, μόνε τοὺς ἔφαγ' ἔτσι τὸ χῶμα, δίχως νὰ σᾶς διαφεντέψουν τοῦτοι, παρὲ σκύλους πάλ' ἐλόγων σας νὰ γλιεφτετε καὶ νὰ προσκυνάτε, ραγιᾶδες - τί δηλαδῆς ; Θὰ πῆτε «κ ε ἰ ν ο ἰ φταίγανε» ; Γιά «κ ε ἰ ν ο ἰ χάσανε» ; Γιά «λ ἰ γ ο ἰ» τάχα «ἦσανε», «λ ἰ γ ο ἰ σᾶς πέσανε», τόσοι «πολλοὶ» ποῦστε σεῖς, ραγιᾶδες, ραγιᾶδες ;..

Ἄ, ραγιᾶδες, ραγιᾶδες !.. Πᾶτε κεῖ κἀτ' ἀπ' τ' ἀχαμνὰ τ' ἀλόγου του, νὰ μὴ βλέπετε μόνδε ποῦ σᾶς δείχτει - π ο ὕ σᾶς δείχτει !..

Κἀτ' ἀπ' τ' ἀχαμνὰ, ἢ ἀφεντιά σας - ναῖσχε ;..

P